Редакційна колегія:

ВІДНЯНСЬКИЙ С.В.,
доктор історичних наук, професор, завідувач відділу історії міжнародних відносин і зовнішньої політики України Інституту історії України НАН України;
ГУБЕРСЬКИЙ Л.В.,
доктор філософських наук, професор, академік НАН України, ректор Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
ГУМЕНЮК Б.І.,
доктор історичних наук, професор, МЗС України;
ДЕНИСЕНКО А.В.,
кандидат історичних наук, головний редактор наукового щорічника «Україна дипломатична»;
ДАНИЛЕНКО С.І.,
доктор політичних наук, професор, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
ЖАЛОБА І.В.,
доктор історичних наук, професор Дипломатичної академії України при МЗС;
КОПІЙКА В.В.,
доктор політичних наук, професор, директор Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
КОППЕЛЬ О.А.,
доктор історичних наук, професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
КОСМИНА В.Г.,
доктор історичних наук, професор Дипломатичної академії України при МЗС;
КУДРЯЧЕНКО А.І.,
доктор історичних наук, директор Інституту всесвітньої історії НАН України;
КУЛІНІЧ М.А.,
кандидат історичних наук, МЗС України;
КУЛЬЧИЦЬКИЙ С.В.,
доктор історичних наук, професор, завідувач відділу Інституту історії України НАН України;
МАНЖОЛА В.А.,
доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних відносин і зовнішньої політики Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
МАТЯШ І.Б.,
доктор історичних наук, професор, голова Наукового товариства історії дипломатії та міжнародних відносин України
НОБІС А.,
доктор історичних наук, професор, Вроцлавський університет (Республіка Польща);
ПЕРЕПЕЛИЦЯ Г. М.,
доктор політичних наук, професор, директор Інституту зовнішньої політики Дипломатичної академії України при МЗС України;
ПОГОРСЬКА І.І.,
доктор політичних наук, професор, Інститут всесвітньої історії НАН України;
РЕНДЮК Т.Г.,
доктор історичних наук, МЗС України;
ТАУКАЧ О.Г.,
головний редактор журналу;
ТРОЯН С.С.,
доктор історичних наук, професор Дипломатичної академії України при МЗС;
ЦІВАТИЙ В.Г.,
кандидат історичних наук, доцент, перший проректор Дипломатичної академії України при МЗС;
ЧЕКАЛЕНКО Л.Д.,
доктор політичних наук,професор, завідувач кафедри зовнішньої політики і дипломатії Дипломатичної академії України при МЗС;
ШЕРГІН С.О.,
доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри регіональних систем та європейської інтеграції Дипломатичної академії України при МЗС;

Рекомендовано до друку Вченою радою Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України,
протокол № 16 від 29.06.2017 року, для «ЗС» № 07/2017 (політичні науки).

НАД НОМЕРОМ ПРАЦЮВАЛИ:
Ольга Таукач, Юлія Валєєва, Леся Савчин, Анатолій Корж,
Олексій Суслін. Відповідальний за випуск Володимир Семенов.

Позиція авторів не завжди збігається з позицією редакції.
Усі права захищені. Передрук матеріалів без посилання на "Зовнішні справи" не дозволяється. Редакція не несе відповідальності за зміст рекламних оголошень.

"Зовнішні справи", науковий журнал
2017, № 7. Виходить щомісяця. Засновники – Міністерство закордонних справ України, Дипломатична академія України при Міністерстві закордонних справ України, Державне підприємство "Журнал Міністерства закордонних справ України "Політика і час".

Адреса редакції: 01018, м. Київ, Михайлівська площа, 1.
Телефон/факс: +38 (044) 279-39-18
Адреси електронної пошти і сайту: o.taukach@mfa.gov.ua, www.uaforeignaffairs.com
Видавець: ДП "Політика і час"
Реєстраційне свідоцтво КВ № 14838-3809 ПР від 29 грудня 2008 р.
Друк: ТОВ "Вістка". Тираж 1000 примірників. Відпускна ціна редакції – 30 гривень. Передплатний індекс – 74402. "Зовнішні справи", 2017.

На 1-й стор. обкладинки: Володимир Харченко. Звучання Землі

Хрестовою ходою, літургіями, молитвами Київ відзначив чергову річницю хрещення України-Руси. Історики мають свідчення того, що вибір князя Володимира на користь саме християнської релігії був не дуже простим. Однак, напевно, ніхто не знає, які політичні міркування, особисті пристрасті та сімейні уподобання Великого Князя додали останню піщинку, що переважила на вагах вибору між іудаїзмом, мусульманством і християнством. Вочевидь, візантійські посланці були найпереконливішими...

Напевно, саме візантійська любов до пишнот, якими із 2008 року відзначається День Хрещення у Києві, закоркувала столицю на декілька діб. Це подарувало закоркованим щасливу нагоду зупинитись, поміркувати і пригадати, зокрема відому інформацію про те, що, на жаль, найбіднішими у світі є саме ті країни, які сповідують ортодоксальне християнство. Багатшими є католики, а протестанти тримають пальму першості серед найуспішніших країн світу.

В усіх справах, вважав Бертран Рассел, британський філософ і математик, корисно періодично ставити знак запитання до того, що Ви із давніх-давен вважали таким, що не потребує доказів.

Читаймося!

Наш передплатний індекс – 74402
Передплатити „Зовнішні справи" ви можете у наших партнерів:
· ДП „Преса". Тел./факс: +38 (044) 289-07-74;
· Агентство ТОВ „АС-Медіа". Тел.: + 38(044) 353-88-17, + 38(044) 353-88-16, fax: +38(044) 353-88-15;
· ТОВ „Фірма „Періодика". Тел.: + 38(044) 550-94-51, +38 (044) 550-41-33, через термінали самообслуговування мережі "24 nonstop" та в мережі Інтернет на сайті www.epodpiska.com

Наказом Міністерства освіти і науки України від 14.02.2014 р. №153 «З.С.» включено до Переліку наукових фахових видань, у яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук за спеціальністю «Політичні науки».
Вимоги до матеріалів – на сайті www.uaforreignaffairs.com

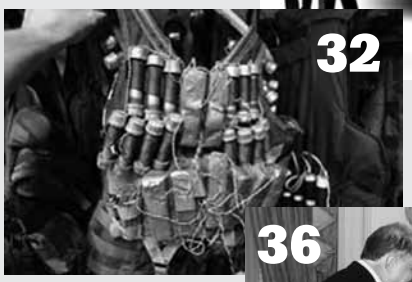
«Зовнішні справи» №7. ЗМІСТ

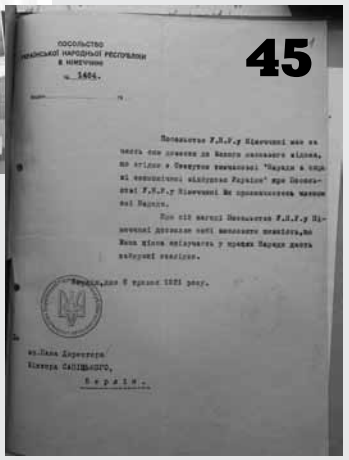

ПОЛІТИКА

5 Побудова сильної і стабільної України – запорука міцної європейської та євроатлантичної безпеки

5 Україна чітко задекларувала свій європейський вибір, і ніхто не має права у нас цього забрати

6 *Євген Рябінін.* Основні складові екзогенної допомоги Росії «ДНР» та «ЛНР»

10 *Людмила Чекаленко.* Санкції: вчора, сьогодні, завтра

15 *Олег Барабаш.* Імпічмент президента Бразилії: причини та наслідки

20 *Оксана Митрофанова.* Перипетії президентських та парламентських перегонів у Франції 2017 року

БЕЗПЕКА

26 *Сергій Шергін.* Національна та міжнародна безпека: сутність, типологія, пріоритети

32 *Андріан Сабадах.* Тероризм та безпекова політика ЄС

ЕКОНОМІКА

36 *Павло Султанський.* Прищеплювати гілочку манго, що росте у Сінгапурі, до української груші – заняття, як мінімум, марне

ДОСЛІДЖЕННЯ

40 *Ольга Зернецька.* Створення диджитального єдиного ринку для Європи (цивілізаційний прорив)

100-РІЧЧЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДИПЛОМАТІЇ

45 З фондів Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України і Державного архіву м. Києва

46 *Сергій Березін.* Чому не професура в Одесі? (Архівні документи до біографії міністра Г.О. Афанасьєва)

ДИПЛОМАТІЯ

49 У Дипломатичній академії України при МЗС пройшов урочистий захід з нагоди XX випуску магістрів зовнішньої політики

50 *Юлія Валєєва.* Дипломатична реформа

52 *Вячеслав Ціватий.* Гуманітарна дипломатія: інституційні та міжнародно-політичні аспекти захисту прав людини у XXI столітті

СУСПІЛЬСТВО

54 *Владислав Акулов-Муратов, Ольга Будько.* Культура і політика сімейних відносин, виховання та захисту неповнолітніх як механізми стейкхолдерських відносин у суспільстві. Частина II

ГДІП

59 У Києві відкрили новий офіс представництва НАТО

60 Велокараван дружби Україна – Корея

61 Маловідомий Ежен Деслав, французький кіномитець українського походження

62 Дипломати відвідали фестиваль «Купальські роси»

Побудова сильної і стабільної України – запорука міцної європейської та євроатлантичної безпеки

10 липня на засіданні комісії Україна–НАТО в Києві Президент України Петро Порошенко заявив: пріоритетом для України є інтеграція до євроатлантичного безпекового простору з метою набуття членства в Організації Північноатлантичного договору.

Під час засідання йшлося про те, що 13 країн за останні 20 років партнерства України з Альянсом стали членами НАТО. «Сподіваємось на подальшу співпрацю з Альянсом з метою побудови сильної та стабільної України, яка віддана демократії та верховенству права, і забезпечення сили та безпеки Північноатлантичного альянсу. Саме така Україна є запорукою міцної європейської та євроатлантичної безпеки», – підкреслив Президент.

Глава Держави наголосив на необхідності вибудови реальної програми реформ та співпраці з НАТО, активізації зусиль для досягнення необхідних стандартів.

Президент наголосив, що Україна готова до цього, маючи амбітну програму реформування сектору оборони і безпеки, яку розроблено за участю партнерів з НАТО. Це дозволить реалізувати мету реформ – досягнення повної відповідності критеріям членства.

Саме реформування та посилення обороноздатності держави – це першочергове завдання взаємодії України з НАТО на сучасному етапі.

Генеральний секретар НАТО Єнс Столтенберг назвав стабільну, незалежну, суверенну, демократичну Україну – ключовою для євроатлантичної безпеки. Він повідомив, що, починаючи з 2014 року, НАТО суттєво збільшило свою підтримку України. Генсек Альянсу запевнив, що НАТО й надалі продовжуватиме підтримувати цей амбітний план реформ, які здатні зробити Україну більш демократичною, стійкою і процвітаючою. Він відзначив успіх України на шляху реформ попри виснажливу війну.

Україна чітко задекларувала свій європейський вибір, і ніхто не має права у нас цього забрати

13 липня на 19-му саміті Україна–ЄС Президент Петро Порошенко заявив, що Україна чітко задекларувала свої європейські прагнення та європейський вибір.

«І ніхто не має права у нас цього забрати», – заявив Глава Держави під час свого виступу.

Петро Порошенко також наголосив, що дев'ятнадцятий саміт Україна–Європейський Союз увійде до історії як саміт безвізу та асоціації. Наголошувалося, що 11 липня Рада Європейського Союзу завершила дуже складний марафон із завершення ратифікації Угоди про асоціацію.

Підкреслювалося, що дана Угода – це документ, за який вийшли на Революцію Гідності мільйони українців, і вона стала символом боротьби Українського народу за свободу, незалежність, спільні цінності України та Європейського Союзу, за вільний і демократичний розвиток України, за право вільно обирати майбутнє нашої держави.

«Право вибору майбутнього належить виключно українцям і жодна країна світу не має права включати червоне світло на цьому шляху. Але в той же час, жодна нація не платила такої високої ціни за зближення з Євросоюзом», – підкреслив Президент.

У свою чергу, Президент Європейської Ради Дональд Туск, який виступив українською мовою, зауважив, що Україна та Євросоюз пройшли лише половину шляху. «Я переконаний – якщо ви й надалі будете такими рішучими, хоробрими та послідовними, якими ви були тоді, на Майдані Незалежності, якими ви є під час битви за цілісність і гідність України, якщо ви зможете витримати тягар реформ та не здатися, тоді ви втілите свої мрії та досягнете своїх цілей», – сказав він.

Серед питань, що піднімалися у ході саміту, йшлося, зокрема, про великі перспективи, які відкриваються перед Україною у питанні інтеграції до Спільного цифрового ринку ЄС, перспективності створення умов для поступового зниження плати за роумінг для мобільних дзвінків і передачі даних між Україною та країнами ЄС.

Відзначалося, що дуже важливим є розширення міжлюдських контактів між громадянами України та держав-членів ЄС, створення єдиного європейського комунікаційного простору.

За повідомленням інформагентств

Основні складові екзогенної допомоги Росії «ДНР» та «ЛНР»

УДК 327

Summary

Exogenous influence of Russia on political-economic and cultural-educational sphere of Donbass, since 2014 has been analyzed. It is proved that the influence on the abovementioned spheres is quite high, since without exogenous assistance, the rebellious regions could not resist the central authorities of Ukraine. It is shown that the territories of Donbass today are in a state of gradual transition to economic, trade and educational standards of Russia, since they have closer cooperation than with the regions of Ukraine.

Key words: **exogenous influence, Donbass, Ukraine, Russia, politics, economy.**

У Статуті ООН була закріплена позиція держав-засновників цієї організації про територіальну цілісність або територіальну недоторканність держави, що є принципом міжнародного публічного права, згідно з яким територія держави є недоторканною від посягань з боку інших держав шляхом застосування військової сили або загрози силою. Принцип територіальної цілісності держав був вперше встановлений в п. 4 ст. 2 Статуту ООН і пізніше отримав розвиток в Декларації про зміцнення міжнародної безпеки. У декларації відзначалася неприпустимість військової окупації в результаті застосування сили, а також неприпустимість силових дій, спрямованих на придбання території іншої держави.

Але існує протиріччя між принципом територіальної цілісності та правом на самовизначення. При цьому представники центральної державної влади зазвичай наводять як аргумент на захист своєї позиції твердження про пріоритет принципу територіальної цілісності по відношенню до права на національне самовизначення. Регіон, який воліє відокремитися від держави, відстоює своє право, приводячи як аргумент принцип самовизначення.

Деякою мірою цей принцип використовується державами, які з геополітичних міркувань підтримують ті чи інші регіони, що воліють відокремитися від держави, до складу якої вони входять. Тобто можемо говорити про те, що сепаратистські процеси – це не лише проблема відносин по лінії центр-регіон, а також по лінії держава А – регіон – держава Б, де держава А – це країна, в якій існує проблема сепаратизму, а держава Б – країна, яка підтримує сепаратистський регіон.

Ставлення до сепаратистських процесів в такому випадку має виключно геополітичну вигоду. Зовнішній чинник може мати різні прояви – жорсткі, м'які, змішані (гібридні).

Жорсткий має одне вираження – військове втручання та може проявлятися наступним чином:

– регіону надається військова допомога;

– введення миротворців або контингенту військ для подальшого врегулювання конфлікту, але з урахуванням інтересів регіону, що претендує на відділення або для підтримки центральної влади;

– проведення гуманітарної інтервенції, що припускає участь у військових діях на боці і/або для допомоги бунтівному регіону;

– пряма участь у війні на боці регіону.

М'яка підтримка поділяється на м'яку активну та м'яку пасивну. М'яка пасивна підтримка проявляється в існуванні поруч із державою з населенням спорідненого етносу сусідньої держави, який має бажання об'єднатися в єдину державу, а також в наявності діаспори, яка фінансово і політично може підтримати державу. М'яка активна підтримка може проявлятися наступним чином: економічна (фінансування боротьби, фінансування НДО), технічна (постачання озброєнь), гуманітарна (налагодження зв'язків із етнічно

спорідненим народом в галузі культури, науки і освіти, фінансування освітніх програм, наукових проектів, стажувань; будівництво об'єктів єдиного віросповідання – православних/католицьких храмів, мусульманських мечетей), дипломатична (засудження центральної влади у міжнародних організаціях, ООН, ОБСЄ); інформаційна (демонізація центральної влади). Подібна підтримка може здійснюватися як під час латентної так й активної фази конфлікту [1, с.264].

Змішаний тип означає як надання військової підтримки, так і здійснення м'якого впливу. Така ситуація склалась в контексті конфлікту на Донбасі, коли Росія використовує змішаний тип підтримки бунтівних регіонів.

На думку автора, слід класифікувати ті напрямки допомоги, що можуть здійснюватися державою Б регіону в державі А в контексті м'якого екзогенного впливу, а саме: економічна, фінансова, освітня, гуманітарна, дипломатична допомоги.

Отже, проаналізуємо детально кожну із цих складових.

Економічна. Під час військових дій на будь-якій території виникають проблеми із постачанням продуктів першої необхідності, до яких входять продовольчі та медичні товари. Існує два методи вирішення цього питання: 1) надання гуманітарної допомоги населенню регіону, але в цьому випадку це буде означати «політику проїдання». Якщо держава Б бажає, щоб в регіоні також працювала економіка, вона повинна створити сприятливі умови для

цього і це є метод 2) – економічна та торгівельна підтримка регіону.

Російські підприємці беруть участь в операціях з експорту вугілля, видобутого на шахтах «ЛНР» і «ДНР». Спостерігачі місії ОБСЄ, які знаходяться на пропускних пунктах «Гуково» і «Донецьк» (Ростовська область), в своїх звітах фіксували вивезення вугілля на територію Росії, починаючи з жовтня 2014 року. В середині травня голова митної служби «ЛНР» Андрій Карпак заявив, що обсяги вивезення вугілля з «ЛНР» в Росію знаходяться в межах 3 тис. т на день [2].

У лютому 2015 року «Нафтогаз України» перекрив засувки на газопроводі в Донбасі. Щоб не допустити газової блокади, «Газпром» почав поставки палива на території, підконтрольні «ДНР» і «ЛНР», через газовимірювальні станції «Прохорівка» (кордон Ростовської області і «ЛНР») і «Платове» (кордон Ростовської області і «ДНР»). Прес-секретар Дмитра Медведєва Наталія Тімакова пояснювала: «Поставка газу на південному сході в якості гуманітарної допомоги здійснюватиметься «Газпромом» на комерційній основі». «Нафтогаз України», у свою чергу, відмовився оплачувати той газ, що йде через «Прохорівку» і «Платове».

Поставки електроенергії в Україну йдуть за договором між російським «ІНТЕР РАО» і «Укрінтеренерго» від грудня 2014 року. Також цей договір передбачає постачання української електроенергії до Криму.

Після початку вугільної блокади в січні 2017 року, що була оголошена з обох сторін, «ДНР» і «ЛНР» продовжують переорієнтуватися на торгівлю з Росією. За заявою ради міністрів «ДНР», «поставка високоенергетичного вугілля на Україну припинена і більш не проводиться». Ту ж саму інформацію підтвердили і в «ЛНР», додавши, що поставка вугілля замість України тепер йде на територію Росії. Також обговорюються можливості його транспортування на територію Кримського півострова [3].

Крім того, на території республік здійснює торгівельну діяльність торгівельна компанія «Магніт». За 2016 рік експорт товарів з «ДНР» до Росії зріс на 34 млн дол. Імпорт в «ДНР» виріс в 2,5 рази. При цьому частка російської продукції становила 84%. Тобто ми бачимо, як території, непідконтрольні Україні, налагоджують торгівельні стосунки із Росією, переходячи в її економічно торгівельний простір [2].

Фінансова. У 2014–2015 роках на території республік фінансові операції здійснювалися національною валютою України – гривнею. Це було пов'язано з тим, що у населення цих територій були якісь накопичення, і люди отримували пенсію та зарплатню в гривнях. Потім, беручи до уваги той акт, що гривнева маса почала закінчуватися, керівництвом «ДНР» та «ЛНР» було прийнято рішення здійснювати фінансові розрахунки в рублях, євро та доларах, тобто була проголошена мультивалютна зона. Але останні два види валюти не є доволі поширеними, а, отже, рубль став розрахунковою валютою. Крім того, якщо в 2014–2015 роках обмін гривні на рубль був невигідний (в «ДНР» 1 гривня дорівнювала 2 рублям, тоді як на території України курс був 1 до 4), то вже в 2016–2017 роках цей рівень вирівнявся, і мешканцям «ДНР» та «ЛНР» не має потреби та вигоди їхати на територію України для обміну валют.

Луганськ також свого часу ввів рубль в якості основної валюти «ЛНР». Рада міністрів «ЛНР» заявила, що такий крок необхідний для стабілізації фінансової системи в регіоні, а також через те, що більшість грошових операцій там і так проводиться в російських рублях. Крім того, слід зазначити, що «ДНР» та «ЛНР» вже увійшли до банківської зони Росії.

Зважаючи на те, що пере-

важна більшість представників військових угруповань «ДНР» та «ЛНР» є контрактниками, їм необхідно платити зарплатню. Дані про вартість утримання одного бійця різняться. Обсяг і регулярність виплат залежали від підрозділу і фази бойових дій: при загостренні боїв добові росли – в період перемир'я, навпаки, знижувалися. Діапазон виплат: від 10 тис. руб. на місяць для рядового складу, до 120–150 тис. для старшого офіцерського складу. Якщо виходити з офіційних цифр про грошове утримання військовослужбовців (від 10,5 тис. руб. для пересічних до 14 тис. руб. і вище для офіцерів), то щомісяця тільки на зарплати військовим «ДНР» і «ЛНР» витрачається не менше 631 млн руб. Експертні оцінки зазвичай вище: розрахунки екс-депутата Верховної Ради Андрія Сенченка свідчать про 2.25 млрд руб. на місяць.

Гуманітарна. Ця складова пов'язана із наданням безкоштовної гуманітарної допомоги мешканцям цих територій. Протягом усього періоду ведення військових дій Росія надавала гуманітарну допомогу «ДНР» і «ЛНР».

Із початком бойових дій на Донбасі Росія відправила туди більш ніж 60 гуманітарних конвоїв із продуктами харчування і будматеріалами. Крім того, в межах гуманітарної допомоги надсилаються паливно-мастильні матеріали, посівні матеріали та добрива, електрообладнання, медикаменти, шкільні підручники, газетний папір. Товари підбираються згідно із заявками з «ДНР» і «ЛНР».

Дипломатична. Ця складова здійснюється, коли держава Б визнає сепаратистський регіон як незалежну державу або лобіює її інтереси на міжнародній арені. Росія не визнала «ДНР» та «ЛНР», але 18 лютого 2017 року президент Росії В. Путін підписав указ про визнання документів, що видані громадянам України та особам, які мешкають на територіях окремих регіонів Донецької та Луганської областей.

Документ ратифікований «з метою захисту прав і свобод людини та громадянина, керуючись загальновизнаними принципами і нормами міжнародного гуманітарного права». Згідно з указом в РФ тимчасово (до політичного врегулювання ситуації в «ДНР» і «ЛНР») і на підставі Мінських угод визнаються дійсними «документи, що засвідчують особу, документи про освіту та (або) про кваліфікацію, свідоцтва про народження, укладення (розірвання) шлюбу, зміну ім'я, про смерть, свідоцтво про реєстрацію транспортних засобів, реєстраційні знаки транспортних засобів, видані відповідними органами (організаціями), фактично діючими на територіях зазначених районів, громадянам України та особам без громадянства, які постійно проживають на цих територіях».

Указ також дозволяє в'їзд в Росію і виїзд з неї мешканцям «ДНР» і «ЛНР» та особам без громадянства без оформлення віз на підставі паспортів, виданих органами влади на цих територіях [4].

Також дипломатична складова була задіяна, коли Росія представляли інтереси «ДНР» і «ЛНР» на переговорах в нормандському форматі, а також під час підписання Мінських угод в 2014 та 2015 роках.

Крім того, з дипломатичної точки зору слід відзначити подію, що відбулася 17 березня в Лівадійському палаці, де пройшло установче засідання Інтеграційного комітету «Росія-Донбас», в якому взяли участь сенатори і депутати Державної думи РФ, глави «ДНР» і «ЛНР», політологи та керівники гуманітарних організацій.

Робота форуму була спрямована на зближення законодавства «ЛДНР» і РФ, розвиток прямих економічних, культурних, освітніх та гуманітарних зв'язків, налагодження прямого діалогу Донбасу з регіонами РФ. Про те, що робота з інтеграції перейшла до практичної площини, свідчить, наприклад, створення компанії «Центр економічної взаємодії республік», метою якої є встановлення взаємозв'язків між суб'єктами господарської діяльності Криму і Донбасу.

Тобто ми можемо спостерігати, як з усіх напрямків Донбас переорієнтовує свою різнопланову діяльність на співробітництво з Росією і зменшує ту ж саму діяльність із Україною.

Освітня. Всі навчальні заклади перейшли на російські освітні програми. Крім того, протягом останніх трьох років Росія в межах гуманітарної допомоги постачала в освітні заклади «ДНР» і «ЛНР» російські підручники.

Російські ВНЗ почали пільговий прийом випускників Донецьких та Луганських шкіл (всі навчальні бюджетні місця для прибулих з Південного Сходу України були залишені на весь термін навчання, як і забезпечення постійної стипендією, незалежно від успішності) ще в серпні 2014 року. В першу чергу, мова йшла про молодих людей, чиї батьки залишалися в самопроголошених республіках, або про тих, хто втратив житло в результаті військових дій. Основні витрати ВНЗ (це були переважно навчальні заклади Ростовської та Білгородської областей) лягали на плечі місцевих бюджетів. Крім абітурієнтів, яких у 2014 році Білгород прийняв понад

тисячу, тут вирішили прийняти додатково понад 300 студентів, які переводилися з Донбасу.

Міністерство освіти та науки Росії створило на території Ростовської області навчально-методичний центр, що надаватиме допомогу школам «ДНР» і «ЛНР», які впроваджують російські освітні програми. Студенти ВНЗ зможуть отримати дипломи російського зразка. На дані привілеї зможуть розраховувати студенти всіх ВНЗ «ДНР» – і навіть приватних. Це питання вже пройшло узгодження з Південним федеральним університетом в Росії [5].

Отже, слід зазначити, що бунтівні регіони не мали б можливості дотепер чинити опір, якщо не мали б екзогенної підтримки з боку Росії, яка, крім військової допомоги, забезпечує «ДНР» та «ЛНР» тими складовими (фінансовими, економічними, гуманітарними), що вкрай необхідні для функціонування будь-якої території.

Крім того, Москва намагається зробити ці території суб'єктами міжнародних відносин. Схожа картина простежується у ситуації з Іракським Курдистаном, лідер якого проводить зустрічі не під прапором Іраку, а під прапором Курдської автономії. Як відомо, 25 вересня буде проведено референдум щодо отримання повної незалежності Іракським Курдистаном від Іраку. Таку ж саму модель може використати в майбутньому й Росія.

На думку автора, реінтеграція Донбасу повинна бути першим питанням на порядку денному внутрішньої політики України. Його розв'язання може початися зі зняття торгівельної блокади та поновлення торгівельних відносин. Економічна складова є найбільш легким шляхом до об'єднання країн (ЄС) або реінтеграції будь-яких територій. Проблеми, що лежать в політичній чи гуманітарній площині (як зазначав свого часу автор функціональної теорії інтеграції Д. Мітрані), мають розглядатися тоді, коли відмова від взаємовигідних торговельних відносин являє загрозу функціонуванню економіки та держави в цілому.

Список використаних джерел:

1. Рябінін Є.В. Екзогенні чинники етносепаратистських процесів: теоретичний аспект / Є.В. Рябінін // Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія. – 2015. – № 12. – С. 263-270.

2. Голунов И., Артемьев А. Расследование РБК: на чьи деньги живет Донбасс / И. Голунов, Артемьев А. // [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.rbc.ru/investigation/politics/15/06/2015/5579b4b99a7947b063440210

3. Захаров И., Кириллов Д. ЛНР и ДНР перенаправили торговлю углем с Украины в Россию / Захаров И., Кириллов Д. // [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.gazeta.ru/politics/2017/03/06_a_10560857.shtml

4. Путин подписал указ о признании Россией паспортов ДНР и ЛНР [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.znak.com/2017-02-18/putin_podpisal_ukaz_o_priznanii_rossiey_pasportov_dnr_i_lnr

5. В школах ДНР и ЛНР внедряют российские программы [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zavtra.ru/events/v-shkolah-dnr-i-lnr-vnedryat-rossijskie-programmyi

Євген РЯБІНІН,
кандидат політичних наук, Маріупольський державний університет

АНОТАЦІЯ

Проаналізовано екзогенний вплив Росії на політико-економічну та культурно-освітню сферу Донбасу, починаючи з 2014 року. Доведено, що вплив на вищезазначені сфери досить високий, оскільки без екзогенної допомоги бунтівні регіони не мали б шансів чинити опір центральній владі України. Показано, що території Донбасу зараз знаходяться в стані поступового переходу на економічні, торгівельні та освітні стандарти Росії, оскільки мають більш щільну кооперацію ніж з регіонами України.

Ключові слова: екзогенний вплив, Донбас, Україна, РФ, політика, економіка.

АННОТАЦИЯ

Проанализировано экзогенное влияние России на политико-экономическую и культурно-образовательную сферу Донбасса, начиная с 2014 года. Доказано, что влияние на вышеперечисленные сферы довольно высокое, поскольку без экзогенной помощи бунтующие регионы не смогли бы оказывать противодействие центральной власти Украины. Показано, что территории Донбасса сегодня находятся в состоянии постепенного перехода на экономические, торговые и образовательные стандарты России, поскольку имеют более тесную кооперацию нежели с регионами Украины.

Ключевые слова: экзогенное влияние, Донбасс, Украина, РФ, политика, экономика.

Санкції: вчора, сьогодні, завтра

УДК 327:94

Summary
The author provides information on a phenomenon like sanctions. There are parallels from the historical past regarding their application. The modern mechanism of their implementation against the aggressor is explained.
Key words: **sanctions, crusades, coercion to peace**

Санкції, як інструмент впливу і покарання, набули особливої популярності із завершенням Другої світової війни і прийняттям Статуту Об'єднаних Націй, а в XXI столітті мають особливе значення, зокрема у зв'язку з подіями навколо України.

Суспільство вже звикло до часто вживаного терміну та уявляє його сутність. Що ж це поняття означає? Український енциклопедичний словник подає наступне визначення цього терміну: «...санкція – елемент правової норми, в якій зазначаються заходи державного примусу в разі невиконання, порушення засад міжнародного права» [1]. Отже, як випливає з визначення, завдання санкції – забезпечувати здійснення вимог правової норми. Шукаємо це поняття в латині: «sanctio» – «сувора постанова, засоби примусової дії за порушення встановленого порядку». Тобто суворий примус за порушення порядку.

Оксфордський словник визначає «санкції» як офіційне розпорядження (рішення) щодо обмеження торгівлі, різноманітних контактів з тією або іншою країною з метою дотримання засад міжнародного права. Водночас, і як напрям дій, що використовуються у разі необхідності, з метою примусу будь-кого дотримуватися закону або поводитись відповідним чином [2].

Наведемо формулу провідного аналітика міжнародного права В.А. Василенка щодо санкцій. На переконання відомого ученого, «реалізація міжнародно-правової відповідальності завжди пов'язана з зобов'язаннями суб'єктів-правопорушників, а застосування міжнародно-правових санкцій – з правоможністю потерпілих суб'єктів», «санкції є наслідком відмови порушника добровільно виконувати зобов'язання відповідальності. «Відповідальність первинна, санкції – вторинні» [3].

Отже, санкції – засіб примусу будь-кого діяти відповідно до міжнародних правових стандартів.

Звідки походить це поняття і явище? Можливо, у витоках зможемо знайти відповідь на ці питання, а також щодо різноманітних способів застосування санкцій та про результативність санкціонування. Пошук коренів походження санкцій приводить нас до глибокого минулого. Як доводить історія, явище санкцій виникло в результаті хрестових походів. Яким чином хрестові походи пов'язані із санкціями? Якими вони були і заради чого здійснювались? Чи мають єдине походження «санкції» і «санктус»? З'ясовуємо, що ці поняття походять від одного кореня. Поняття «санктус» (лат. Sanctus) тлумачиться, як «святий». У часи хрестових походів було застосовано також з метою пояснення суті й намірів розповсюдження християнства.

Хрестові походи здійснювалися під знаменами релігійної святості, що у подальшому було використане для формування і тлумачення санкцій. У такому випадку санкції розглядалися як покарання за гріхи, вчинені іншими. Як пояснювали натхненники хрестових походів: далеко нехристиянська поведінка їх учасників санкціонувалась церковними босами заради становлення європейської християнської цивілізації. Таке тлумачення видається доволі серйозним закидом у звинуваченні в жорстокості навіть за умов святості. При цьому згадаємо, що будь-яке становлення нового в людському суспільстві не відбувалося без насильства і кровопролиття. Уточнимо, що подібні засоби були характерними саме для раннього християнства, яке ставало на ноги через тиск, примус, знищення непокірних.

Аналізуючи ситуацію сьогодення із загостренням проявів тероризму, спадає на думку дефініція, висловлена низкою дослідників хрестових походів, яка полягає в тому, що сучасний тероризм є наслідком хрестових походів середньовіччя. З таким положенням можна погодитися, а можна й заперечити. Можливо, тому молода креативна субстанція перехідного етапу на зламі XX–XXI століть – ісламська цивілізація – також відвойовує своє право на існування, право на посилення і право на розповсюдження – охоплення власним впливом якомога більшого ареалу територій і населення. Однак, це – інша тема дослідження.

Відомо, що хрестові походи, здійснювані як військові експедиції з метою визволення Святої Землі, зазнали краху. Спричинили значні людські втрати як серед населення країн Сходу, так і серед самих учасників. Під час походів знищувались пам'ятки культури, бібліотеки, палаци... У результаті Четвертого Хрестового походу було зруйновано Константинополь – центр східної християнської культури. Хрестові походи спричинили погіршення відносин між Європою і країнами Сходу, християнським та ісламським світами. При цьому привертає увагу інша думка: буддизм розповсюджувався без битв, облоги міст і хрестових походів [4].

У науковій історичній літературі можна зустріти різні погляди на санкціоновані хрестові походи. Деякі дослідники негативно характеризують їх

результати. Водночас інші доводять, що походи були важливим поштовхом до розвитку Європи. Серед позитивних наслідків зарубіжні автори виокремлюють: посилення влади і заможності католицької церкви; політичні плюси, що полягали у зламі застійної влади феодальної аристократії, плюс привернення уваги до потреб населення. Політичні дивіденди отримали міста, які стали транзитними торгівельними центрами (Венеція, Піза, Генуя); зародилося бюргерство, що отримало додаткові статки в результаті загарбаних багатств. До політичних наслідків також зараховують факт відсунення на три століття дати падіння Константинополя під ударами Османської імперії; зміцнення Німеччини, що протистояла черговій хвилі мусульманського вторгнення, яке зупинилося на європейському континенті у XV столітті [5].

Позитивно характеризується вплив хрестових походів не тільки на розвиток торговельних, комерційних зв'язків, а також на соціальний, духовний, інтелектуальний розвиток суспільства. Серед соціальних наслідків хрестових походів виокремлюється легенда про романтичність цих пригод, що дало поштовх розповсюдженню лицарства, а також про поширення контактів з культурою Сходу. Спостерігається «пробудження Європи», її інтелектуального розвитку. Європа змогла почерпнути цивілізаційні переваги Сходу, розвивати науку, техніку, мистецтво, освіту, що, врешті-решт, сприяло інтелектуальному вибухові, відомому як Відродження. До того ж, Захід збагатився трофеями Сходу, прийшов час до нових географічних відкриттів.

Негативна оцінка походів полягає у значних втратах людського населення, кровопролитті; посиленні та розповсюдженні антисемітизму, що знайшло свій прояв у руйнуванні синагог, священних книг, переслідуванні євреїв, створенні гетто тощо [6].

Аргументами за негативну оцінку хрестових походів, як з релігійної, так і з геополітичної точок зору, є також і мотиваційна складова цього явища. На християнському Сході, як стверджують дослідники, ніколи не було романтизації професії воїна, лицарської відваги – тобто того, що культивувалося в молодих християнських державах Заходу, які успадкували культ війни від своїх язичницьких пращурів. Молода кров кипіла. Війни в Європі відбувалися постійно. Візантійці ж сприймали війну як сувору необхідність і всіляко намагалися їй запобігти, обираючи між даниною і кровопролиттям – данину варварам. Та й витрати на війну були значно більшими. Завдяки постійній платні вдавалося опанувати цілими племенами і народами, заохотити їх до служіння метрополії. Війна ж уявлялася ганебною справою – результатом програшним, тобто провалом усієї політики. І найбільш ганебною вбачалась війна між християнами [7].

Отже, хрестові походи мали доволі негативні наслідки для всього християнського світу. Була завойована Візантія. Саме вона стримувала ісламський наступ на Захід, приймала удар на себе. Хрестові походи зруйнували тонкий геополітичний баланс. Саме вони породили ісламський фанатизм, нетерпимість до «невірних», викликали консолідацію ісламу. Після хрестових походів ставлення до християн в ісламських державах різко погіршилось.

Чому ж у понятті «санкції» ми чуємо голос святості? Фактично, поняття «санкції» означає «свята справа» або «освячена справа». Можна також погодитись з думкою про те, що в разі неможливості припинити війну, цей засіб спробували скерувати в інше річище – річище заробляння грошей. Перші згадки про святі війни, як вважають аналітики, почалися з християнських монархів Іспанії, що воювали з маврами. Саме тоді була апробована ідея «святої війни». Саме там обіцялося повне прощення гріхів усім загиблим за вивільнення земель від невірних. Зауважимо також, що відпущення гріхів було обіцяно не всім, а тільки тим, хто загине під час битви або в дорозі. Хрестоносці у своїй більшості сприймали проходи, як наближення до Раю [7]. Отже, «свята війна» і дала визначення «санкціям». «Санкціонуй війну за святу справу!», – кредо війни середньовіччя. Чи свята ця справа, чи не дуже

свята – вже не має значення. Головне – результат.

Із завершенням Другої світової війни переможці внесли методи санкціонування до Статуту ООН. Повертаючись до санкцій сучасності, зазначимо, що згідно з главою 7 Статуту Рада Безпеки може приймати рішення про силові заходи з метою відновлення міжнародного миру і безпеки. Ці заходи можуть застосовуватись у формі економічних санкцій або міжнародних воєнних акцій. Рада застосовує економічні санкції та ембарго як засіб тиску, якщо світ опиняється перед загрозою і всі можливості залагодити та врегулювати конфлікт вичерпані. Санкції були введені у 1977 році проти апартеїду в Південній Африці і поступово були скасовані у 1994 році. Санкції були застосовані проти Іраку, колишньої Югославії, Лівії, Гаїті, Ліберії, Руанди, Сомалі, сил УНІТА в Анголі, а також проти Судану і Сьєра-Леоне. Нині санкції введено проти Росії як агресора.

Можна погодитися із тим, що санкції поділяють на політичні, економічні, інформаційні, військові. Однак найчастіше застосовуються багатовимірні санкції, що можуть об'єднувати одразу низку напрямів. В історії міжнародних відносин найефективнішою формою санкціонування було визнано ембарго: економічне обмеження торгівлі та фінансів. Універсальними санкціями уявляється блокада: заходи однієї або кількох країн проти порушника миру і стабільності. Агресору блокують всі комунікаційні та інші зв'язки зі світом – повітряні, морські та на суходолі, а також інформаційні. Тобто впроваджується повна ізоляція країни-агресора.

На рівні ООН зазвичай застосовуються економічні санкції, що так чи інакше пов'язані з політичними санкціями. Економічні санкції носять різноманітний характер: від спеціальних заборон до повного ембарго. Уведення санкцій приводить до тиску на конкретну державу, примушуючи враховувати вимоги Ради Безпеки ООН, світової спільноти без застосування сили. Цими питаннями покликана опікуватись спеціальна структура ООН – підгрупа із санкцій. З метою реалізації «Порядку денного для миру», розробленого за концепцією генерального секретаря ООН К. Кофі Аннана, була створена спеціальна робоча група Генеральної Асамблеї ООН для розгляду позицій учасників ООН стосовно країн, проти яких застосовувалися санкції. Це робилося заради захисту найвразливіших верств населення, а також з метою розв'язання економічних проблем, що напряму були пов'язані з наслідками подібних санкцій. Так, за рішенням комісії в Іраку було запроваджено санкційну схему «нафта в обмін на продовольство» [8].

Міжнародні санкції проти Росії. На агресивні дії Росії проти України світова спільнота відповіла політичними та економічними санкціями, що були введені після загарбання Росією частини української території – Криму. Санкції вводилися поступово, вірогідно з розрахунку на можливість припинення російською стороною загарбницьких дій і повернення анексованого Криму. Перший етап санкцій розпочато 6 березня 2014 р., під час якого було призупинено переговорний процес Євросоюзу з Росією та поширено санкції на деяких російських керівників й олігархів. 17 березня 2014 р. ЄС заборонив в'їзд і заморозив активи 21 чиновнику з Росії і Криму. Кількість санкціонованих осіб зросла до 33, серед яких опинилися і колишні перші особи української влади.

До санкцій Євросоюзу приєдналися США. 18 березня – Японія. 19 березня – Австралія. 20 березня США розширили список санкціонованих російських можновладців. До заходів приєдналися Велика Британія, Канада, Нова Зеландія. В квітні США заморозили рахунки 17 російських компаній, що наближені до російського президента. В липні 2014 р. санкціям були піддані компанії військово-промислового комплексу РФ: корпорація «Алмаз-Антей» та концерн «Калашников», НВО «Іжмаш» та «Базальт», НВК «Уралвагонзавод», КБ «Приладобудування». Під дію санкцій також потрапили компанії нафтогазового сектору: «Новатек», «Роснєфть», «Внєшекономбанк», «Газпромбанк». До переліку включено і Феодосійське підприємство із забезпечення нафтопродуктами (АР Крим). ЄС також розглянув питання щодо блокування інвестицій в економіку Криму і закликав всі фінансові інститути утримуватися від фінансування проектів, що прямо чи опосередковано визнають включення Криму до складу РФ. 29 липня 2014 р. Євросоюз увів широкомасштабні санкції, спрямовані проти енергетичного та фінансового секторів, продукції військового та подвійного призначення. Фінансові санкції передбачають обмеження для російських банків щодо їх виходу на кредитний ринок і використання фінансових інструментів з терміном дії понад 90 днів. Також заборонено випуск держбанками єврobондів і випуск акцій на користь європейських власників. Обмеження стосувались державних інститутів РФ, корпорацій та агентств з часткою державної власності понад 50%. У сфері енергетики заборонено експорт і реекспорт до

ДНР
ДНР
ДНР

Росії високотехнологічного обладнання, США ввели обмеження на експорт товарів і технологій для російських нафтових проектів. Рада Європейського Союзу офіційно прийняла додаткові обмежувальні заходи, збільшивши список санкцій до 95 фізосіб і 23 юросіб. Німеччина призупинила дію угоди про постачання озброєння для військового тренувального табору в Росії. Японія поширила санкції на кілька російських компаній та 40 осіб, а Швейцарія – на 18 російських компаній та 26 осіб. Уряд Канади додав до списку банки ВТБ, «Россєльхозбанк», «Банк Москви» і Російський національний комерційний банк (РНКБ). Санкції також застосовувались проти Об'єднаної суднобудівної корпорації і лоукостера «Доброльот», низки кримських компаній: «Новий світ» і «Массандра», а також власників комерційних портових споруд в Керчі та Севастополі. Австралія також ввела додаткові санкції.

30 липня 2015 р. країни-кандидати на вступ до ЄС: Чорногорія та Албанія; країни, які входять до європейської зони вільної торгівлі: Ісландія, Норвегія і Ліхтенштейн, а також Україна і Грузія приєдналися до декларації Ради ЄС від 19 червня про продовження терміну дії заборонних заходів ЄС проти Криму і Севастополя ще на рік до 23 червня 2016 р. Україна також увела санкції щодо Росії, що стосуються майже 400 фізичних і понад 100 юридичних осіб, заборонила польоти російських авіакомпаній в Україну, серед них «Аерофлот» та «Трансаеро». Також заборонені транзитні польоти через український повітряний простір російських авіакомпаній з товарами військового призначення, російськими військовими та невідомими вантажами. Цей перелік можна продовжувати і продовжувати.

Наслідки спільної захисної політики далися взнаки, як подають інформацію інтернет-ресурси. Внутрішній та зовнішній борг Росії, неможливість доступу до джерел зовнішніх запозичень та падіння цін на нафту призвели до обвалу російського рубля, скорочення економічних показників окремих компаній тощо.

Серед найрозповсюдженіших форм санкціонування Європейський Союз застосовує вибіркові, чітко спрямовані («точкові») форми проти конкретних осіб, груп і організацій. Хоча в межах Спільної зовнішньої політики і політики безпеки (СЗПБ) можуть бути застосовані й інші варіанти. Як наприклад, заборона експорту та заборона імпорту навіть для окремих товарів: нафта, деревина або алмази; заборона на надання брокерських, фінансових послуг, технічної допомоги; заборона інвестицій, інших фінансових обмежень тощо.

На превеликий жаль, далеко не всі країни підтримали санкції. Серед таких – Словаччина, Чехія, Угорщина, Сербія, Фінляндія, Італія, Кіпр, Греція, Австрія. Важко повірити в те, що зазначені країни, швидше їхні керівники доволі швидко забули всі історичні (територіальні, політичні, економічні, гуманітарні) приниження гідності власних народів у недалекому минулому як з боку російської, так і радянської імперій, проігнорували думку власних громадян, що виступали з протестами проти владної політики підтримки російського керівництва. Деякі країни у цій складовій політики намагаються враховувати інтереси власних громадян, як, наприклад, Велика Британія, що є привабливим об'єктом для постійного інтересу російських олігархів, які скуповують нерухомість у самому Лондоні і передмістях британської столиці. Так, 2% покупців житла в Лондоні є російські заможні громадяни, а 9,1% продажів на рік здійснюють знову ж таки громадяни з Росії та СНД [9].

Відповідне рішення про необхідність підтримки України шляхом продовження антиросійських санкцій у 2017 році закріплене в документах Європейського Союзу. Керівництво ЄС підкреслило, що поки всі пункти мінської угоди не будуть виконані, обмежувальні заходи залишаться чинними. Отже, скасування санкцій проти Росії відбудеться тільки після того, як будуть виконані мінські домовленості. Про це заявили голова Європейської Ради Дональд Туск і голова Єврокомісії Жан-Клод Юнкер на саміті G20 [9].

Особливим проявом солідарності у боротьбі з агресором стала політика країн Балтії, Польщі і Болгарії, адже ці держави найсильніше постраждали від російського ембарго, зокрема Естонія і Литва послідовно наполягають в межах ЄС і НАТО надати Україні зброю. «Вибір простий, – говорить Президент Естонії Тоомас Хендрік Ільвес, – або озброєння Украї-

ні, або перемога Росії». Країни Балтії відстоювали і відстоюють збереження територіальної цілісності України, засуджують російське втручання у внутрішні справи Української держави, закликають до мирного врегулювання політичних суперечок, надають відповідну допомогу. Президент Литви Далі Грібаускайте підкреслює: «Сьогодні зрадити український народ рівносильне тому, що ми зраджуємо себе, тому що після України ми будемо наступними» [10]. Варшава також пропонувала відключити Росію від міжнародної платіжної системи SWIFT і ввести ембарго на купівлю російського вугілля.

На думку американського фінансиста та інвестора Джорджа Сороса, «...якщо Євросоюз не підтримає Україну, і вона програє у своїй боротьбі, Європі доведеться захищатися. І ціна такого захисту – у фінансовому і загальнолюдському сенсі буде набагато значнішою, ніж ціна допомоги Україні» [11].

Російське зовнішньополітичне відомство всіляко намагається не тільки виправдати загарбницьку політику, а й обґрунтувати «незаконність» санкцій. Залишимо питання політичної і дипломатичної порядності на суд історії. Водночас нагадаємо, що вся радянська, а поспіль і російська школа міжнародного права у питаннях режиму санкцій і механізму їх впровадження спирається на роботи саме українських дослідників: Володимира Андрійовича Василенка та Ігоря Івановича Лукашука – корифеїв вітчизняної школи міжнародного права і засновників кафедри міжнародного права Київського національного університету

імені Тараса Шевченка. Повертаючись до їхньої думки, зазначимо: застосування міжнародно-правових санкцій є наслідком і спричинене порушенням прав потерпілих суб'єктів [3].

Замість висновку. У зв'язку з російськими кібератаками можна було б запровадити разом із світовими аналітичними безпековими центрами відповідні санкції проти кіберцентрів східного сусіда.

Список використаних джерел:

1. Українська Вікіпедія — Вікіпедія. – https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1% .

2. Definition of sanction noun from the Oxford Advanced Learner's Dictionary. - http://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/sanction_1.

2. [countable, usually plural] sanction (against somebody) an official order that limits trade, contact, etc. with a particular country, in order to make it do something, such as obeying international law. – Режим доступу: https://www.google.com.ua/webhp?sourceid=chrome-instant&ion=1&espv=2&ie=UTF-8#q=sanctions.+oksford+vocabulary; http://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/sanction_1.

3. В. А. Василенко. Международно–правовые санкции. Киев: Вища школа, 1982. – С. 48. – http://www.law.edu.ru/article/article.asp?articleID=186188.

4. No battles were fought, no cities besieged and no crusades commenced to further the expansion of Buddhism. – The Crusades were a series of religious wars fought between Christians and Muslims over control of the Holy Land. Traditionally, they took place between 1095 and 1291. - https://simple.wikipedia.org/wiki/Crusades.

5. Historians now, however, tend to view the Crusades as only one, albeit significant, factor in Europe's development / Britannica Lists & Quizzes. – https://www.britannica.com/event/Crusades/The-results-of-the-Crusades; Effects of the Crusades. - http://www.lordsandladies.org/effects-of-crusades.htm

6. Author: Linda Alchin Name of Website: The Middle Ages Retrieved : e.g. March 2015 from <www.lordsandladies.org>Name of page: The Middle Ages. - http://www.lordsandladies.org/; Positive/Negative Effects of the Crusades. – https://quizlet.com/61718011/positivenegative-effects-of-the-crusades-flash-cards/; Vidya Sapthotharan. What were some negative outcomes of the Crusades? – https://www.quora.com/What-were-some-negative-outcomes-of-the-Crusades.

7.What were the negative effects of the Crusades? - https://www.reference.com/history/were-negative-effects-crusades-36f9ca70a03b328d; Див.: Ловушка «Святой войны» Журнал: № 9 (41) сентябрь 2006: http://foma.ru/lovushka-svyatoj-vojnyi.html. Якою є правда про хрестові походи? Джерело: CREDO: http://credo.pro/2014/09/123328.

8. Аннан, Кофи Амма. - https://lenta.ru/lib/14163373/full/

9. EU sanctions against Russia over Ukraine crisis. - https://europa.eu/newsroom/highlights/special-coverage/eu-sanctions-against-russia-over-ukraine-crisis_en. http://tyzhden.ua/News/154488 Рішення ЄС про продовження санкцій проти Росії набуло чинності

10. Естонія. Сусід мого сусіда... - Міжнародна політика - https://dt.ua/international/estoniya-sosed-moego-soseda-_html; Людмила Д. Чекаленко. Стратегічне партнерство: набутий досвід, реалії сьогодення (стислий огляд). – UA Foreign Affairs. 29 лютого 2016р. -https://www.facebook.com/112392788872170/photos/pb.112392788872170.-2207520000.1457288933./801455816632527/?type=3. Л. Д. Чекаленко. Зміна парадигми стратегічного партнерства. – http://elibrary.ivinas.gov.ua/57/1.pdf

11. У Кабінеті міністрів України оприлюднили дві постанови про санкції у відповідь на зупинення Росією угоди про зону вільної торгівлі СНД щодо України з 1 січня 2016 року. http://tyzhden.ua/News/155265; Детальніше читайте на УНІАН: https://www.unian.ua/world/1092256-soros-sanktsiji-dayut-mojlivist-putinu-grati-jertvu-anglo-saksonskogo-svitu-ta-naroschuvati-sili-rivni-ssha.html.

Людмила ЧЕКАЛЕНКО,
доктор політичних наук, професор

АНОТАЦІЯ

У статті подається інформація про таке явище як санкції. Проводяться паралелі з історичного минулого щодо їх застосування. Пояснюється сучасний механізм їх впровадження проти агресора.

Ключові слова: санкції, хрестові походи, примус до миру.

АННОТАЦИЯ

В статье дается информация о таком явлении как санкции. Проводятся параллели исторического прошлого по их применению. Объясняется современный механизм их внедрения против агрессора.

Ключевые слова: санкции, крестовые походы, принуждение к миру.

Імпічмент президента Бразилії: причини та наслідки

УДК 327:94

Summary
The article presents the President's of the Federative Republic of Brazil, Dilma Rousseff's, Impeachment Process chronology from the announcement to the final stage, reveals its main causes and consequences of this domestic procedure that influence the formation of the political changes, both in the country and throughout the Latin American region.
Key words: **impeachment, Coup d'état, Latin America, the Federative Republic of Brazil, BRICS, political instability, the crisis, integration, regional level, South America.**

Імпічмент (*англ. impeachment*) – у конституціях деяких держав процедура притягнення до суду парламенту вищих посадових осіб держави. Результатом імпічменту, як правило, є дострокове припинення повноважень президента або іншого посадовця та усунення його з посади. При імпічменті глави держави таке рішення приймається конституційною більшістю парламенту. Різні країни окремо визначають процедуру імпічменту відповідно до власного законодавства. У демократичних державах імпічмент є одним з елементів контролю над владою країни і необхідний для збереження стабільності суспільного та конституційного ладу. Імпічмент є також засобом недопущення авторитаризму і механізмом гарантування національної безпеки.

Процес оголошення імпічменту президенту Бразилії Ділмі Руссефф почався в кінці 2015 року та тривав до 31 серпня 2016 року. 2 грудня 2015 року прохання про початок процедури імпічменту було схвалено і прийнято до розгляду Едуардо Кунья, головою нижньої палати (порт. Câmara dos Deputados do Brasil) парламенту країни та одним з ключових ідеологічних супротивників президента. Приводом для початку процедури відсторонення президента від влади стало оприлюднення звинувачення у злочинних діях при виконанні обов'язків глави держави, включно з помилками в управлінні та приховуванням розкрадання державних коштів, а також звинувачення в порушенні пунктів V і VI 85-ї статті Конституції Федеративної Республіки Бразилія (порт. Constituição da República Federativa do Brasil) і порушенні 36 статті Закону про фіскальну відповідальність (порт. Lei de Responsabilidade Fiscal) [1].

Згідно із заявами сторони звинувачення, президент Д. Руссефф вдавалася до недобросовісного використання політичних важелів задля отримання економічної вигоди в той час, коли була головою ради директорів компанії Petrobras (однієї з провідних в Латинській Америці) з 2003 по 2010 роки.

Також стосовно Д. Руссефф висувалися претензії у зв'язку з тим, що вона не запобігла розвитку найбільшого корупційного скандалу у новітній історії країни у справі нафтового гіганта компанії Petrobras. Зокрема в ході розслідування розкрилася інформація про те, що топменеджери цієї державної бразильської компанії систематично розподіляли будівельні підряди виключно між конкретними фірмами.

У березні 2014 року силами федеральної поліції Бразилії проведено операцію під кодовою назвою "Автомийка" (порт. Lava Jato) та викрито корупційну мережу. Згідно із висновками цієї операції основною причиною імпічменту Д. Руссефф стала інформація про те, що вона входила до ради директорів цього нафтопереробного підприємства і нею було схвалено купівлю компанією Petrobras нафтоперегінного заводу в Пасадені (порт. Pasadena Refining System, Inc. - PRSI) (США) – це призвело до збитків на суму в 500 мільйонів доларів США. Тоді у 2006 році Д. Руссефф за сумісництвом очолювала й кабінет міністрів при президенті країни Лула да Сілва [2].

Уряд Д. Руссефф також було звинувачено у так званому "фіскальному педалюванні", тобто в тому, що шляхом серії бухгалтерських махінацій в підсумковому бюджеті фігурувала інформація, згідно з якою державні структури залучали в казну більше коштів, ніж витрачали. Іншими словами, Д. Руссефф і її прихильників звинуватили в систематичній демонстрації хибного профіциту. Згідно з версією сторони звинувачення, урядові відомства так і не змогли надати необхідних коштів у розпорядження громадських і приватних банків, які виділяли певні суми на ряд програм, спрямованих на підвищення економічного добробуту найбіднішого прошарку населення, в тому числі й на програму "Bolsa Família" (з порт. Сімейний кошик) щодо пільг на потреби малозабезпечених сімей. Таким чином, керівництво держави змушувало банки фінансувати окремі програми добробуту і, при цьому, вони (банки) не отримували очікуваної компенсації за виділені кошти [3].

З метою необхідності покращення свого матеріального становища та отримання прибутків уряд Д. Руссефф, протягом з

2012 до 2014 року, вдавався до таких вищезазначених суперечливих заходів. Рахункова палата Бразилії (порт. Tribunal de Contas da União) одностайним рішенням визнала таку економічну політику уряду порушенням фіскальної відповідальності. Заява Рахункової палати з питань зловживань державними повноваженнями у фінансовій діяльності вплинула на рішення Національного конгресу Бразилії запустити процедуру відсторонення президента Д. Руссефф від влади.

Крім того, у рамках операції "Автомийка" йшлося про те, що без ухвалення Конгресом Д. Руссефф підписала шість указів на виділення кредитних коштів, що сприяли збільшенню федеральних витрат у 2015 році всупереч складеному річному бюджету.

Організаторами кампанії з імпічменту Д. Руссефф подібна бездіяльність вищої посадової особи у поєднанні зі зловживанням адміністративним становищем розцінюється як таке, що тягне за собою кримінальну відповідальність. Вважалося, що перебрання Д. Руссефф на другий президентський термін влаштовує найбільш корумпованих політиків з усіх частин політичного спектру, оскільки воно гарантує: надзвичайно роздутий бюрократичний апарат, прилаштованих приятелів в уряді, на державній службі і в державних компаніях, а також систему упередженого бразильського правосуддя, яке до послуг усіх цих правлячих прошарків [4].

Разом з цим слід відзначити те, що вищевикладені факти корупційної складової уряду Д. Руссефф були не єдиною підставою для імпічменту. Після її обрання главою держави на загальних виборах 2014 року (обиралася на другий президентський термін) з мінімальним відривом (51,64 % голосів виборців) та після приведення її до присяги 1 січня 2015 року розпочалося поступове ослаблення економіки країни, яке згодом вилилося в затяжну рецесію та тривало практично протягом всього 2015 року. Ці вибори були визнані найскандальнішими в історії країни.

Непомірні витрати держбюджету на Чемпіонат світу з футболу 2014 року та Олімпіаду 2016-го призвели до різкого падіння популярності Д. Руссефф, яка змогла обратися на другий термін в 2014 році лише у другому турі. До кінця 2015 року главу держави вже підтримували менше 8% бразильців. Невдоволення президентом підігрівалося також й жахливим станом економіки, викликаним лівою політикою "Партії трудящих" (порт. Partido dos Trabalhadores або скорочено PT). Необхідно відзначити, що одним з основних джерел доходу для Бразилії є нафта, при цьому нафтовидобутком займається та сама держкомпанія Petrobras, а друге джерело – сталь. Падіння цін на ці товари викликало ті ж самі проблеми, що й у Венесуелі, Росії і Нігерії. У 2015 році інфляція в Бразилії становила 10 %, безробіття зросло до 8 %, а курс реала (національної бразильської грошової одиниці) до долара США впав майже вдвічі [5].

У березні 2015 року рівень загального невдоволення неефективною економічною політикою уряду і легалізацією держчиновниками незаконно нажитих коштів призвів до перших масштабних акцій вуличних протестів, у ході яких близько мільйона бразильців закликали до усунення Д. Руссефф з посади. За версією Бразильського інституту громадської думки і статистики (порт. Instituto Brasileiro de Opinião Pública e Estatística - IBOPE) у липні 2015 року особистий рейтинг довіри до глави держави знизився до рекордно низького рейтингу лідера країни – лише 10,8 %. Зокрема згідно із даними одного з національних агентств із соціальних досліджень Datafolha, 61 % бразильців виступало за імпічмент глави держави [6].

Протягом вересня–грудня 2015 року в країні зростав громадський рух на користь імпічменту, ядро якого складали такі основні організації громадських активістів як Рух Вільної Бразилії (порт. Movimento Brasil Livre), що стояв на позиціях лібертаріанства, а також соціально-політичний рух "Виходь на вулицю" (порт. Vem pra Rua, англ. Come to the Street). У свою чергу, політична криза в Бразилії викликала безліч відгуків політологів і політичних оглядачів як у самій Бразилії, так і за її межами. Громадське інформаційне агентство Бразилії (порт. Agência do Brasil – ABR), підпорядковане бразильському уряду, на той час

зазначило, що президент Д. Руссефф нездатна підтримувати робочі та конструктивні контакти з Конгресом. На її адресу були висунуті звинувачення у тому, що вона підтримує стан роздробленості політичних сил, який паралізує законодавчу діяльність і призводить до загального ослаблення виконавчого органу влади.

16 березня 2016 року з метою отримання імунітету та уникнення корупційного розслідування у Федеральному верховному суді Д. Руссефф оголосила про призначення Лули да Сілви главою своєї адміністрації. Однак через кілька годин це призначення за рішенням суду було призупинено, і воно не набуло сили.

17 квітня 2016 року нижньою палатою бразильського парламенту було проведено підсумкове голосування з питання ініціювання процедури імпічменту. 367 членів нижньої палати проголосували за імпічмент, 137 парламентаріїв висловилися проти, в той час як 7 осіб утрималися, а двоє депутатів були відсутні на засіданні. Згідно зі статутом парламенту, процес імпічменту міг би бути ініційований, коли за нього проголосувало б 342 члена нижньої палати при загальній кількості у 513 парламентаріїв, які беруть участь у засіданні.

Наступного дня справу про імпічмент Едуардо Кунья передав на розгляд до сенату Бразилії та 12 травня 2016 року члени сенату більшістю ухвалили рішення нижньої палати (55 голосів – "за", 22 – "проти"). На засіданні, що тривало більш ніж 20 годин, було прийнято рішення про те, що протягом 180 днів Д. Руссефф повинна була здати свої президентські повноваження.

Після завершення етапу оцінки процедури імпічменту почався етап судового розгляду, в ході якого відбувався збір доказів правомочності відсторонення глави держави від посади і заслуховування показань свідків.

1 червня 2016 року завершився двадцятиденний період, в ході якого адвокати Д. Руссефф повинні були завершити всі формальні процедури для підготовки її захисту в ході судового розгляду у сенаті. Усі документи були підготовлені для реєстрації у сенаті колишнім міністром юстиції Жозе Едуарду Кардозу, головним захисником президента.

Уникаючи детального висвітлення судового процесу над Д. Руссефф, 9 серпня 2016 року протягом останньої сесії у сенаті було прийнято остаточне рішення – 59 голосів "за" і 21 голос "проти" щодо звинувачення проти Ділми Руссефф. Фінальне читання вироку в сенаті відбулося 25 серпня 2016 року.

29 серпня 2016 року Д. Руссефф виступила в сенаті із промовою про свій захист і визнала, що була змушена приймати складні рішення у складанні державного бюджету в умовах погіршення доходів і відмови опозиційних партій від співпраці із нею з ключових питань економічного планування. Сенат визнав її винною у зловживанні службовим становищем і фінансових махінаціях та оголосив їй імпічмент 61 голосом "за" при 21 голосі "проти". Обов'язки президента країни до закінчення терміну повноважень Д. Руссефф у 2018 році протягом т.зв. "перехідного періоду" було покладено на віце-президента Мішеля Темера. Крім цього, під час окремого голосування сенатори проголосували (42 – "за" і 36 – "проти") за те, щоб не забороняти Д. Руссефф займати державні посади протягом восьми років, що дозволило б їй знову боротися за посаду президента в найближчому майбутньому.

На думку Анібала Перес-Ліньяно (порт. Aníbal Pérez-Linan) – викладача Піттсбурзького університету США і автора дослідження "Президентський імпічмент і нові форми політичної нестабільності в Латинській Америці" (Presidential Impeachment and the New Political Instability in Latin America) – Латинська Америка переживає новий цикл процесів політичної нестабільності, проблеми якого в даний час вирішуються конституційним шляхом. Відхід президента Д. Руссефф від влади не означає кінець політичної кризи в Бразилії. Разом із цим бразильський процес потенційно здатний впливати на Південну Америку [7].

Оголошений імпічмент Д. Руссефф на початкових етапах здатний був завдати серйозного удару в цілому по зовнішньоекономічним позиціям Бразилії. Не випадково міжнародне рейтингове агентство Fitch, не чекаючи завершення кризи навколо імпічменту, знизило кредитний рейтинг Бразилії з рівня "BB +" до рівня "BB" з негативним прогнозом на подальший розвиток національної економіки. "Зниження рейтингу Бразилії відображає сильніший, ніж очікувалося, економічний спад, нездатність уряду стабілізувати перспективи державних фінансів, а також підвищений рівень політичної невизначеності", – зазна-

чається у заяві експертів Fitch [8].

При цьому слід відзначити, що відповідне рішення стало наслідком не тільки через зростання внутрішньополітичної нестабільності та кризи у провідних державних інститутах країни, а й через різке зниження соціально-економічних показників. Процедура імпічменту президента Бразилії не просунулася б настільки вперед, коли б вона змогла хоч якось згладити катастрофічну економічну кризу, що викликала політичну напруженість: зростання безробіття, зниження зарплат, скорочення інвестицій, падіння реала до долара більш ніж на 40 %.

Незважаючи на очевидний провал сировинної моделі Д. Руссефф більшість латиноамериканських лівих у всіх бідах звинувачують США, приписуючи їм намір "знищити економіку країни". Зокрема низка проросійських ЗМІ процес імпічменту в Бразилії ототожнює з типовою "кольоровою революцією", що була інспірована і запущена урядом США. Крім того, перебуваючи при посаді, Д. Руссефф відома своїми антиамериканськими поглядами і була прихильницею тісної взаємодії з Москвою як в рамках БРІКС, так і на рівні міждержавного партнерства.

Зміна влади в найбільшій і найвпливовішій країні Латинської Америки зробила очевидним поділ континенту на "табір правих" і "табір лівих сил". Зокрема уряди Аргентини, Парагваю та Чилі, очолювані представниками від ліберальних партій, першими висловили підтримку Мішелю Темеру. До них

приєдналися Держдепартамент США і Генеральний секретар ООН. На противагу їм Венесуела, Болівія та Еквадор назвали дії опозиції "парламентським переворотом" і відкликали своїх послів, підкреслюючи солідарність з відстороненим президентом. Уряди Куби і Нікарагуа обмежилися критикою процедури імпічменту і нового уряду. Таким чином, реакція сусідів визначила віддалення Бразилії від колишніх союзників з боліваріанського альянсу і симетричнє відкликання послів Венесуели, Болівії та Еквадору в перший же день президентства М. Темера [9].

На продовження антиамериканської риторики венесуельський президент Ніколас Мадуро в ефірі національного телебачення заявив про те, що у справі зміщення Д. Руссефф чітко видно американський слід: "У мене немає ні найменших сумнівів у тому, що до цього державного перевороту прикладена візитівка з написом "Зроблено в США". За його словами, завершився "перший етап державного перевороту, який націлений на те, щоб розділити Бразилію". "Ті, хто тягне за нитки влади на півночі, ясно розуміють, що Бразилія, американська держава, наша старша сестра, має велике значення для курсу регіону і світу", – зазначив Н. Мадуро [10].

Президент Болівії Ево Моралес також вважає, що відсторонення бразильського президента від посади – це початок державного перевороту. Парламентський і судовий переворот, відзначає він, це бандитський замах проти стабільності і Бразилії, і всього регіону.

Президент Еквадору Рафаель Корреа оголосив про відкликання з Бразилії повіреного в справах. У своєму Twitter він написав: "Ділму скинули. Вихваляння зловживань і зрада. Ми відкличемо нашого повіреного в посольстві. Ми ніколи не визнаємо ці дії, це нагадує найтемніші години нашої Америки. Вся наша солідарність з товаришами Ділмою, Лулою і всім бразильським народом" [11].

Імпічмент, оголошений Д. Руссефф як представнику лівого вектору, а також відсторонення "Партії трудящих" (ПТ) від політичної влади, суттєво вплинули на зміну балансу сил як у країні, так і в регіоні. Зокрема Венесуела до цього часу знаходилася під захистом (політичним та економічним) Бразилії, але сьогодні вона змінилася. Політична й економічна ситуація у Венесуелі продовжує загострюватися. Криза там носить набагато складніший характер ніж криза в Бразилії. Як член Організації американських держав (ОАД), Венесуела з кожним кроком все більше дистанціюється, відкриваючи шлях до ізоляції Венесуели на регіональному рівні та застосування ОАД демократичної клаузули.

Враховуючи внутрішньополітичні зміни, які на даний час тривають у низці латиноамериканських країн (Аргентина, Венесуела та Бразилія), слід відзначити, що колишньої популярності ідеї лівого спрямування, коли майже протягом півтора десятиріччя електорат віддавав переваги лівоорієнтованим партіям, рухам та лідерам, вже не мають, і політичним мейнстрімом стає правоцентриський рух. Імпічмент бразильському президенту, як складова останніх політичних змін у країнах цього регіону, започаткував

певну загальну тенденцію, що впливає на вісь політичного життя, змушуючи зсуватися до центру, а не вправо. При цьому, два протилежні фланги зазнають політичних перетворень: праві стають соціально орієнтованішими, а ліві – великими прагматиками і прихильниками більшої раціональності в економічній політиці.

Другий напрямок, що підпадає під вплив результатів наслідків імпічменту і спрямований на зовнішньополітичне коригування, пов'язаний із місцем Бразилії в організації БРІКС. Наявні дані дозволяють стверджувати, що, незалежно від вирішення питання про фігуру наступного президента країни, її членство в даному об'єднанні не буде поставлено під сумнів. Однак слід очікувати менш активної участі Бразилії у політичних і економічних проектах БРІКС – в тому числі по лінії Банку Розвитку БРІКС. Як обґрунтування даної позиції будуть висуватися переважно економічні доводи в плані важкої фінансово-економічної ситуації в країні і складнощі з залученням інвестицій в умовах зниження національного рейтингу.

Ухвалення рішення сенатом країни хоча й не поставило крапку в політичній кризі Бразилії протягом майже року, але спростило ситуацію в країні, вніс ши в неї значно більше визначеності. Приблизно також було і зовсім недавно в Україні, коли вирішувалося питання зміни уряду.

Інша аналогія ситуацій в Бразилії та Україні полягає у вимушеності політичних коаліцій. Особливістю політичної системи Бразилії є так зване "коаліційне президентство". Спрощуючи, можна сказати, що для того аби здійснити будь-яку реформу в країні, потрібно зібрати дві третини голосів депутатів конгресу. Зараз в конгресі 25 партій, при цьому три найбільших – правляча Партія трудящих, правоцентристська Бразильська соціал-демократична партія та Партія демократичного руху – не мають навіть половини голосів. Тому завжди потрібна коаліція. При цьому Партія демократичного руху, яка зараз грає ключову роль в скандалі, завжди виступає союзником будь-якої правлячої партії. Її ідеологія проста – влада.

Якщо подивитися на ситуацію в Бразилії (і в Україні) більш широко, то питання не в імпічменті (або зміні уряду), а в політичній реформі, що гостро необхідна обом країнам [12].

Майбутнє Бразилії сьогодні непевне. В політичних колах поки не видно фігури, яка користувалася б довірою виборців і мала зрозумілу програму виведення країни з кризи. Втім, і в цьому головна відмінність Бразилії від сьогоднішньої України, надія на зміни в житті країни зберігається, поки зберігається незалежність та дієвість правоохоронної системи. Саме завдяки цій незалежності й стало можливим і саме розслідування, і притягнення до відповідальності найвищого керівництва держави [13].

Список використаних джерел:

1. Constituição da República Federativa do Brasil de outubro de 1988 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.lex.com.br / doc_82188_ CONSTITUIÇÃO_DA_REPÚBLICA_FEDERATIVA_DO_BRASIL_DE_1988.aspx.

2. Mihir Zaveri Susan Carroll and Ben Tavener. Brazilian scandal centers on purchase of Pasadena refinery: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.houstonchronicle.com/news/houston-texas/houston/article/Brazilian-scandal-centers-on-purchase-of-Pasadena-6618757.php

3. Импичмент Дилме Русеф Wikipedia.org: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://wiki-org.ru/wiki

4. Каспрук В. Бразилія потребує нагальних змін: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/international/braziliya-potrebuye-nagalnih-zmin-_.html

5. Галкин С. Импичмент Дилмы Русеф. Коротко: [Електронний ресурс] / Галкин С. – Режим доступу: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:8Ug1sbIMXGYJ:https://reed.media/byer oussseff/+&cd=1&hl=en&ct=clnk .

6. Итоги деятельности Дилмы Руссефф на посту президента Бразилии. Досье: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://tass.ru/info/3580775

7. Presidential Impeachment and the New Political Instability in Latin America: [Електронний ресурс] / Aníbal Pérez-Linan – Режим доступу: //http://http://isites.harvard.edu/fs/docs/icb.topic925740.files/Week%206/Perez-Linan_Presidential.pdf

8. Бразилия: политический кризис вступает в решающую фазу : [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://newtimes.az/ru/experts/4498

9. Евгений Педанов. Внешняя политика Бразилии после Дилмы Русеф [Електронний ресурс] // Е. Педанов. – Режим доступу: https://interaffairs.ru/news/show/16007

10. Импичмент Дилмы Русеф. Международная реакция [Електронний ресурс] / – Режим доступу: https://russian.rt.com/article/319004-impichment-dilmy-rusef-mezhdunarodnaya-reakciya

11. Twitter Rafael Correa: [Електронний ресурс] / – Режим доступу: https://twitter.com/MashiRafael?ref_src=twsrc%5Etfw

12. Импичмент президента Бразилии: причины, последствия и аналогии с Украиной: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.segodnya.ua/world/impichment-prezidenta-brazilii-prichiny-posledstviya-i-analogii-s-ukrainoy-715095.html

13. Досвід імпічменту: як за корупцію виганяють з посади президента Бразилії: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.eurointegration.com.ua/articles/2016/05/12/7049124/

Олег БАРАБАШ,
аташе з питань оборони у Федеративній Республіці Бразилія у 2010–2014 роках

АНОТАЦІЯ

У статті викладено хронологію процесу імпічменту президенту Федеративної Республіки Бразилія Ділмі Руссефф, починаючи від оголошення до фінальної стадії, розкрито його основні причини та наслідки цієї внутрішньодержавної процедури, що впливають на формування політичних змін як в країні, так і в усьому латиноамериканському регіоні.

Ключові слова: імпічмент, державний переворот, Латинська Америка, Федеративна Республіка Бразилія, БРІКС, політична нестабільність, криза, Південна Америка.

АННОТАЦИЯ

В статье изложена хронология процесса импичмента президенту Федеративной Республики Бразилия Дилме Руссефф, начиная от объявления до финальной стадии, раскрыты его основные причины и последствия этой внутригосударственной процедуры, которые влияют на формирование политических изменений как в стране, так и во всем латиноамериканском регионе.

Ключевые слова: внешняя политика, государственный переворот, Латинская Америка, Федеративная Республика Бразилия, БРИКС, политическая нестабильность, кризис, Южная Америка.

Перипетії президентських та парламентських перегонів у Франції 2017 року

УДК 327(44)

Summary

The article is devoted to investigation of programs of candidates for the French presidency in 2017 and parliamentary elections. The author analyzes the specific popularity of "National Front" and its growth factors, including the party reforms held by Marine Le Pen and the internal situation in France. It is underlined the attractiveness of E. Macron program for right and left electorate. It is analyzed the political parties state and it is predicted their future.

Key words: **Le Pen, Macron, National Front, presidential elections, Ukraine, Franc.**

Передвиборчі перегони у Франції принесли деякі неочікувані результати. Праймеріз правоцентристських сил показав, що колишній президент Франції Ніколя Саркозі не користується значною популярністю у французів. Лідером праймерізу став колишній прем'єр-міністр Франсуа Фійон, посунувши екс-прем'єра Алена Жюппе на друге місце. Зринає питання, чи достатнім чином під час прогнозів враховується вплив чинника теледебатів кандидатів, які дивляться виборці і перебіг яких може змінити думку виборця залежно від переконливості кандидата при представленні своєї програми?

В типово голлістському дусі Фійон виступав за те, щоб Франція зайняла перше місце в оновленні Європейського Союзу та сприяла б розумінню європейськими країнами нагальності створення такої Європи, яку поважали б основні партнери, особливо США та Китай. На його думку, Франція повинна бути рушієм відродження ЄС.

У своїй програмі в частині, що стосувалася оновлення Європи, Фійон говорив про безпеку громадян з ефективними кордонами, контрольовану імміграцію та автономну оборону; економічний і фінансовий суверенітет через трансформацію євро у резервну валюту; інвестиції, інновації та дослідження заради великих європейських проектів і розбудови суспільства знань.

Стосовно імміграції Ф. Фійон висунув пропозицію зафіксувати у конституції принцип, за яким імміграція залежатиме від можливості Франції прийняти та інтегрувати іммігрантів. Парламент щорічно буде встановлювати квоти щодо кількості іммігрантів та визначати регіони світу, до яких Франція захоче звернутися [1].

Фійон є голлістом – отже, сприятливим для Москви, але тільки тією мірою, в якій інтереси Франції не піддаються загрозі. Для Фійона ізоляція РФ не є рішенням, а може призвести лише до погіршення позицій, що займає ця країна. На думку багатьох представників французької політичної еліти, європейська історія створила зв'язки між Францією і Росією, а російське мистецтво, в першу чергу – література, викликає проросійський тропізм.

Корупційний скандал, що спалахнув довкола працевлаштування Ф. Фійоном своєї дружини та дітей як формальних помічників, значно знизив його рейтинг і перекреслив президентські перспективи – для французів зловживання державних службовців, які утримуються на кошти платників податків, є категорично неприйнятним та засуджуваним незалежно від розміру отриманого ними зиску.

Для французів важливим є те, що держава отримує їхні гроші у формі податків, а, отже, державні службовці, які привласнюють державні гроші, з погляду французів, крадуть їхні власні гроші.

Але, водночас, інформація про особливості особистого життя посадовця (розповсюджуються чутки, що Макрон – гомосексуаліст), оскільки вони не зачіпають інтересів інших французів, сприймається толерантно і не впливає на рейтинг (в епоху Ф. Міттерана ситуація була трохи іншою, тому президент приховував свою позашлюбну доньку; Н. Саркозі невдовзі після обрання розлучився з дружиною Сесілією, а потім одружився з К. Бруні; його наступник Ф. Олланд взагалі не переймався узаконенням власних зв'язків, крім ПАКС-у з С. Руайяль, матір'ю його 4-х дітей).

За результатами другого туру праймеріз кандидатом соціалістів на президентських виборах у Франції був колишній міністр національної освіти Бенуа Амон. Незважаючи на особливості програми, над кандидатом тяжіла загальна поточна ситуація у країні, на поточному етапі якої спостерігалося падіння популярності соціалістів через діяльність партії соціалістів при владі та президента-соціаліста Ф. Олланда, рейтинг якого впав значним чином через невдачу втілення певних передвиборчих обіцянок, зокрема подолання безробіття та виправлення загальної ситуації з небезпеки через низку терактів у Франції.

Б. Амон пропонував запровадити безумовний базовий дохід у сумі 750 євро для усіх повнолітніх французів. Невідомо, наскільки б вдалося реалізувати цей постулат, проте показовим є те, що зараз у Франції широко розповсюджені різноманітні програми соціальної допомоги за усіма напрямками. Він вважав, що Франція прийняла занадто мало мігрантів, тому запропонував запровадити «гуманітарні візи» для біженців, що дозволило б мігрантам законно прибути до Франції для тимчасового проживання та захисту. Втім, потрібно зазначити, що для багатьох французів ця ідея була неприйнятною з огляду на теракти нещо-

давніх років та невдоволення тим фактом, що біженці та іммігранти отримують різноманітну соціальну допомогу, а пересічні французи платять суттєві податки, отже, їм не подобається, що гроші їхніх податків йдуть на ці дотаційні програми. Певним чином, свідченням тому є зростання популярності «Національного фронту» на чолі з Ле Пен, яка ратувала за цілком протилежний підхід до іммігрантів та міграції до Франції.

Також Б. Амон наголошував на ролі референдуму, за допомогою якого можна відміняти певні закони [2].

Стосовно проблеми непорушності кордонів та ситуації з Росією цікавими були виступи під час теледебатів 20 березня 2017 року, коли Б. Амон оголосив, що «є угоди, які реалізуються і які повинні дотримуватися норм міжнародного права..., але це неприйнятно, що Путін анексує територію суверенної держави, що він вважає за потрібне сьогодні підтримувати війну в сусідній країні» [3].

Жан-Люк Меланшон, кандидат у президенти Франції від лівих сил, відповів Б. Амону, що «...марно з'являтися озброєними до зубів перед росіянами». Але Б. Амон додав: «Коли ми хочемо обговорювати щось з Путіним, краще мати якісь аргументи за собою» [3].

Франсуа Фійон визнав, що питання про кордони «повинне бути поставленим відповідно до міжнародного права і самовизначення». Але «є кордони, які були визначеними в неприйнятних для людей умовах, які відокремлюють народи, і ми не можемо відмовитись від початку дебатів щодо цього питання» [3], наполягав колишній прем'єр-міністр, підтримуючи, таким чином, погляд Меланшона.

Дебати у Франції наштовхують на парадоксальну, на перший погляд, думку – на ідейних нащадків генерала де Голля у царині повної незалежності Франції у міжнародній політиці більше схожі соціалісти, ніж такі лідери неоголлістів як Франсуа Фійон та Ніколя Саркозі.

Останні всіляко підкреслюють необхідність домовлятися з Росією, висловлюються за доцільність зняття санкцій та виявляють занепокоєння щодо конфліктних відносин з сильною у військовому плані державою. В позиції правоцентристів відчувається певне побоювання Москви, а, отже, – слабкість та бажання трактувати міжнародне право залежно від поточного зиску, від ситуації та уникнення гіпотетичного протистояння з потужнішою країною.

А ось соціалісти – і колишній непопулярний президент Франсуа Олланд, і кандидат у президенти Бенуа Амон – підкреслювали неприйнятність порушення міжнародного права та кордонів і готовність йти на обмежувальні заходи. Соціалісти підхопили ідейний спадок генерала та вважали, що Франція може і здатна не боятися суперечок з найпотужнішими гравцями світового стратегічного простору, обстоюючи засади міжнародного права.

Еманюель Макрон – переможець президентських виборів у Франції, молодий політик, колишній міністр економіки. Е. Макрон вийшов із соціалістичної партії, а 30 серпня 2016 р. подав у відставку з уряду, щоб взяти участь у передвиборчих перегонах.

Увага зверталася на той факт, що при приході до влади він не матиме політичної партії, на підтримку якої він міг би розраховувати – є лише заснований ним у квітні 2016 р. рух «Уперед», охарактеризований як «ні правий, ні лівий».

Проте цей чинник мав позитивний вплив під час виборів через те, що французи відчули певну втому від представників традиційних партій, які чергуються при владі (соціалістів та правоцентристів), та чекали на політика, здатного як на вирішення нагальних проблеми безпеки та боротьби з тероризмом, так і на покращення внутрішньополітичної ситуації, зменшення безробіття, але не шляхом величезних скорочень держслужбовців, яким лякали правоцентристи. Як покаже перебіг подій, рух «Уперед», трансформувавшись у партію, отримає парламентську більшість.

Е. Макрон є прихильником Шенгенської угоди. У царині безпеки Е. Макрон демонструє глибинне розуміння проблем, що спричинені неналежною координацією європейських розвідувальних відомств. Макрон вважає за доцільне створення спільної розвідки (європейської) та, в певний час, спільної поліції для боротьби з організованою злочинністю та тероризмом.

Е. Макрон задекларував свій рух як не правий та не лівий. Якщо ми проаналізуємо його фіскальну програму, то дійсно він висував пропозиції цікаві для правого електорату та заходи, цікаві для лівого. Зокрема багаті прошарки французького суспільства були роздратовані податком на багатство, ISF, запровадженим соціалістами, через який деякі особистості (зокрема відомий французький актор Депард'є) вирішили емігрувати з Франції. Макрон пропонував реформувати цей податок значним чином, займаючи середню позицію між правими, які хотіли скасувати цей податок, та соціалістом Б. Амоном, який через збільшення податку планував фінансувати загальний прибуток для усіх. Утім, Макрон пропонував скасувати податок для власни-

ків житла (taxe d'habitation) для бідних та представників середнього класу [4].

Стосовно міжнародної політики Е. Макрон висловився наступним чином: "Я переконаний, що в інтересах Америки співпрацювати з ЄС. У нас є спільні цінності і подібна структура економіки. Я сумніваюся, що Трамп буде захищати інтереси США, не співпрацюючи з ЄС". На питання про коментарі Трампа щодо НАТО Макрон сказав: "Ми б відреагували, якби він прийшов до цього (ослаблення Альянсу). Але я проти розробки передчасних сценаріїв" [5].

Макрон підтримував розширення санкцій проти Росії, якщо не буде жодного прогресу у втіленні Мінських мирних угод на сході України. Він також вважав за важливе підтримувати постійні переговори з Росією [5].

Популярність Марін Ле Пен можна пояснити кількома чинниками. По-перше, невідомо, скільки є насправді прихильників «Національного фронту» та його очільниці. У певних колах Франції не прийнято повідомляти, що голосуєш за Ле Пен, аби уникнути закидів у ксенофобії та радикалізмі, надмірних з погляду багатьох французів. Отже, певна кількість виборців не зізнається в симпатіях до цієї партії. По-друге, М. Ле Пен осучаснила цей рух і зробила його прийнятнішим, ніж він був за часів її батька Жан-Марі Ле Пена, який заснував «Національний фронт» у 1972 р. Вона доклала зусиль для того, щоб антисемітизм та гомофобія, притаманні партії її батька, відійшли в минуле, а протекціонізм щодо громадян Франції та їхня безпека стали наріжним каменем політичної програми, що додало їй прихильників. 4 травня 2015 р. «Національний фронт» призупинив членство Ж.-М. Ле Пена у партії, на що він повідомив про зречення від доньки, яка її очолила, а 20 серпня 2015 р. партія оголосила про виключення зі своїх лав колишнього лідера. По-третє, протягом останніх років ситуація у Франції зазнала докорінних змін: теракти в Парижі 2015 р. та у Ніцці 2016 р. спричинили атмосферу небезпеки та незахищеності. У такій атмосфері М. Ле Пен нагадує виборцям, що в той час, як корінні французи страждають від податкових тягарів, іммігранти отримують соціальну допомогу. Зауважимо, що за особливого бажання й корінні французи цілком можуть не працювати, отримуючи численні різновиди допомоги та соціальне житло від держави. Утім, на тлі поширення в іммігрантському середовищі асоціальних моделей поведінки (наркоманії, пияцтва й свідомого безробіття) переваги отримання ними соціального захисту порівняно з корінним населенням виглядає особливо кричуще, що й використовує Марін Ле Пен, привертаючи увагу громадян до недоліків чинної системи та закликаючи до її реформування в бік посилення захисту корінних французів. Ле Пен наголошувала й на доцільності повернення прикордонного контролю заради безпеки, адже для пересічних громадян питання внутрішньої політики є актуальнішими, ніж зовнішньої, й задля власної захищеності вони готові терпіти певні незручності.

Марін Ле Пен також стала фігуранткою декількох скандалів – утім, вони не мали таких наслідків для її рейтингу, як у випадку Ф. Фійона на його привабливість як кандидата. Давно вже пишуть про кредит, отриманий М. Ле Пен від банку, пов'язаного з Росією, проте цей факт не стосується французького бюджету та безпосередньо інтересів французів. Більш серйозним є звинувачення щодо нецільового використання фінансів Європарламенту. Втім, у випадку Ле Пен виборці якраз підтримують антиєвросоюзівську налаштованість її політичної сили, тому ці факти не відштовхують прихильників від лідера партії, як сталося з Ф. Фійоном.

7 травня 2017 р. у Франції відбувся 2-й тур президентських виборів. Перемогу здобув Еманюель Макрон, який отримав підтримку 66% виборців.

За даними соціологічних досліджень, перемога Е. Макрона у 2-му турі була цілком прогнозованою. Опитування BVA (26–28 квітня) показало, що 41% виборців, які проголосували за Ж.-Л. Меланшона, проголосують за Макрона, і 18 % – за М. Ле Пен; 71% виборців, які проголосували за Б. Амона, віддавали перевагу Е. Макрону, і лише 4% – Ле Пен; 41% виборців, що голосували за Ф. Фійона, висловлювали підтримку Макрону, і 26% – Ле Пен.

Голосувати за Е. Макрона закликали кандидат від Соціалістичної партії у 1-му турі Б. Амон, перший секретар Соціалістичної партії Ж-К. Камбаделіс, а також лідери правої партії «Республіканці» – кандидат у 1-му турі Ф. Фійон, А. Жюппе, Н. Саркозі, а також інші відомі політичні та громадські діячі.

Е. Макрон дотримувався активної наступальної стратегії. Він розвінчував екстремістську природу «Національного фронту» і називав свою суперницю тільки на прізвище, аби підкреслити, що вона – лише донька скандально відомого колишнього керівника «Національного фронту» Ж.-М. Ле Пена.

Переконаний прихильник посилення ЄС, фахівець з питань економіки та фінансів, молодий енергійний президент цілком здатний надати нового імпульсу ЄС та принести довгоочікувані зміни всередині Франції. Французи, насамперед, чекатимуть від нього врегулювання питань безробіття, яке не вдалося вирішити його попереднику Ф. Олланду, та полегшення податкових

тягарів, що він вже анонсував у своїй програмі через скорочення податку на житло та поліпшення ситуації бюджету, для чого Макрон запропонував ряд заходів. Безумовно, французи чекають на посилення безпеки – втім, лише сам Макрон не здатний врегулювати цю ситуацію з огляду на посилення тероризму у світі та непередбачуваність терактів, проте він анонсував серйозне посилення співпраці європейських розвідувальних служб та поліцій, і вже від здатності до належної координації цих структур як всередині самої Франції, де є проблема суперництва розвідувальних органів, так і на загальноєвропейському рівні залежатиме успіх програми Макрона.

Перед новообраним президентом постають серйозні проблеми. Е. Макрон обіцяв скоротити державні витрати на 60 млрд євро протягом 5 років й водночас збільшити на 5000 кількість вчителів та на 10000 – співробітників поліції. Програма Е. Макрона передбачає збільшення оборонного бюджету поряд зі скороченням деяких податків, зокрема на дрібний бізнес, на житло для 80% населення, а також податку на багатство.

Протягом літа 2017 р. Е. Макрон має намір втілити ліберальні закони про працю. Попри протести профспілок таку політику Е. Макрон провадив ще тоді, коли був міністром економіки. Це означає, що Макрон стикатиметься зі спротивом профспілок, які заважатимуть його спробам лібералізувати ринок праці.

Для України Е. Макрон як президент Франції є цілком цікавим партнером за умови розуміння, що він обстоюватиме, насамперед, інтереси Франції та ЄС, спиратиметься на дотримання правових засад, але, ймовірно, прискіпливо аналізуватиме економічну ситуацію в країні, особливо питання корупції. За умови успіху реформ він продовжуватиме підтримку мінського процесу та допомоги Україні – втім, за подальших безкінечних корупційних скандалів в Україні та за вдалих втеч за кордон українських високопосадовців-корупціонерів Е. Макрон може й зменшити допомогу та підтримку неуспішній країні, що загрузла у кланово-олігархічній боротьбі на десятиліття, і, до того ж, Україна не є пріоритетною сферою національних інтересів Франції. Виборці чекатимуть від нового президента вирішення французьких проблем, а не витрачання коштів на допомогу корумпованим країнам.

Після вступу на посаду президента Е. Макрон сформував уряд під керівництвом Едуарда Філіппа з 18 міністрів та 4 державних секретарів. Показово, що президент виконав свою передвиборчу обіцянку щодо гендерної рівності: членами уряду призначено 11 жінок та 11 чоловіків. Е. Макрону вдалося об'єднати в уряді правих, лівих та центристів. Так, прем'єр Е. Філіпп та міністр економіки Б. Ле Мер є представниками правих. Міністром закордонних справ став Ж.-І. Ле Дріан, член Соціалістичної партії, колишній найпопулярніший міністр з уряду Ф. Олланда. Ж. Коломб, один із перших соціалістів, який підтримав Макрона, став міністром внутрішніх справ. Центрист Ф. Байру, який 2007 р. зайняв третє місце на президентських виборах, став міністром юстиції. Кадрового дипломата С. Гулар було призначено міністром оборони. До уряду залучено і представників громадського суспільства. Зокрема міністр вищої освіти, досліджень та інновацій Ф. Відаль, президент Університету Ніцца-Софія Антиполіс, не брала участі у політичній діяльності раніше; міністром спорту стала Л. Флессель, олімпійська чемпіонка з фехтування, народжена в Гваделупі; держсекретарем з питань гендерної рівності призначена М. Шьяпа, засновниця Асоціації для підтримки працюючих матерів.

Е. Макрон обіцяє докорінно оновити політичне життя Франції. Для закордонних експертів головний інтерес становлять його плани щодо реформування Європейського Союзу. Натомість головні проблеми у внутрішній політиці стосуватимуться подолання безробіття, покращення соціальної та безпекової ситуації. Суттєву проблему становитиме пошук компромісів з французьким профспілковим рухом. Не слід забувати й про мільйони громадян, які підтримали М. Ле Пен і почувають себе ошуканими – у 2-му турі парламентських виборів «Національний фронт» знову позбавлений помітного парламентського представництва.

Якщо Е. Макрон не покращить внутрішню ситуацію в країні, його рейтинг падатиме, як і в

його попередника Ф. Олланда, що суттєво впливатиме на політичну ситуацію в ЄС та його подальші перспективи.

Згідно опитування Ifop-Fiducial від 24 травня 2017 р. щодо голосування на парламентських виборах рівень підтримки партії «Вперед Республіко!» становив 31%, «Республіканців» – 19%, «Національного фронту» – 18%, ліворадикальної «Нескореної Франції» – 15% та соціалістів – 7%.

Результати парламентських виборів у Франції, що відбулися у 2 тури 11 та 18 червня, надають картбланш Е. Макрону у втіленні засад його стратегічного курсу. Партія президента «Вперед, Республіко!» отримала 308 місць, його союзники партія «Демократичний рух» – 42, «Республіканці» – 113 місць, їхні союзники "Союз демократів і незалежних" – 18, соціалісти – 29, «Нескорена Франція» Ж.Л. Меланшона – 17, "Французька комуністична партія" – 10, а «Національний фронт» – 8, що надало можливість Марін Ле Пен вперше пройти до парламенту, отримавши більш ніж 60 відсотків голосів у своєму окрузі.

Втім, треба зазначити, що явка французів у другому турі парламентських виборів була рекордно низькою – 42,6%, що свідчить про певну апатію виборців.

Таким чином, харизматичний та енергійний Е. Макрон отримав значний кредит довіри від французів та важелі у парламенті для реалізації своєї програми. Зараз йому належить довести власній нації свою профпридатність та вміння реформувати країну, не забуваючи про побоювання тих прошарків суспільства, які голосували за його політичних опонентів.

Політичний ландшафт Франції змінено докорінним чином, а деякі аналітики визначають зміни як революційні (зокрема Барбара Везель). Дуже цікавим і незвичайним є те, що владу здобув фактично новий рух Е. Макрона «Вперед», який майже миттєво перетворився на політичну партію «Вперед, Республіко!». Хоча і під час передвиборчої президентської кампанії, і зараз цьому руху-партії закидають відсутність політичного досвіду, на мою думку, це не буде негативним чинником їхньої діяльності – навпаки, професійна компетентність та відданість принципам моралі можуть бути значним позитивом цієї партії. І тільки практична діяльність нового президента та його партії покажуть з часом, наскільки був вдалим вибір французів. За умов успіху партія може цілком посісти значне місце у політичному житті Франції й в майбутньому, якщо депутати виконуватимуть гідно свою роботу.

Показовим є те, що, майже як завжди, прихильники «Національного фронту» були достатньо численними, а їхній лідер Марін Ле Пен вийшла до другого туру президентських виборів, а у першому турі парламентських виборів, згідно з соціологічними дослідженнями, цій політичній силі надавала перевагу майже п'ята частина виборців. Щоправда, до парламенту пройшли тільки 8 депутатів від «Нацфронту», що навіть менше за 10 обраних депутатів-комуністів. Утім, побоювання їхніх адептів нікуди не зникли, і вони із занепокоєнням чекають на наслідки реформ Е. Макрона.

Політичне майбутнє Соціалістичної партії Франції незрозуміле, бо ця сила розколота, а партія немовби падає у піке і невідомо чи вдасться якомусь з лідерів вивести її з цього стану занепаду в найближчому майбутньому. Тимчасом частина колишніх виборців Соцпартії переорієнтувалася, завдяки чому на політичний олімп потрапила партія вдалого оратора Меланшона «Нескорена Франція», ставши, таким чином, політичною реалією Франції.

На Е. Макрона чекали деякі неприємні сюрпризи від власних союзників – міністрів з «Демократичного руху». Передбачалося, що у зв'язку з парламентськими виборами відбудуться несуттєві перестановки в кабміні. Але провадження розслідування, розпочатого прокуратурою Парижа на початку червня щодо ймовірного фіктивного працевлаштування членів «Демократичного руху», помічників міністра оборони Сільві Гулар, у Європарламенті спричинили її прохання про відставку. Вона заявила: «Захист – це складний кейс. Честь наших армій, наших чоловіків та жінок, які служать та ризикують своїм життям, не варто змішувати з протиріччями, що не мають до них жодного відношення» [6].

Порівняймо, рішучий хід С. Гулар та тактику Ф. Фійона, котрий як футболіст (гравець командної гри) забив гол в свої ворота. Незважаючи на скандал та розслідування з приводу фіктивного працевлаштування членів своєї родини, він до останнього був кандидатом від «Республіканців», таким чином власноручно позбавивши іншого ймовірного кандидата своєї партії на кращий результат на президентських виборах – до того ж, знизив рейтинг своєї партії, бо частина її прихильників, обурена ситуацією з Ф. Фійоном, проголосувала за інші політичні сили. Деякою мірою це робить честь С. Гулар, яка надала пріоритет бездоганному іміджу міністерству оборони Франції, а не власним політичним амбіціям.

Після міністра оборони подали у відставку 21 червня й інші міністри з «Демократичного руху» – лідер центристів міністр юстиції Франсуа Байру та міністр європейських справ Маріель де Сарнез. Наразі скандал набирає обертів – за пару днів після відставки міністрів «Радіо Франс» розповсюдило розслідування, в якому за умов анонімату колишній помічник депутата з «Демократичного руху» у 2004–2009 рр. заявив, що декілька помічників євродепутатів не виконувало жодної роботи для депутатів. Декілька парламентаріїв фінансували роботу не на повну ставку помічників депутатів, які не працювали фактично. Він підсумовує, що бюджет для помічників депутатів слугував для фінансування політичної партії, хоча б частково. Їхня робота не на повну ставку, фінансована ЄС, слугувала для втілення амбіцій Ф. Байру. Втім, мер міста По (Ф. Байру) стверджує, що його партія просто проходить через труднощі – працевлаштування було нормальним,

легальним та моральним. Він додає, що «Демократичний рух» ніколи не мав фіктивного працевлаштування [7].

До міністрів у відставці ще й долучився міністр територіальної згуртованості Франції Рішар Ферран. Він був головою передвиборчого штабу Е. Макрона та генеральним секретарем президентського руху «Вперед». Шахрайство з нерухомістю – ось причина дослідчої перевірки цього діяча прокуратурою Бреста, що завдало суттєвого удару по іміджу партії Макрона в контексті пріоритету моральності, який оголосив президент як стратегічну мету свого курсу.

Іронією долі є те, що саме Ф. Байру є автором закону про моральність, згідно з яким депутатам буде заборонено брати на роботу близьких родичів! До того ж, вони повинні будуть надавати більше інформації про свої взаємини з іншими установами, асоціаціями та компаніями, а політикам, засудженим за корупцію, буде заборонено протягом 10 років займати державні посади. Передбачено також реформу системи фінансування політичних партій. Перспективи ухвалення закону є оптимістичними. В ньому зацікавлена як парламентська більшість, бо сам президент виступає за «моралізацію» громадського життя, що є його передвиборчою обіцянкою, так і опозиційні партії. На думку заступника директора Німецько-французького інституту Штефана Зайдендорфа (Stefan Seidendorf): "Перш за все, є відчуття того, що певний політичний клас зловживає наявними привілеями" [8].

Наразі прем'єр-міністр Е. Філіп назначив нових міністрів. Флоранс Парлі стала міністром оборони, Ніколь Белубе – міністром юстиції, а міністром європейських справ при МЗС Франції стала Наталі Луазо.

У французів ще свіжі спогади про нещодавній скандал з фіктивним працевлаштуванням членів родини Ф. Фійоном, що перетворив його з лідерів президентських перегонів в політика із заплямованою репутацією. Цілком ймовірно, що ці скандали та неочікувані відставки не є останніми за каденції Е. Макрона, тому що французькі журналісти й надалі ретельно слідкуватимуть за діяльністю своїх політиків, а французькі судді, прискіпливі та незалежні, прагнутимуть доводити справи до логічного завершення, що, по суті, є значним успіхом французької політичної системи та може бути взірцем у досягненні демократичних норм для багатьох країн світу. Французи можуть пишатися своїми незалежними судами, а громадяни інших країн, в яких суди ще далекі від досконалості, а судові реформи буксують, певною мірою заздрять громадянам Франції, які голосуванням показали своє ставлення до непотизму.

Список використаних джерел:

1. Mon projet pour la France [Ressource électronique]. – Mode d'accès: https://www.fillon2017.fr/projet/

2. A portée de vote existe un futur désirable [Ressource électronique] – Mode d'accès: https://www.benoithamon2017.fr/le-projet/

3. Présidentielle: vif échange entre Hamon et Melenchon sur la Russie [Ressource électronique] – Mode d'accès: http://www.francesoir.fr/actualites-elections/presidentielle-vif-echange-entre-hamon-et-melenchon-sur-la-russie

4. Maziur V. Emmanuel Macron : son parcours , son projet, sa campagne / V. Maziur [Ressource électronique] – Mode d'accès: http://www.lesechos.fr/elections/emmanuel-macron/0211680794992-presidentielle-2017-emmanuel-macron-sa-campagne-son-projet-2057545.php#LYpKbGPxSbMxdwIB.99

5. France's Macron expects Trump to maintain close ties to Europe [Electronic resource]. – Access mode: http://www.reuters.com/article/us-france-macron-trump-idUSKBN14W006

6. Голова Міноборони Франції пішла у відставку через загрозу корупційного скандалу [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.ukr.media/politics/309770/

7. Modem : nouveau témoignage/ La République des Pyrénées. 24-25 juin 2017.

8. Боротьба проти корупції у Франції: моральність політиків хочуть закріпити законом [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.dw.com/uk/боротьба-проти-корупції-у-франції-моральність-політиків-хочуть-закріпити-законом/a-39253509

Оксана МИТРОФАНОВА,
кандидат політичних наук, старший науковий співробітник відділу трансатлантичних досліджень Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України»

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена дослідженню програм кандидатів на виборах президента Франції у 2017 р. та депутатів до парламенту. Автор аналізує специфіку популярності «Національного фронту» та чинники її зростання, серед яких реформи партії, проведені Марін Ле Пен, та внутрішня ситуація у Франції. Виокремлюється аспект привабливості програми Е. Макрона для правого та лівого електорату. Аналізується становище основних партій Франції та прогнозується їхнє майбутнє.

Ключові слова: Ле Пен, Макрон, «Національний фронт», президентські вибори, Україна, Франція.

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена исследованию программ кандидатов на выборах в президенты Франции в 2017 г. и депутатов парламента. Автор анализирует специфику популярности «Национального фронта» и факторы ее роста, среди которых реформы партии, проведенные Марин Ле Пен, и внутренняя ситуация во Франции. Выделяется аспект привлекательности программы Э. Макрона для правого и левого электората. Анализируется состояние основных партий Франции и прогнозируется их будущее.

Ключевые слова: Ле Пен, Макрон, «Национальный фронт», президентские выборы, Украина, Франция.

Національна та міжнародна безпека:
сутність, типологія, пріоритети

УДК 327:321

Summary
The article is devoted to the consideration of politological aspects of national security in the context of contemporary Ukrainian studies. The special attention is given to the structural and functional characteristics and elements of the national security as a factor of state and social development. The issue of international dimension of national security is also considered.
Key words: **security, national security, international security, national interest, international system, foreign policy.**

На початку XXI ст. деякі країни опинились на межі виживання саме через турбулентний розвиток постбіполярної міжнародної системи. Відповідно збільшилось число країн, стан економіки і соціальної системи яких характеризується вкрай негативними показниками, що дало підставу називати їх «невдалими країнами» (failed countries). Зростання внутрішніх і зовнішніх загроз стабільності національного розвитку стало реальністю для багатьох країн світу. Для України, суверенітет, територіальна цілісність і незалежність якої піддаються руйнівному впливу з боку колишнього стратегічного партнера – Росії, важливість захисту національних інтересів у формі безпеки набуло екзістенціального рівня.

Поняття «національна безпека» є надзвичайно вживаним, а його зміст тлумачиться залежно від пізнавальних традицій кожної окремої держави. Проте роль та організаційні форми національної безпеки детермінуються історичними й соціально-політичними умовами держави, в яких вона народжується, розвивається та функціонує. Важливим для з'ясування сутності національної безпеки є її зовнішній вимір, тобто стан і умови розвитку держави та суспільства в міжнародному середовищі.

У контексті світової історії походження терміну «безпека» не має чіткої хронології. Так, за часів античності поняття «безпека», що його вживав Платон, тлумачилось як відсутність небезпеки чи зла для людини. Філософ і письменник Цицерон, який був прихильником республіканського ладу стародавнього Риму, головну функцію безпеки розглядав крізь призму прагнення людини «захищати власне життя, ...уникати всього шкідливого та добувати собі все необхідне для життя» [1, с. 138]. У період середньовіччя під безпекою розуміли спокійний стан духу людини, який давав можливість відчувати себе захищеним від будь-якої небезпеки. При цьому в такому значенні цей термін у лексиці народів Європи до початку Нової історії використовувався вкрай рідко.

Лише в XVII–XVIII ст. завдяки філософським концепціям Т. Гоббса, Дж. Локка, Ж-Ж. Руссо і Б. Спінози вживання поняття і терміну «безпека» значно поширилось. В узагальненому значенні зміст цього поняття ототожнювався зі станом спокою, що виникає в результаті відсутності реальної небезпеки як фізичної, так і моральної. Саме в цей період були зроблені перші спроби теоретичного опрацювання даного поняття. Найцікавішу версію було запропоновано австрійським юристом і суспільним діячем Й. Зонненфельсом (1732–1817), який вважав, що стан безпеки є необхідною умовою для вільного існування приватної особи та розвитку суспільства. Причому зростання народонаселення він розглядав як один з головних факторів забезпечення внутрішньої та зовнішньої безпеки держави. Отже, з XIX ст. в європейських країнах стан безпеки почав розглядатися як наукова категорія в контексті безпеки індивідуума, суспільства та держави. Характерно, що в Російської імперії це поняття стало вживатися тільки наприкінці XIX ст. у досить специфічному сенсі – як охорона суспільної небезпеки та діяльність, що спрямована на боротьбу з державними злочинами [2, с. 17].

Поняття «міжнародна безпека» є дещо складнішим у гносеологічному вимірі, а його ґенезу зумовлено бурхливим і суперечливим розвитком міждержавних політичних і економічних відносин у XX ст. У своїй історичній еволюції поняття «міжнародна безпека» (international security) тісно пов'язано з терміном «національна безпека» (national security), який увійшов до політичної лексики в 1904 р. завдяки американському президенту-республіканцю Т. Рузвельту (1901–1909). Після закінчення Другої світової війни з прийняттям у США Закону про національну безпеку (1947) термін «національна безпека» почав трактуватися як здатність держави зберегти суверенітет і територіальну цілісність, підтримувати політичні та економічні відносини з іншими країнами, на різних рівнях захищати від зовнішнього впливу свої інститути та систему управління, а також контролювати свої кордони. Відтак національна безпека, трансформувавшись у державну стратегію та провідний напрям зовнішньої політики біполярної доби, набула статусу міжнародної безпеки.

Майже до кінця 90-х рр. XX ст. стан безпеки у світі визначався формулою «міжнародна безпека доби закінчення холодної війни». Така гносеологічна «звуженість» щодо її формулювання відображає специфіку постбіполярного періоду, в якому процеси безпеки мають інші, тобто відмінні від попереднього, геополітичні масштаби та функціональні

параметри розвитку. У цей період під впливом військово-політичних, економічних, соціокультурних, екологічних та інших чинників і відповідних проблем простір безпеки змінює свій формат з національного та міжнародного на глобальний.

За своїм змістом і структурою безпека є багатогранним і складним соціальним явищем. У системі «природа – людина – суспільство» головним фактором, що забезпечує її стабільність, є безпека. Доведено, що всі без винятку елементи ієрархізованого світового соціуму – індивіди, групи, класи, нації-держави та їх різноманітні об'єднання – знаходяться під постійним впливом чинників внутрішнього та зовнішнього порядку. У соцієнтальній площині імператив безпеки розповсюджується на весь об'єктний ряд – від малих спільнот до глобальних систем або глобального соціуму.

Як предмет соціально-політичного аналізу поняття «безпека» частогусто трактується як антитеза небезпеки, конкретним виявом якої стає концепт загрози. Найпоширеніший такий спосіб тлумачення цього терміну в українській та російській науковій літературі. Так, у колективній праці українських науковців «Глобалізація і безпека розвитку» безпека визначається як основа державності: «Безпека держави – це здатність до протидії реалізації загроз її існуванню і цінностям громадянського суспільства. Це ступінь захищеності інтересів і прав громадянина, народу, держави від зовнішніх і внутрішніх загроз» [3, с. 89]. Наприклад, у Законі України «Про основи національної безпеки України» від 2003 р. головні об'єкти захисту (об'єкти національної безпеки) визначено як тріаду, що складається з наступних компонентів: людина-суспільство-держава [4, с. 50].

Зміст національної безпеки подається через безпеку її складових. Проте такий спрощений, «інструментально-операційний» підхід щодо визначення змісту безпеки заважає його серйозному методологічному аналізу в контексті політологічних теорій і політичної практики. По-перше, визначення безпеки через безпеку її складових побудовано за тавтологічним принципом і не дає відповіді на питання про її гносеологічний і соціальний зміст. По-друге, зведення безпеки до стану захищеності суспільства та його структурних елементів має суб'єктивно-психологічний характер і позбавляє можливості з'ясувати її трансцендентну сутність. Крім того, потребує визначення цивілізаційний (соціокультурний) вимір та конкретно-суб'єктний характер безпекової діяльності (суб'єкти безпеки/небезпеки). Тому є всі підстави вважати, що концепт безпеки, як похідний від категорії «небезпеки/загрози», є хибним, а прихована взаємозалежність цих понять «призводить до фактичної беззмістовності визначень, здійснених за зазначеним принципом» [5, с. 13].

Без з'ясування гносеологічної й епістемологічної природи національної безпеки та чіткої ідентифікації її філософських, соціологічних і політологічних сутностей дефініція «безпека» є суб'єктивним описом таких її антиподів, як загроза, небезпека, ризики тощо. Підміна об'єктивного суб'єктивним, а також відсутність емпірично верифікованої бази концепту безпеки позначилось, у першу чергу, на методології та категоріальному апараті безпекознавства як однієї з галузей суспільних наук і навчальної дисципліни.

У вітчизняній навчальній та академічній літературі категорія національної безпеки розглядається у концептуально-ідеологізованому абстрактному форматі та відображає домінантний вплив західної політичної риторики і західної ліберально-демократичної традиції. Зокрема такий підхід, що розглядає народ як носія суверенітету, ототожнюється з американським політичним баченням національної безпеки, яке полягає у забезпеченні безпеки, процвітання та свободи американського народу. Варто зазначити, що вплив американських і російських концепцій безпеки позначився і на культурі політичного мислення в Україні, де народ теж фігурує як основний суб'єкт безпекової політики держави та носій ідеї суверенітету.

Трансформаційні процеси в світі та Україні поставили перед дослідниками завдання не тільки визначити доктринальні основи національної безпеки, але й пріоритетні напрями безпекової політики, які б відповідали новим міжнародно-політичним реаліям. На основі загальної теорії безпеки та ієрархічної взаємозалежності нормативно-правових актів у галузі національної безпеки було сформульовано тріаду принципів: концепція–доктрина–стратегія. Саме елементи цієї ієрархії є структурно-функціональними чинниками, що були покладені в основу логічно побудованої конструкції: «концепція національної безпеки–доктрина національної безпеки–стратегія національної безпеки» [6, 7].

Аналізуючи законодавчі акти України та різні адміністративно-політичні документи, в яких містяться формулювання національної безпеки, дослідники звернули увагу на їх неузгодженість як між собою, так і з системою чинних нормативно-правових актів у сфері управління національною безпекою. Така розбіжність у формулюваннях змісту безпеки та неадекватне відображення її у відповідних документах ускладнює реалізацію Концепції національної безпеки у конкретно визначені терміни. З огляду на це, деякі науковці запропонували власну методологію формалізації ідеологічних, концептуальних і доктринальних підходів щодо визначення змісту національної безпеки. Сутність її полягає у поєднанні трьох складових безпеки: «національні цінності–національні інтереси–національні цілі» в єдину функціональну систему.

Ключовим поняттям у цій тріаді є «національний інтерес», визначення якого в контексті національної і міжнародної безпеки набуває особливого значення. Крім спільного гносеологічного статусу, концепти «національної безпеки» і «національного інтересу» поєднані функціонально, позаяк набувають чинності шляхом політичної легітимізації в структурах державної влади. Отримавши легітимний статус у вигляді офіційної доктрини, вони стають придатним для практичної реалізації у політичній сфері. Оскільки ці концепти є дуже близькими в гносеологічному сенсі, їх можна розглядати як синоніми. Крім спільного гносеологічного статусу цих двох концептів їх споріднює спільна функціональна ознака, що містить певний ідеологічний компонент, тобто легітимізацію політичних, економічних і соціокультурних інтересів правлячої еліти, яка подається як феномен державної волі чи державної ідеології. Владні інтереси еліти поширюються як на сферу внутрішньої, так і на сферу міжнародної політики. При цьому остання відіграє домінантну роль у діяльності правлячих кіл, які формують зміст національних інтересів будь-якої держави. Присутність ідеологічного компоненту потрібна для формування ідеологізованих уявлень про роль держави в сфері міжнародних відносин. Визначаючи функціональний зміст цих концептів, український вчений-політолог О. Андрєєва підкреслює: «Національний інтерес» полягає в підтриманні рівня уявлень про «національну безпеку» в міжнародній сфері, контролі над ситуацією в цій сфері» [5, с. 39].

Зауважимо, що розуміння смислового концепту національного інтересу зумовлено пізнавальною традицією та політичною культурою, притаманними науковим спільнотам у межах національних держав. Зміст інтересу має дуалістичну природу: об'єктивну – у вигляді потреби та суб'єктивну – у вигляді усвідомлення цієї потреби. Формалізація концепту інтересу визначає його категорію (дійсні, усвідомлені, уявні) та ранг (життєво важливі, основні, другорядні тощо). Суб'єкти (носії) інтересу виступають у персоніфікованій формі: індивід, держава, суспільство. Об'єктами інтересів є різні сфери соціального буття: внутрішня і зовнішня політика, економіка, соціокультурна галузь тощо [8, с. 34-35].

У політологічному дискурсі, пов'язаному з міжнародними відносинами та зовнішньою політикою, категорія інтересу трактується з позицій методологічного плюралізму. Наприклад, в західній політичній науці існують три основні версії цієї категорії: 1) елітарістська; 2) реалістична; 3) ціннісна. Перша ґрунтується на припущенні, що визначення національного інтересу покладається на тих урядовців вищого рівня (еліта), які офіційно відповідають за прийняття рішень у сфері зовнішньої політики. Друга побудована на припущенні щодо анархічної природи міжнародних відносин, яка змушує державу постійно дбати про безпеку шляхом раціонального використання сили. Третя виходить з припущення, що лише політичний процес, оснований на принципах демократичної процедури та відповідних нормативних цінностях, визначає зміст національного інтересу. Причому третій підхід є контрверсійним стосовно двох попередніх, оскільки наділяє державу ексклюзивним правом визначати зміст інтересу відповідно до ціннісних стандартів нації [9, с. 203-205].

У вітчизняній науці кваліфікація національного інтересу здійснюється за різними ознаками. Як правило, дослідники визначають їх за характером (національні, коаліційні); ступенем взаємності (однобічні, багатобічні); ступенем черговості (першочергові, другорядні); масштабом (локальні, регіональні, глобальні); ступенем важливості (важливі, істотні, життєво важливі); ступенем терміновості (поточні, постійні, середньострокові, довгострокові) [10, 7].

Українські дослідники звертають увагу на домінантну роль міжнародних відносин серед інших сфер соціально-політичного буття у формуванні національного інтересу. Відзначається також ідео-

логічний компонент національного інтересу та його роль у забезпеченні функціонування владних і суспільних потреб. На думку О. Андрєєвої, у загальній архітектоніці безпекознавчої парадигми «національний інтерес – полягає у підтриманні рівня уявлень про національну безпеку в міжнародній сфері, контролі над ситуацією в цій сфері» [5, с. 39].

Наукові дискусії з питань національних інтересів між представниками політичного реалізму та ідеалізму в контексті основних постулатів теорії міжнародних відносин почались в США в 50-ті рр. минулого століття. Якщо «ідеалісти» стверджували, що у визначенні національних інтересів головна роль належить морально-етичним факторам, то «реалісти» вважали абсолютно неприпустимим будувати зовнішню політику на так званих «універсальних нормах моралі». Свою позицію щодо національного інтересу як наріжного каменю зовнішньої політики будь-якої держави «реалісти» сформулювали в категоріях влади та сили. Вони вважали, що саме поняття «національний інтерес» має сенс тільки в контексті міждержавних відносин, а його реальне існування є продуктом взаємодій між діючими суб'єктами міжнародної політики. У ході дискусій робилися спроби поєднати обидва концепти в єдину парадигму національних інтересів, але результати їх виявилися неконструктивними. Результатом численних міжпарадигмальних досліджень в рамках як міжнародних організацій, так і дослідницьких центрів (ООН, НАТО, ОБСЄ, СІПРІ, Корпорація РЕНД) стало розроблення концептів «колективної», «загальної» та «всеохоплюючої» безпеки. Теоретичною базою цих типів безпеки стали концепції «балансу сил» та «балансу загроз», що посідали домінантне місце в біполярний період. Поняття «баланс інтересів» з'явилось пізніше, завдяки завершенню міжсистемної конфронтації і формуванню в 90-і рр. XX ст. постбіполярної системи міжнародних відносин.

Констатуючи об'єктивність і постійність ключового поняття «інтерес», не можна не відзначити певну мінливість форм і, зокрема, засобів реалізації національних інтересів, що зумовлено їх залежністю від внутрішньополітичного та зовнішньополітичного контексту. Зміни, що постійно відбуваються в системі державної влади та міжнародному середовищі, справляють комплексний вплив на соціально-політичні та ментальні аспекти національного інтересу. Очевидно, що формування концептуальних засад національного інтересу є складним і тривалим процесом, на який впливають геополітичні, економічні, соціокультурні та психологічні фактори, що коригується системою суспільних цінностей і який відображається в наукових поглядах та проявах масової свідомості.

На цьому тлі більш-менш узгодженим у межах суспільних наук є усвідомлення про структуру національної безпеки в її гносеологічному сенсі. Серед змістових компонентів національної безпеки відзначаються такі: 1) політична безпека; 2) державна безпека; 3) військова безпека; 4) економічна безпека; 5) соціальна безпека; 6) гуманітарна безпека; 7) науково-технологічна безпека; 8) екологічна безпека; 9) інформаційна безпека.

Зміст цих складників національної безпеки має наступні характеристики:

Політична безпека характеризується здатністю та можливістю нації і створюваних нею інститутів самостійно з'ясовувати та вирішувати питання державного устрою, незалежно здійснювати внутрішню і зовнішню політику в інтересах особи й суспільства.

Державна безпека характеризується можливістю держави забезпечувати національну безпеку засобами збройного насильства.

Військова безпека характеризується можливістю забезпечення інтересів національної безпеки військовими засобами, що передбачає наявність сучасних збройних сил, формування системи колективної або загальної безпеки, входження до складу тих чи інших військово-політичних союзів.

Економічна безпека характеризується загальним станом економіки, рівнем розвитку продуктивних сил і міжнародних економічних відносин (ступенем інтеграції), наявністю розвиненої інф-

раструктури, при яких забезпечується реалізація та гарантований захист національних економічних інтересів, прогресивний соціально-економічний розвиток держави та достатній оборонний потенціал.

Соціальна безпека характеризується станом захищеності людини та суспільства, що базується на психологічному стані населення держави, який залежить насамперед від економічних, політичних та інформаційних складників безпеки, а також рівня соціальної стабільності, що істотно змінюється під час внутрішніх конфліктів і зовнішніх загроз.

Науково-технологічна безпека характеризується станом фундаментальних і прикладних наукових досліджень, які здатні забезпечувати стабільний розвиток науково-технічного, інноваційно-технологічного та соціально-економічного потенціалу держави відповідно до світового рівня.

Екологічна безпека характеризується станом системи «природа–техніка–людина», який уможливлює забезпечення збалансованої взаємодії природних, технічних і соціальних систем, формування природно-культурного середовища, що відповідає санітарно-гігієнічним, естетичним і матеріальним потребам мешканців Землі при збереженні природно-ресурсного й екологічного потенціалу природних систем і здатності біосфери загалом до відтворення та саморегулювання.

Інформаційна безпека характеризується станом захищеності суспільства та в його межах психіки й свідомості людини від небезпечних інформаційних впливів: маніпулювання свідомістю, дезінформування, спонукання до дій, скерованих на повалення державного ладу, самогубство, образи тощо [2, с. 20-23].

Типологію і функціональну сферу безпеки можна доповнювати й іншими характеристиками, зміст яких формується під впливом трансформації внутрішнього та зовнішнього середовища, в якому перебувають і з яким взаємодіють національні держави в процесі забезпечення своїх життєво важливих інтересів. Зміни системного та несистемного походження в сучасних міжнародних відносинах і світополітичних процесах суттєво впливають на концепт і структуру «безпекознавчої парадигми», змушуючи політиків і науковців шукати відповіді на одвічні питання про мир і війну, світовий еквілібріум і світовий порядок за умов нетрадиційних загроз і викликів окремим державам і міжнародній спільноті в цілому.

Чільне місце в структурі національної безпеки посідає міжнародно-політичний компонент. Як було зазначено вище, соцієнтальну за своєю природою безпеку прийнято розглядати через стан безпеки системи «людина–суспільство–держава» не тільки від внутрішніх, але й зовнішніх загроз. Зовнішня складова національної безпеки пов'язана з геополітичними факторами (географічне розташування, розмір території, наявність природних ресурсів, транзитні можливості, чисельність і якість населення), а також зі стратегічними цілями, що їх планує досягнути держава у міжнародному середовищі.

Сучасна наукова інтерпретація національної безпеки передбачає розгляд її сутності у взаємозв'язку зі станом міжнародної безпеки, яка є системою міжнародних відносин, заснованих на дотриманні всіма її суб'єктами норм міжнародного права, що виключає вирішення спірних питань і суперечок між ними за допомогою сили чи загроз її використання. Відтак зрозуміло, що в західній науковій літературі не втратили своїх позицій ідеалістичні постулати І. Канта, згідно з якими «не існує міжнародного права, що виправдовує війну», що «вічний мир, який буде закріплений мирними договорами... є не порожня ідея, а завдання, яке поступово буде реалізоване» [12, с. 302-303, 309] .

Наразі за умов нестаціонарної системи міжнародних відносин, забезпечення безпеки в глобальному масштабі є одним із найважливіших завдань для світової спільноти. У сучасній інтерпретації міжнародна безпека – це стан міжнародних взаємовідносин, при якому гарантується зовнішня складова національної безпеки кожної країни і одночасно виключається загроза війн і військових конфліктів у процесі розв'язання гострих міжнародних протиріч на двосторонньому, багатосторонньому та регіональному рівнях. Зовнішня складова національної безпеки пов'язана з геополітичними факторами (географіч-

не розташування, розмір території, наявність природних ресурсів, транзитні можливості, чисельність і якість населення), а також зі стратегічними цілями, що їх планує досягнути держава у міжнародному середовищі.

У широкому сенсі міжнародна безпека себе складається з комплексу політичних, економічних, екологічних, інформаційних, гуманітарних та інших аспектів безпеки. Міжнародна безпека у вузькому розумінні складається тільки з її воєнно-політичних аспектів. Залежно від масштабів виміру розрізнюють національний, регіональний і глобальний рівні міжнародної безпеки. Така типологія пов'язана з найважливішими просторовими категоріями геополітичної теорії, до яких належать державна територія, геостратегічний регіон, геополітичний регіон і світовий геополітичний простір.

В умовах міжнародної безпеки кожна держава має кращі можливості для проведення політики, спрямованої на підвищення матеріального рівня життя людей та вільного розвитку особистості, забезпечення в повному обсязі прав і свобод людини й громадянина. Сучасна інтерпретація поняття «міжнародна безпека» ототожнюється з таким типом світового порядку, в якому створені зручні міжнародні умови для вільного розвитку держав та інших суб'єктів міжнародного права. Визначальним принципом міжнародної безпеки є принцип незастосування військової сили для врегулювання міждержавних конфліктів.

У цьому контексті зовсім не риторичним виглядає питання про те, чому в новій стратегії національної безпеки Російської Федерації Україна розглядається як «довготермінове джерело нестабільності в Європі безпосередньо біля кордонів Росії» і що є причиною збройного конфлікту на українсько-російському кордоні [13]. Відповідь очевидна – ставка керівництва Росії на силовий фактор є ідеологічною основою та рушійною силою її зовнішньої політики, яку вона спрямовує на реалізацію своїх геополітичних інтересів та на розв'язання складних проблем міжнародних відносин. Утім, використання принципів «політичного реалізму» та геополітики часів «холодної війни» цілковито доводить, що цей історичний анахронізм суперечить нормам міжнародного права та прагненню демократичних країн побудувати «вічний і постійний мир» на основі союзу миролюбних держав.

Список використаних джерел:

1. Цицерон М.Т. О государстве. О законах. О старости. О дружбе. Об обязанностях. Речи. Письма. / М.Т. Цицерон; предисл. Е.И. Темнова. – М.: Мысль, 1999. – 782 с.

2. Коломієць О.В. Концепт міжнародної безпеки в контексті глобалізації: монографія / О.В. Коломієць, – К.: Вид-во КиМУ, 2013. – 427 с.

3. Білорус О.Г. Глобальні трансформації і безпека розвитку політичних, економічних і соціальних систем // Глобалізація і безпека розвитку / Білорус О.Г. та інші. – К.: КНЕУ, 2001. – 733 с.

4. Нормативно-правова база у галузі безпеки і оборони України. Видання друге, доповнене. – Центр дослідження армії, конверсії та роззброєння, Київ, 2012. – 820 с.

5. Андрєєва О.М. Національна безпека України в контексті національної ідентичності і взаємовідносин з Росією / О.М. Андрєєва. – К.: Парламентське вид-во, 2009. – 360 с.

6. Семенченко А.І. Методологія стратегічного планування у сфері державного управління забезпеченням національної безпеки України: монографія / А.І. Семенченко. – К.: Вид-во НАДУ, 2008. – 429 с.

7. Ситник Г.П. Національна безпека України: теорія і практика: навч. посібник / Г.П. Ситник. – К.: Вид-во «Кондор», 2007. – 616 с.

8. Хрусталев М.А. Анализ международных ситуаций и политическая экспертиза: очерки теории и методологии / М.А. Хрусталев. – М.: НОФМО, 2008. – 232 с.

9. Griffiths M. , O'Callaghan T. International Relations: The Key Concepts / M. Griffiths. – L. – N. Y: Routledge, 2003. – 399 p.

10. Бодрук О.С. Структура воєнної безпеки: національний та міжнародний аспекти: монографія / О.С. Бодрук. – К.: НІПМБ, 2001. – 300 с.

11. Костенко Г.Ф. Теоретичні аспекти стратегії національної безпеки: навчальний посібник / Г.Ф. Костенко. – К.: ДЕМІД, 2002. – 144 с.

12. Кант И. К вечному миру / Иммануил Кант. Сочинение: в 6-ти т. / под общ. ред. В.Ф. Асмуса и др. – М.: Мысль, 1966. – Т. 6. – 743 с.

13. Указ Президента Российской Федерации от 31 декабря 2015 года № 683 «О Стратегии национальной безопасности Российской Федерации». – Електронний ресурс. – [Режим доступу]: http://www.rg.ru/2015/12/31/nac-bezopasnost-site-dok.html

Сергій ШЕРГІН,
доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри регіональних систем та європейської інтеграції Дипломатичної академії України при МЗС, заслужений працівник освіти України

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена розгляду політологічних аспектів національної безпеки в контексті сучасних українських досліджень. Особливу увагу приділено структурно-функціональним характеристикам і елементам національної безпеки як чинника державного та суспільного розвитку. Розглянуто також питання про міжнародний вимір національної безпеки.

Ключові слова: безпека, національна безпека, міжнародна безпека, національний інтерес, міжнародна система, зовнішня політика.

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена рассмотрению политологических аспектов национальной безопасности в контексте современных украинских исследований. Особое внимание уделено структурно-функциональным характеристикам и элементам национальной безопасности как фактора государственного и общественного развития. Рассмотрен также вопрос о международном измерении национальной безопасности.

Ключевые слова: безопасность, национальная безопасность, международная безопасность, национальный интерес, международная система, внешняя политика.

Тероризм та безпекова політика ЄС

УДК 327

Summary

The article examines the evolution of the scale and forms of terrorism in the world and on the European continent. The EU conceptual documents in the sphere of security are analyzed in the context of the strengthening of activities of extremist groups after the beginning of the "hybrid war" in the Donbas, the high-profile terrorist acts in France and Belgium, the significant problems of the member countries due to the unprecedented wave of refugees and migrants. The current trends in the strengthening of the EU's security policy and the fight against terrorism are determined.

Key words: **terrorism, extremism, security policy, migration crisis, the European Union, NATO**

Питання тероризму та боротьби з ним стрімко увійшло до наукового, політичного та масмедійного дискурсу світової спільноти на початку XXI ст. Ключовою подією, що сприяло кардинальному переосмисленню загрози, яка виходить від тероризму, стало знищення у США Світового торговельного центру та частки Пентагону 11 вересня 2001 р., внаслідок чого загинуло близько 3000 осіб. Це стало наймасштабнішою за кількістю жертв атакою терористів в історії людства.

Такий вибух терористичної загрози був непередбачуваний. Зокрема на ювілейному саміті країн-членів НАТО у Вашингтоні (23–25 квітня 1999 р.), де була прийнята нова стратегічна концепція Альянсу, глобальному тероризму в контексті небезпек та загроз сучасності відводилося одне з останніх місць. Проте вже у доктрині президента США Д. Буша (вересень 2002 р.) сучасна загроза почала розглядатися як інтегральна комбінація радикалізму та технологій і визначатися прагненням політичних та релігійних екстремістів отримати доступ до зброї масового враження. Поступово концептуальні засади боротьби з тероризмом під впливом нових реалій міжнародних відносин почали складати нову композицію, суттєво трансформуючи зміст попередніх принципових положень.

У Європейському Союзі, переважна частина країн якого водночас є членами НАТО, також відреагували на терористичні акти в Америці. Рада ЄС 13 червня 2002 р. прийняла рішення щодо боротьби з тероризмом. Значна увага цьому питанню була приділена і в Стратегії європейської безпеки, що була прийнята 12 грудня 2003 р., де тероризм визначався першим із п'яти ключових загроз. Незабаром, після прийняття цих концептуальних документів, гучні терористичні акти сталися на території Союзу: 11 березня 2004 р. в Мадриді (загинуло 191 та поранено 2500 осіб) та 7 липня 2005 р. в Лондоні (загинуло більш ніж 50 та поранено понад 700 осіб).

Після цього настав період відносної стабільності, що змінився новим етапом пожвавлення активності екстремістів. Якщо за період 2007– 2013 рр. кількість терористичних актів в країнах ЄС зменшилася майже вчетверо, то в 2013 р. зафіксовано зростання на 39%, а у 2015 р. спостерігався абсолютний пік (1077 випадків), що вдвічі перевищує показник 2013 р. Майже подвоїлась і кількість арештів осіб, причетних до терористичної діяльності. До цього слід додати розв'язання Кремлем «гібридної війни» на сході України, невід'ємною складовою якої є діяльність терористичних угруповань.

Протягом тривалого часу тероризм розглядався як феномен, що має кластерний характер і притаманний країнам Близького Сходу та Південної Азії. Згодом терористичні акти стали відбуватися в країнах Африки, на північному Кавказі, в інших регіонах планети. На початку XXI ст. тероризм стрімко перетворився на всесвітню загрозу.

Значна частка експертів з міжнародної, регіональної та національної безпеки вважає, що посилення тероризму обумовлене двома діалектично взаємопов'язаними процесами: послабленням ролі й безпекових функцій держав і негативними наслідками глобалізації. За слушним висловленням С. Хоффманна, тероризм – це кривавий зв'язок міждержавних відносин та глобальної спільноти.

Слід також зазначити, що інтенсивність і масштаби терористичних актів мають пульсуючий характер. Державний департамент США на підставі узагальнення значного обсягу статистичних даних у травні 2002 р. зазначав, що за 10–12 років, до вересневих подій 2001 р., кількість терористичних нападів зменшувалася, водночас збільшувалась кількість їх жертв [1, с. 171]. Зокрема наприкінці 1980-х рр. відмічалася найбільша кількість терористичних актів (понад 600 щорічно з 1985 до 1988 р.). Але згодом, за винятком 1991 р., їх число зменшилося до 450 на рік. Найменша щорічна кількість терористичних атак зафіксована у 1996–1998 рр. (близько 300 на рік) [2, с. 29].

На європейському континенті також відмічається не перший випадок пожвавлення екстремізму. За спостереженнями Д. Рапопорта, можна нарахувати, принаймні, чотири хвилі тероризму за останні півтора століття: анархістську (1880–1920 рр.), націоналістичну / антиколоніальну (1920–1960 рр.), нову ліву (1960–2000 рр.) і релігійну (1980 рр. – до сьогодення) [3]. Однак сучасні терористичні акти відрізняються від попередніх надзвичайною жорстокістю, варварськими методами стосовно цивільних персон, географічною різноманітністю.

Тероризм стає фактом повсякденного життя у Європі. Свідчення цьому – криваві акти січня та листопада 2015 р. у Парижі, березня 2016 р. у Брюсселі тощо. Під колесами вантажівки, що умисно була скерована у натовп людей на Англійській набережній у Ніцці під час святкування Дня взяття Бастилії 14 липня 2016 р., загинуло близько 80 осіб. До цього можна додати значну кількість менш дрібних інцидентів у Франції та Німеччині. Слід також враховувати увагу преси, щоб остаточно зрозуміти атмосферу жаху та очікування нових терористичних атак. Так, на думку Т. Ренарда, певна форма колективного психозу серед європейців є значно більшою небезпекою, ніж сам тероризм. Нещодавні терористичні напади в країнах Європи здаються відлунням одне одного. Відчувається ефект ланцюгової реакції або «зарази», як це вдало назвали деякі журналісти [4].

Варто також зазначити, що у світлі подій останніх десятиліть, надзвичайно популярним став термін «ісламський екстремізм» і дотичні до нього поняття. Хоча слід згадати, що ще у 1995 р. Генеральний секретар НАТО Віллі Клаас став першим високим посадовцем Альянсу, який публічно назвав «ісламський тероризм» серйозною загрозою для Заходу. Однак після гучного скандалу, ініційованого лідерами арабських країнами, він був змушений відмовитися від своїх слів. У науковій літературі, мас-медіа екстремістська ідеологія та практика отримали безліч визначень: войовничий іслам, салафізм, ісламізм, ваххабізм, к'ютбізм, джихаддізм тощо. А президент США Дж. Буш у серпні 2006 р. спромігся застосувати ярлик «ісламські фашисти». Проте це не наближує до з'ясування сутності цього складного і суперечливого феномену сучасності, особливо у контексті останніх терористичних актів в Європі, «гібридної війни», що веде Росія на Донбасі проти України, та міграційної кризи в Європі.

Довгий час очільники ЄС не надавали достатньої уваги цьому загрозливому явищу. У Стратегії європейської безпеки (2003 р.) констатуються очевидні факти: тероризм ставить під загрозу життя людей, намагається підірвати відкритість і толерантність суспільств, може застосовувати необмежене насильство, набув глобального масштабу, що може спричинити значні жертви. В документі також підкреслюється, що Європа перетворилася водночас на мішень та базу тероризму. Останнє підтверджується знаходженням логістичної підтримки екстремістів у Великій Британії, Італії, Німеччині, Іспанії, Бельгії, інших країнах.

Як справедливо зазначає Р. Паркес, протягом тривалого часу розширення та зміцнення ЄС у доволі комфортних зовнішньополітичних умовах призвело до того, що країнам-членам вже більше не потрібно було готуватися до таких ризиків, як вторгнення іноземних держав або ядерний напад на батьківщину. Їхня головна увага була прикута до таких питань, як підвищення ефективності прикордонного контролю, захист населення від пожеж, покращання діяльності структур охорони здоров'я тощо. На периферії нагальних проблем, що вимагають розв'язання, опинилися теми запобігання терористичним актам, лісовим пожежам, іншим стихійним лихам [5, с. 1].

Після терористичних актів в США 11 вересня 2001 р. дехто з політичних діячів в ЄС почав говорити про необхідність створення в Союзі механізму реагування на кризу на кшталт статті 5 Договору про НАТО. Однак у самому загальному вигляді він був задекларований лише у 2009 р. (ст. 222 Лісабонського договору), де зазначалося, що Союз та його держави-члени повинні діяти спільно в дусі солідарності, коли держава-член є об'єктом терористичного нападу або жертвою природньої чи техногенної катастрофи. Союз має мобілізувати усі

інструменти, наявні в його розпорядженні, в тому числі військові ресурси, держав-членів для того, щоб:

- запобігти терористичній загрозі на території країн-членів;
- захистити демократичні інститути та цивільне населення від будь-якої терористичної атаки;
- допомагати країні-члену на його території на прохання уповноважених органів влади у випадку терористичної атаки [6].

Проте зовнішнє безпекове середовище ЄС швидко змінюється. Це обумовлене не тільки масштабом проблем, а й трансформацією їхньої природи. Поступово повертається загроза зовнішньої агресії. Хоча члени ЄС, як і раніше, не очікують ризику неминучого нападу з боку іншої держави, зростаюче використання інструментів «гібридної війни» в конфліктах на кшталт таких як в Україні показує, що треті країни можуть мобілізувати недержавні сили, щоб почати дестабілізуючі дії в рамках ЄС. Особливо актуальним ці загрози постають перед країнами Балтії.

Крім того, терористичні групи «прото-держави» Ісламської держави Іраку і Левант (ІДІЛ) здійснюють напади в Європі з метою досягнення екстремістських цілей. Все це розмиває відмінність між державними та недержавними загрозами та, відповідно, між Статтями 42.7 і 222 Лісабонського договору. Відтак, положення останньої стали релевантними до тих питань, що не були передбачені її розробниками.

Події в Сирії та Україні показують, що вони вимагають від країн-членів ЄС продуманого та системного застосування комбінацій дипломатичного тиску, масованих фінансових інвестицій та військової підтримки або стримування. Вже сьогодні деякі європейські держави почали всередині країн використовувати кошти, що раніше спрямовувалися назовні. Зокрема це інвестиції на розвиток інших країн, що зараз використовуються для біженців, та військово-морські й суто військові спроможності, що посилюють контроль кордонів. Зовнішні питання все очевидніше пов'язуються з внутрішньою ситуацією.

Як зазначають А. Сміт та Д. Теннес на підставі обробки значного статистичного матеріалу, останнім часом увага європейської спільноти до тероризму актуалізувалася у зв'язку не тільки зі зростанням терористичних актів, а через небувалу хвилю мігрантів, головним чином із мусульманських країн. Вони застерігають від легковажних висновків і вказують на відсутність серйозних наукових досліджень на перетині двох феноменів (тероризму та міграції). На думку дослідників, складно говорити про кожну конкретну ситуацію, ізолювати специфічні фактори, що спричиняють міграцію, але її головною рушійною силою є суворі державні репресії, що включають напади на цивільне населення, а також громадянські війни, що призводять до військових жертв і тероризму. Водночас, не викликає сумніву, що дані з Афганістану, Іраку та Сирії, меншою мірою – з Пакистану, показують, що кількість тих осіб, які вперше шукають притулку в Європі, корелює зі смертями від тероризму в їхніх країнах [7, с. 3].

Отже, з урахуванням вищезазначеного, необхідно уважно придивитися до реакції ЄС. Після інтенсивних переговорів Європарламент та Комісія 17 листопада 2016 р. досягли політичної угоди стосовно пропозиції останньої, що була схвалена у грудні 2015 р., Директиви про боротьбу з тероризмом [8], якою було скасовано відповідний документ, прийнятий ще у 2002 р.

Директива консолідує чинне законодавство ЄС та міжнародні стандарти про криміналізацію терористичних злочинів, що включає «нові», пов'язані з тероризмом дії, в тому числі щодо фінансування тероризму та поїздок за кордон з метою вчинення терористичного акту або участі в тренувальному таборі підготовки екстремістів, а також повернення з таких заходів. Це є ключовим елементом у боротьбі проти іноземних терористичних бойовиків.

Документ також містить положення, спрямовані на задоволення конкретних потреб жертв тероризму в інформації, підтримці та захисті. Європейському парламенту та Раді ЄС тепер необхідно якомога швидше прийняти офіційний текст і надати можливість його ратифікації державами-членами протягом 18 місяців [9, с. 3].

13 грудня 2016 р. була також досягнута угода про ревізію Директиви, що стосується вогнепальної зброї. Попередня була введена в дію у 2006 р. і за своїми основними положеннями давно втратила актуальність Новий документ розширює спектр забороненої зброї, а на іншу накладає суворіші обмеження. Особлива увага приділена автоматичній та напівавтоматичній зброї, що у подальшому може бути придбана лише дуже обмеженою групою осіб та установ (музеї, спортивні товариства тощо) під пильним наглядом спеціально уповноважених державних органів. Крім цього, посилюється боротьба проти шляхів поставки нелегальної вогнепальної зброї, особливо в регіоні Західних Балкан, як це зазначено у Плані дій ЄС на 2015–2019 рр., передбачені також заходи щодо доступу потенційних терористів до вибухонебезпечних

речовин, вихідних матеріалів, що використовуються при їхньому незаконному виробництві.

Терористична загроза та міграційна криза змушує чиновників ЄС у короткостроковій перспективі реформувати Шенгенський кодекс про кордони з веденням обов'язкової систематичної перевірки громадян ЄС на відповідність базі даних. На додаток, представники третіх країн також повинні систематично перевірятися при виїзді з Шенгенської інформаційної системи (SIS) а також через базу даних вкрадених (загублених) документів Інтерполом.

У лютому 2016 р. Комісія прийняла План дій щодо боротьби з фінансуванням тероризму [10]. Передбачені в ньому заходи спрямовані на вирішення питання боротьби з відмиванням грошей та незаконним рухом готівки, що пов'язані з тероризмом і злочинністю, шляхом заморожування і конфіскації активів, а також через удосконалення механізмів виявлення та відстеження потоків фінансування терористів.

Ці заходи є дієвим інструментом, спрямованим на запобігання використання терористами коштів та здатності ними маніпулювати. Ефективна конфіскація припиняє джерела поповнення діяльності терористичних організацій на тривалу перспективу та позбавляє злочинців прибутку від їхніх незаконно отриманих активів.

Однак для того, щоб ці механізми реально запрацювали, необхідно багато зусиль та часу, зокрема – приведення до єдиного знаменника національного законодавства країн-членів ЄС у цій сфері. До цього слід додати розбіжності у розумінні пріоритетності завдань щодо боротьби з тероризмом не тільки на рівні держав, але й серед політичних сил всередині країн.

Отже, аналіз останніх концептуальних документів Європейського Союзу, що стосуються посилення регіональної безпеки, органічної складовою якої є системна боротьба з тероризмом, свідчить про значну зміну підходів до цього важливого питання. Значною мірою цьому сприяла нова хвиля терористичних актів в Європі, міграційна криза, гібридна війна Росії проти України на Донбасі, інші чинники. Проте практична реалізація нових законодавчих актів, координація зусиль відомств та структур безпеки має значні недоліки. Можливість появи нових модифікацій терористичної загрози неймовірно зросла, що потребує їхнього постійного моніторингу та аналізу.

Список використаних джерел:

1. US Department of State. Patterns of Global Terrorism 2001. – Washington: GPO. – May 2002. – 257 pp.

2. Morgan M. The Origins of the New Terrorism / M. Morgan // Parameters. – Spring 2004. – P. 29 – 43.

3. Rapoport D.C. «Modern Terror: The Four Waves» In A. Cronin and J. Ludes (eds), Attacking Terrorism: Elements of a Grand Strategy. – Washington, D.C.: Georgetown University Press, 2004. – P. 46 – 73.

4. Renard T. Fear Not: A Critical Perspective on the Terrorist Threat in Europe. / Thomas Renard // Security Policy Brief. – September 2016. – No 77. – 8 pp.

5. Parkes R. Migration and terrorism: the new frontiers for European solidarity / Roderick Parkes – European Union Institute for Security Studies, Brief Issue 37, December 2015. – 4 pp.

6. The Lisbon Treaty. – 2009. – [Електронний ресурс] – Режим доступу URL: http://en.euabc.com/upload/books/lisbon-treaty-3edition.pdf

7. Schmid A. P., Tennes J. Terrorism and Migration: An Exploration. / Alex P. Schmid and Dr. Judith Tennes. – The Hague: International Centre for Counter Terrorism (ICCT), 2016. – 63 pp.

8. Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on combating terrorism and replacing Council Framework Decision 2002/475/JHA on combating terrorism. – Brussels, 2.12.2015 COM (2015) 625 final – 36 pp.

9. Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council and the Council. Third progress report towards an effective and genuine Security Union. – Brussels, 21.12.2016. – 10 pp.

10. Communication from the Commission to the European Parliament and the Council on an Action Plan for strengthening the fight against terrorist financing COM(2016)050 final, Strasbourg, 2.2.2016. – [Електронний ресурс] – Режим доступу URL: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52016DC0050

Андріан САБАДАХ,
аспірант кафедри регіональних систем та європейської інтеграції Дипломатичної академії України при МЗС

АНОТАЦІЯ

У статті розглянута еволюція масштабів та форм тероризму в світі та на європейському континенті. Проаналізовані концептуальні документи ЄС у сфері безпеки в контексті активізації діяльності екстремістських угруповань після початку «гібридної війни» на Донбасі, гучних терористичних актів у Франції та Бельгії, значних проблем країн-членів Союзу, обумовлених безпрецедентною хвилею біженців та мігрантів. Визначено сучасні тенденції у посиленні безпекової політики ЄС та боротьби з тероризмом.

Ключові слова: тероризм, екстремізм, безпекова політика, міграційна криза, Європейський Союз, НАТО.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрена эволюция масштабов и форм терроризма в мире и на европейском континенте. Проанализированы концептуальные документы ЕС в сфере безопасности в контексте активизации деятельности экстремистских группировок после начала «гибридной войны» на Донбассе, громких террористических актов во Франции и Бельгии, значительных проблем стран-членов Союза, обусловленными беспрецедентной волной беженцев и мигрантов. Определены современные тенденции в усилении политики безопасности ЕС и борьбы с терроризмом.

Ключевые слова: терроризм, экстремизм, политика безопасности, миграционный кризис, Европейский Союз, НАТО.

Прищеплювати гілочку манго, що росте у Сінгапурі, до української груші – заняття, як мінімум, марне

Моя каденція у Республіці Сінгапур (РС) тривала майже п'ять з половиною років. Починалася вона незвичайно – супроводженням засновника сучасного Сінгапуру Лі Куан Ю (1923–2015 рр.) під час його візиту до Києва у вересні 2010 року. Ця подія значною мірою визначила, немов персоніфікувала, моє сприйняття мегаполісу, демістифікуючи сінгапурське "диво" та розставляючи все на свої, цілковито раціональні, місця. Сінгапур багатий на дивовижне, якщо застосовувати до острівної нації традиційні мірила. Але, правду кажучи, незвичайним вважаю, передусім, те, що у переломний для сінгапурців період 60-х минулого століття їх очолив ЛКЮ. Між іншим, саме так прийнято скорочувати ім'я першого прем'єра, котрим був пан Лі. Опинися тоді на місці лідера хтось інший, у світі цілком могла б виникнути ще одна версія країни-невдахи.

За роки перебування у Сінгапурі в мене склалася досить визначена думка щодо витоків економічних успіхів цієї держави. Полягає вона в тому, що упродовж усього незалежного (з серпня 1965 року) існування Республіки всі перешкоди на шляху підприємництва методично усувалися. Зсередини це

виглядає, якщо одним словом, жорстко. Ім'я цій жорсткості – вирощена на неймовірно важкому ґрунті нульова терпимість населення до корупції. Решта – це вже похідне.

Сінгапур не співставний з абсолютною більшістю сучасних держав. Цю країну не можна зарахувати до числа "портових офшорних фінансових центрів". Жоден, навіть найпотужніший, порт чи офшорна гавань не мають усіх атрибутів справжньої державної влади, не витрачають на оборону 4–5% свого бюджету (і це лише офіційна величина!).

Оборонні видатки Республіки приблизно дорівнюють сумі аналогічних бюджетів сусідніх Малайзії та Індонезії, перевищивши 10 млрд дол. США у 2015 році. Витрати, що скеровуються на оборону, зросли з початком агресії Москви проти України. У Сінгапурі цю подію сприйняли як попередження для своєї безпеки, оскільки РФ, будучи членом ядерного клубу і постійним членом РБ ООН, подала приклад цинічного нехтування базисними принципами міжнародного права щодо меншої і більш уразливої Української держави. Міністр закордонних справ РС К Шанмугам виступив у парламенті з відповідною заявою відразу ж після анексії Криму. В суспільстві ж з розумінням сприйняли заходи уряду зі зміцнення обороноздатності держави.

Витрати на оборону вивели Сінгапур на друге місце у світі за глобальним індексом мілітаризації. Характерно, що РС є єдиною країною першої десятки цього рейтингу, яка не веде бойових дій і у відносно недалекому минулому не брала участі у війнах.

Загальна військова повинність для чоловіків починається з 18 років. Без будь-яких відстрочок і винятків. Для визначеного законом кола осіб допускається альтернативна служба. Хоча постійний військовий контингент становить трохи більш ніж 70 тис. військовослужбовців, зростаючи числом з року в рік, при загальній мобілізації майже 1,3 млн чоловік здатні взятися до зброї. Цьому сприяє, серед іншого, регулярна перепідготовка резервістів до досягнення ними 49-річного віку.

Будівництво збройних сил опинилося серед чи не найскладніших проблем у початковий період незалежного існування. Сінгапурському керівництву було дуже непросто посеред безлічі держав знайти ту, яка виявилася б здатною і готовою сприяти в цій справі. Після відмови у співпраці з боку низки країн до Сінгапуру прибули ізраїльські інструктори, створивши боєздатну військову структуру за ізраїльським зразком, що і понині щиро цінують сінгапурці.

Останніми роками міністерство оборони Республіки предметно зайнялося волонтерським рухом, юридично визначивши статус сотень співвітчиз-

ників як службовців МО, готових професійно працювати на користь своєї Батьківщини. Залишаючись на своїх місцях у цивільному секторі, вони у разі потреби залучаються державою для виконання специфічних завдань, будучи при цьому юридично захищеними. Під час здійснення волонтерської місії їхні роботодавці зобов'язані зберігати за ними виплату окладів.

Особливістю військового призову є обов'язкове проходження служби не лише громадянами Республіки, а й усіма постійними мешканцями країни чоловічої статі, які досягли призовного віку. До речі, після проходження служби такі особи наділяються правом отримання громадянства.

Делікатне питання – ситуація з етнічними малайцями. Лише наприкінці 1970-х їх почали призивати на дійсну військову службу, резонно беручи до уваги, наскільки психологічно складно було б їм воювати проти своїх співплеменників. Цікаво, що команди у сінгапурській армії віддаються саме малайською мовою – при тому, що Сінгапур майже стовідсотково є англомовною країною. Поряд з англійською, статус офіційних мають китайська (мандарин), малайська і тамільська мови. Малайзія з самого початку визначалася як ворог номер один у, набулому не з власної волі незалежність, Сінгапурі. До певної міри і це послужилося малайськомовності в армії. Власне, навіть гімн країни виконується малайською.

Визначальною мірою військова стратегія держави базується на понятті випереджаючої оборони, оскільки армія не має простору для внутрішнього маневру, відходу й організації опору при сухопутному наступі потенційного супротивника. Тому негайна – природно, в надзвичайних ситуаціях – висадка сил швидкого розгортання на території прилеглих держав, завдавання високоточних нищівних ударів по ворожих пунктах управління, виведення з ладу систем комунікації, забезпечення панування на морі та в повітрі – такими є складові оборонних зусиль Сінгапуру при виникненні воєнної загрози. Постійно заявляючи про свою прихильність стриманості та діалогу з сусідами, Сінгапур послідовно зміцнював свої ЗС. Одночасно в міжнародному вимірі формувався образ нації як виключно затребуваного суб'єкта, зокрема як постачальника продукції нафтопереробки (знаходиться в топ-3 світу), фінансового центру (вже випереджає Швейцарію), міжнародного морського порту (очолює світові рейтинги завантаженості) тощо. Як стверджують і самі сінгапурці, і відповідні експерти, жодній країні не вигідно, принаймні на нинішньому етапі, військовими засобами загрожувати Сінгапуру. Інша річ – терористичні організації, кібер-криміналітет, усякого штибу міжнародні авантюристи. Для боротьби з ними влада мегаполісу не шкодує ні сил, ні коштів. Цю обставину, між іншим, із занепокоєнням сприймають сусіди Сінгапуру, що привносить напруженість до відносин з ними.

Однією з найпромовистіших рис сінгапурської зовнішньої політики є високий ступінь її передбачуваності. Політичний істеблішмент Сінгапуру по-справжньому прихильний цілям і принципам розбудови АСЕАН як ключового чинника регіональної (у Південно-Східній Азії) архітектури безпеки. Стійкими є заклики керівництва Сінгапуру до США зберігати і зміцнювати військово-політичну присутність в АТР. Для цього керівники РС надають надзвичайне сприяння американцям через механізм "Стратегічної рамкової угоди для тіснішого співробітництва і партнерства у сферах оборони та безпеки". Практична сторона такої взаємодії має для Сінгапуру наріжне значення. Як зазначив під час візиту до США ще у 1967 році прем'єр Республіки ЛКЮ, відносини зі Сполученими Штатами слугували для острівної держави інструментом виживання. З роками, суттєвим чином розсуваючи рамки та наповнюючи змістом поняття "партнерства", глобальне місто і глобальна супердержава досягли численних цінних для кожного з них результатів у різноманітних галузях. Вашингтон має в особі Сінгапуру важко замінного, по суті унікального, партнера у щодалі важливішому для США регіоні. Сінгапур додав собі, умовно кажучи, американських "м'язів", що робить його значно менш вразливим, а це стає ще цінішим в атмосфері загрозливої деградації міжнародних правових інститутів.

Разом із тим, для готових абсолютизувати проамериканськість Сінгапуру слід нагадати, що у відповідь на неодноразові спроби адміністрації Б. Обами з огляду на проголошене

“розвертання до Азії” назвати РС стратегічним союзником Вашингтона, сінгапурці неухильно відтворювали тезу про надзвичайно насичене партнерство між двома країнами, але аж ніяк не про союзництво. Понад те, в експертному середовищі схильні довіряти інформації про відмову Сінгапуру в 2003 році від статусу основного союзника поза НАТО.

Можна стверджувати, що крихітно-глобальний Сінгапур привчив обох надваговиків – КНР і США – до того, що він самостійно визначає ступінь своєї залученості до відносин з кожним з них – так само, як і з рештою світу. Майже незбагненним чином Сінгапур зумів не стати веденим на геополітичній арені.

Не надто занурюючись у численні деталі, подеколи доволі суперечливі, слід констатувати здатність сінгапурців залишати минуле минулому і в підсумку домагатися того ж від сусідів. І яскраве свідчення тому – історія відносин несумірного за кількістю населення і розмірами території Сінгапуру з його найближчими сусідами Індонезією та Малайзією, що варта, щонайменше, окремої згадки.

9 серпня 1965 року парламент Малайзійської Федерації проголосував за вилучення Сінгапуру зі свого складу. В тому ж 1965 двоє індонезійських військових диверсантів підірвали бомбу у приміщенні Макдоналдса на центральній вулиці Сінгапуру, вбивши трьох та завдавши поранень 33 відвідувачам. Джакарта безуспішно намагалася повернути своїх “героїв”. У 1968 терористи були страчені. А сьогодні син індонезійського президента навчається в одному з сінгапурських університетів.

Лавірувати поміж двома переважно мусульманськими державами космополітичному Сінгапуру, напевно, важко. Попри це у грудні 2016 сінгапурський і малайзійський прем’єри поставили свої підписи під спільним проектом із прокладання швидкісної залізниці між Сінгапуром і Куала-Лумпуром. Відстань у 350 км потяги долатимуть не більш ніж за 90 хвилин.

Безумовно, далеко не пелюстками орхідей вкриті вибоїсті шляхи сінгапурсько-індонезійських відносин. Але небагатьом відомо, що, по суті, друге найменування сучасному Сінгапуру мимоволі дав один з колишніх президентів Індонезії Б. Дж. Хабібі, виступаючи перед групою молоді у фінансово критичному для регіону і світу 1998 році. Вказуючи на мапу, він пояснював недолугість порівняння гігантської Індонезії з населенням у 211 млн чоловік із Сінгапуром, позначеним “малесенькою червоною крапкою” (little red dot) на політичному глобусі. З плином років Хабібі повернувся до сказаного, підкреслюючи, що вільна бесіда з молодими індонезійцями жодним чином не мала на увазі образливі зауваження на адресу сусідньої держави. Навпаки, своїм юним співвітчизникам він намагався поставити Сінгапур за приклад перед загрозою економічної катастрофи, що насувалася на його країну. Тепер неважливо, у чому полягала істина. Суттєвим є результат, що виявився у дивовижному ентузіазмі, з яким у сінгапурському суспільстві було підхоплено словосполучення “red dot”. Без перебільшення, сінгапурцям припала до душі сказана індонезійським лідером дефініція.

Справді, територія Сінгапуру за своїми розмірами співставна, приміром, із Києвом. Сьогодні на площі РС, що складає 719 кв. км, мешкає понад 5,6 млн людей. Показник ВВП Республіки впевнено перетнув рубіж у 300 млрд дол. США. При цьому частка промислового виробництва з року в рік складає близько 30% загального ВВП, тобто понад 90 млрд дол. США. Багато це чи мало? Вирішуйте самі. До певної міри доволі обґрунтованими є твердження окремих експертів щодо спеціалізації Сінгапуру на наданні послуг фінансового порядку. Адже вони складають 1/5 щорічних прибутків мегаполісу. З іншого боку, це лише 20% загального обсягу надходжень до скарбниці. Ще там є один з найбільших у світі морських портів, міжнародний аеропорт, що вкотре очолив відповідний глобальний рейтинг. Усі ці вражаючі показники не дають, як вважають у Сінгапурі, гарантій стабільності. Тому нація на рівні ДНК засвоїла і підпорядковується «правилу велосипеда» стосовно неперервності реформ: велосипедист не падає, поки рухається. Погодимося, лише досвідчений трюкач здатний якийсь час не впасти, балансуючи на парі коліс. Хоча власне словом «реформи» сінгапурці не зловживають, віддаючи перевагу точним формулюванням здійснюваних змін ції розпливчатій дефініції. Зізнаюся, до мене безліч разів зверталися із запитанням стосовно "таємної

зброї" Сінгапуру, який дійсно не має ні корисних копалин, ні природних джерел прісної води, ні достатніх трудових ресурсів, ні багато іншого, без чого важко уявити нормальне функціонування цілісної системи. З плином часу викристалізувалося одне слово: менеджмент. Точніше два – ефективний менеджмент. Про нього у контексті Сінгапуру можна говорити годинами. Сінгапурський менеджмент у чомусь подібний висококласній акупунктурі. Уявімо собі складний організм країни-міста з величезною кількістю больових точок (про окремі йшлося вище). Урядові установи, відповідально спостерігаючи за ними, точково впливають на "тіло" для упередження проблем. Пригнічення корупційних "точок" є лише певною, доволі обмеженою, часткою численних інших об'єктів постійного моніторингу, здійснюваного виконавчою владою.

Перевага сінгапурського істеблішменту перед політиками більшості країн світу полягає у здатності забезпечувати довгострокове планування – розкіш, яку дозволяють собі лише окремі держави. На це вони коштів не шкодували, навіть коли їх бракувало на найнеобхідніше. Оскільки засновники Сінгапуру мислили стратегічно та відповідально. Оскільки в основу відбору кадрів на державну службу був покладений принцип меритократії. Оскільки невідворотність покарання за злочини стала нормою повсякденного життя сінгапурського суспільства.

Сінгапурське "економічне диво", як мені вбачається, загалом може застосовуватися за межами держави-мегаполісу лише у випадках перенесення досвіду управління мегаполісами. В усьому іншому ця багато у чому штучно народжувана нація механічно відтворюватися не може. Намагатися задля досягнення успіху трансплантувати у наші реалії сінгапурський досвід – безглуздий задум.

Чужий досвід є апріорі корисним. Однак прищеплювати гілочку манго, що росте у Сінгапурі, до української груші – заняття, як мінімум, марне.

За кілька днів до повернення в Україну в січні 2016 р. від одного з впливових сінгапурських політиків, який симпатизує Україні, довелося почути буквально таке: ви нас недооцінюєте. Мені було зрозуміло, що поїздка до Києва Лі Куан Ю, лояльність до України представників Сінгапуру у міжнародних фінансових інститутах, готовність на експертному рівні братися за конкретні, нехай невеликі, проекти – все це не знайшло, на його погляд, очікуваного відгуку з нашого боку. Понад те, радянські практики запровадження міжурядових органів, підписання формально-рамкових паперів, помпезні спільні декларації – все це сприймається сінгапурцями у кращому випадку зі стриманою усмішкою.

З часу встановлення дипломатичних відносин – 31 березня 2017 року минуло чверть століття від цієї події – Сінгапур двічі відвідали глави Української держави і шість разів – керівники МЗС України. Формально ж в Україні лише одного разу (2015 р.) побував міністр закордонних справ РС. Та й то, власне, на шляху до іншої європейської країни. Для прагматиків-сінгапурців важливо, щоб стабільними та дієвими були державні інститути, справді незалежними суди, щоб зобов'язанням була властива спадковість, і вони б не підмінялися обіцянками "взяти під особистий контроль". Сінгапурці потенційно готові до обмінів між представниками влади всіх рівнів, але, на їхнє переконання, високим візитам має передувати копітка експертна робота.

Оцінюючи досягнуте за роки роботи у Сінгапурі, виокремлю три позиції: перша – дійсно сильна заява сінгапурського уряду стосовно кремлівської анексії Криму; друга – підписання Меморандуму щодо консультацій між МЗС наших двох країн. Цей документ створює відмінний майданчик для всебічних контактів на робочому рівні, професійного діалогу представників виконавчих та бізнесових структур. Третя – заснування за сприяння посольства Українського клубу у Сінгапурі. Патріотично налаштовані українці з понад півтисячної громади у РС стали частиною організованого світового українства. На мій погляд, з Сінгапуром та, мабуть, з більшістю країн світу до політичного діалогу слід йти через успішне економічне та інвестиційне співробітництво, а не навпаки. Ми ж, усупереч міжнародній практиці, майстерно не помічаємо, що без змістовної економічної складової політичні цілі не є досяжними. Особливо, коли йдеться не про сусідні держави.

Сінгапур може перетворитися на прекрасного торговельно-економічного партнера, якщо скористатися напрацьованим ним інструментарієм, а не нав'язувати йому свої кліше. Погодимося з тим, що сповідуючі такі підходи країни вже давно та успішно взаємодіють з РС на користь собі та не на збиток Сінгапуру. В мене склалося переконання у готовності сінгапурських підприємців співпрацювати з українськими бізнесменами за всіма напрямами – від переробки сировини до космічних запусків. Їхні вимоги неймовірно прості: бути відповідальними у виконанні взятих зобов'язань.

Підсумовуючи, хотілося б зазначити: у Сінгапура немає таємного інструментарію, який дозволяє нації залишатися бажаним партнером ледь не для всіх держав та економік світу або, як там кажуть, "від Північної до Південної Кореї". Перш ніж просувати себе будь-де, сінгапурці створили на власній території максимально комфортні умови життя, бізнесу, навчання, творчості, наукової діяльності, харчування і ще Бог зна чого. Так, відеокамер і свідомого донощицтва стосовно підозрілих осіб там більше, ніж у будь-якій іншій країні світу. Та в результаті переконуєшся, що дружити чи співпрацювати з Сінгапуром хотіли б усі. Щодо нас, то ми у відносинах з Сінгапуром неодмінно досягнемо високих результатів, створюючи по-справжньому комфортне середовище всередині своєї держави.

(за матеріалами сайту https://www.vectornews.net)

Павло СУЛТАНСЬКИЙ,
Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Сінгапур (2010–2016 рр.)

Створення диджитального єдиного ринку для Європи (цивілізаційний прорив)

УДК 932 316 724:008(4)

Summary
The article is dedicated to describing the strategy for a Digital Single Market for Europe. It is considered as a great innovation, which has been transforming not only European economy but the whole European society. The main pillars of this strategy have been investigated and analyzed. Special attention has been paid to the achievements in this direction.
Key words: **Europe, strategy, digital market, innovation.**

6 травня 2015 року Європейська Комісія оприлюднила важливий документ, що стосувався Європейського парламенту, Європейських економічного і соціального комітетів та комітету регіонів щодо найактуальнішої ініціативи під назвою «Стратегія диджитального єдиного ринку для Європи» («A Digital Single Market Strategy for Europe»), скорочено – DSM. У документі відзначається, що «глобальна економіка дуже швидко стає диджитальною, в якій інформаційні та комунікаційні технології (ІКТ) тепер не є специфічним сектором економіки, а є основою сучасної інноваційної економічної системи (виділення автора – О.З.) [1]. Це – твердження надзвичайної ваги. Адже за життя одного покоління, зокрема й покоління науковців, які вивчають розвиток диджиталізації та ІКТ, Інтернету та комп'ютерно-медіативної комунікації, до якого належу і я, відбувається тектонічний економіко-цивілізаційний зсув. Він змінює всі аспекти життєдіяльності людства.

Інтернет і диджитальні (цифрові) технології трансформують життя людей – на рівні особистості, на рівні громади, на рівні бізнесу. Адже люди стають більш інтегрованими через всі сектори сучасної життєдіяльності: економіку, торгівлю, охорону здоров'я, освіту, транспорт, відпочинок тощо.

Диджиталізація змінює саму природу та динаміку організацій та ринків праці. Поширення інтернету надає фізичним особам, компаніям, публічній владі ще більшої бази знань, допомагає у прийнятті важливих рішень. Європа має багато необхідних ресурсів для створення глобальної диджитальної економіки. Але такий масштабний проект започатковується вперше.

У документі підкреслюється, що створення Єдиного Ринку є одним із найбільших досягнень ЄС не лише для Європи, а й для усієї глобальної торгівлі, інвестицій та світової економіки. Відтепер виникає нагальна потреба у створенні диджитального єдиного ринку, де б усе, що є можливим у вже традиційно існуючому Єдиному Ринку, стало б доступним у диджитальному вигляді. Водночас фрагментація і бар'єри, особливо регуляторні «стіни», що існують в європейському диджитальному середовищі, гальмують цей процес. Європі конче необхідно «перейти від 28 національних ринків до єдиного» [2].

Диджитальний порядок денний для Європи є однією з десяти головних стратегічних політичних європейських ініціатив до 2020 року.

Мета «Стратегії єдиного диджитального ринку» – відкрити диджитальні можливості для окремих людей та бізнесу в цілому, покращити позицію Європи як світового лідера у диджитальній (цифровій) економіці.

Диджитальний єдиний ринок може створювати можливості для нових стартапів та дозволяти існувати компаніям на ринку чисельністю більш ніж 500 млн чоловік. Завершення формування єдиного диджитального ринку здатне приносити для європейської економіки додатково 415 млрд євро щороку, створювати нові робочі місця, трансформувати громадські служби [3]. Інклюзивність ДСМ надає додаткові можливості для громадян, якщо вони озброєні відповідними диджитальними вміннями та навичками.

Поглиблене використання диджитальних технологій може розширити доступ до інформації та культури, покращити якість робочих місць, а також сприяти створенню сучасного відкритого е-уряду.

Комісаром Євросоюзу з диджитальної економіки і суспільства з 2014 р. до нинішнього часу обрано відомого німецького політика Гюнтера Оттінгера. Віце-президент диджитального єдиного ринку Андрус Ансип (прем'єр-міністр Естонії) очолює команду проекту під назвою "Пов'язаний диджитальний єдиний ринок" (A Connected Digital single market).

«Стратегія диджитального єдиного ринку в Європі» спрямована на вирішення основних завдань за трьома напрямками.

По-перше, створення кращого онлайнового доступу до диджитальних товарів та послуг. Мається на увазі умови, при яких зусилля спрямовуватимуться на те, аби диджтальний світ Європейського Союзу став цілісним. Тобто, – вирівняним ринком, де можна було б без перешкод купувати та продавати диджитальні товари та послуги.

За даними Європейського Союзу, 315 млн європейців використовують інтернет кожного дня. Впровадження диджитального єдиного ринку розкриє потенціал електронної комерції для євро-

пейських споживачів. Так, 2014 року тільки 15 відсотків європейців робили покупки онлайн в інших європейських країнах, тоді як 44 відсотки здійснили це вдома. Європейські споживачі можуть зберігати 11,7 млрд щорічно, якщо вони оберуть повний спектр європейських товарів та послуг, використовуючи шопінг онлайн [3].

Резерви для впровадження єдиного диджитального європейського ринку є дуже великими, оскільки лише 7 відсотків підприємств середнього і малого бізнесу ведуть торгівлю через кордони країнчленів Європейського Союзу.

Слід відзначити, одна з причин, через яку споживачі та малі компанії не зацікавлені в електронній торгівлі, – існуючі правила, що супроводжують ці транзакції. Вони можуть бути складними, незрозумілими і різнитися в країнах-членах ЄС. 28 різних законів відлякує компанії від транскордонної торгівлі, заважає споживачам використовувати переваги від більш конкурентно сприятливих пропозицій та повного спектру онлайнових опцій.

Є ще один момент, що стоїть на заваді розвитку е-торгівлі. Малі онлайнові підприємства, що хотіли б вести торгівлю з іншими європейськими країнами, опиняються перед необхідністю відчутних витрат. Адже потрібно в середньому біля 9000 євро, аби адаптуватися до національних законів інших європейських країн. По суті, ці витрати на адаптацію до змін у законодавстві для малого та середнього бізнесу є втраченим прибутком [3].

Якщо ж однакові закони для електронної торгівлі будуть прийняті в усіх європейських країнах, 57 відсотків компаній застосують такий різновид торгівлі і далі розвиватимуть його. Це – величезне збільшення обсягів торгівельного обігу та, як вже зазначалося, додаткові робочі місця для громадян Євросоюзу.

По-друге, необхідно створити середовище, в якому б диджитальні мережі та послуги могли процвітати. Мається на увазі вироблення правил, що збігалися б з поступом сучасних технологій та підтримували розвиток інфраструктури.

Однією із таких важливих передумов є доступ до диджитального контенту. Насамперед, йдеться про сучасне цивілізоване європейське середовище з авторського права. Саме авторське право підтримує креативність та культурну індустрію в Європі. ЄС справедливо покладається на креативність у глобальному змаганні та є світовим лідером у деяких копірайтових секторах. Диджитальний контент – один з надійних шляхів розвитку диджитальної економіки. За даними Євросоюзу, 56 відсотків європейців використовує інтернет для культурних цілей. Передбачається, що їхні витрати на культурні розваги та медіа подвоятьс я протягом наступних п'яти років [3]. Світ диджитальних девайсів швидко розвивається і змінюється.

Не менш важливим є й те, щоб їх можна було придбати через численні європейські кордони.
Винахідники у цій сфері роблять все для того, щоб споживачі мали змогу дивитися культурний контент де завгодно, коли завгодно і на чому завгодно.

В даному контексті не можна не згадати, що робиться Євросоюзом для підтримки європейської аудіовізуальної індустрії. Одним із таких дуже важливих заходів є програма MEDIA. Це абревіатура з французької: Mesures pour Encourager le Development de L'Inustrie Audiovisuelle. Вона була розпочата 1991 р. Сьогодні вона є частиною креативною програми «Стратегії диджитального єдиного ринку для Європи» (тобто «Заходів для зацікавлення у розвитку європейської аудіовізуальної індустрії»). Кожен рік програма MEDIA допомагає вийти на екрани майже 2000 європейським фільмам, телевізійним серіям та іншим проектам, що диджитально розповсюджуються в кінотеатрах, на телебаченні та на відео на замовлення.

Програма MEDIA підтримала за 25 років 20 000 продюсерів, директорів фільмів та сценаристів, а також допомагала їм адаптуватися до нових технологій. MEDIA надає підтримку на ранніх стадіях життєвого циклу фільму: інвестиції у розвиток, дознімальний період тощо. Це, наприклад, написання сценаріїв, фінансування маркетингових досліджень, бізнесові події тощо.

Програма MEDIA також інвестує у дистрибуцію фільмів, у театральну дистрибуцію та у відео на замовлення через європейські кордони, в такий спосіб підтримуючи європейське культурне розмаїття. MEDIA також допомагає у створенні титрів, у процесі дублювання, у рекламі фільмів і разом з іншими європейськими інституціями фінансує мережі кінотеатрів, що показують європейський контент. MEDIA вже зробила гідний внесок у зростання чисельності глядацької аудиторії, яка дивиться європейські фільми. Так, 2014 року 33,2 відсотки показаних в Європі фільмів були саме європейськими фільмами. Можна порівняти цифри: 2010 року це було тільки 25,4 відсотка європейських фільмів, що були показані

у Європі. Індустрії фільмів та ринків у Північній, Центральній та Східній Європі теж підростають, дякуючи успіху їх кіноробіт за кордоном.

Програма Європейського Союзу MEDIA з того часу, як вона була започаткована у 1991 році, інвестувала більш ніж 2,4 млрд, зокрема на виробництво 1000 фільмів в Європі та їх міжнародну дистрибуцію. 2016 року на Канському кінофестивалі відсвяткували 25-річчя програми MEDIA як програми Європейського Союзу на підтримку європейської аудіовізуальної індустрії.

Віце-президент Європейської Комісії Андрус Ансип та комісар ЄС Гюнтер Оттінгер були присутні на цьому на Канському кінофестивалі для того, аби взяти участь у дискусії щодо досягнень програми MEDIA. А також для того, щоб обговорити, як Європейський Союз може надалі посилити аудіовізуальний сектор, в якому зайнято більш ніж 1,3 млн осіб в Європейському Союзі. Це робиться відповідно до стратегії створення диджитального єдиного ринку.

Андрус Ансип, віце-президент Диджитального єдиного європейського ринку, відзначив: «Програма MEDIA відіграє провідну роль у допомозі європейським фільмам дійти до нової глядацької аудиторії через кордони. Ми повинні й надалі розбудовувати цей доступ та посилювати циркуляцію контенту до Європи у правильній рамці Європейського Союзу. Диджитальний розвиток привносить нові можливості та виклики для аудіовізуального сектору» [4].

Гюнтер Оттінгер, комісар ЄС із диджитальної економіки та суспільства, підкреслив: «Програма MEDIA стала знаком якості для європейських фільмів. Я пишаюся тим, що бачу: майже половина фільмів, що беруть участь у боротьбі за Золоту Пальмову Гілку, цього року були підтримані програмою MEDIA. Вона має постійно адаптуватися до потреб цього сектору. У червні 2016 р. ми запустили Програму на 121 млн євро для культурних та креативних секторів для аудіовізуальних проектів».

Тож можна відзначити добре скореговані в ЄС нову стратегію єдиного диджитального європейського ринку і старі, не одно десятиліття працюючі ефективні програми для аудіовізуального сектору європейської економіки, що надає синергічного ефекту розвитку нової стратегії для Європи.

По-третє, необхідно розглядати диджиталізацію як локомотив для зростання добробуту. Тобто забезпечити всі умови для її розвитку і пересвідчитися, що Європейська економіка, індустрія та зайнятість використовують повністю всі можливості, які пропонує диджиталізація.

Цей напрям теж дуже важливий. Перед Європейським Союзом стоїть завдання створити диджитальну економіку. В ній головними будуть великі дані, хмарні обчислення та інтернет-речі, які є центральним для конкурентоспроможності ЕС. Слід зауважити, що сектор великих даних зростає на 40 відсотків у рік, тобто в 7 разів швидше, ніж ІКТ ринок в цілому. Сучасними вченими-економістами великі дані розглядаються як каталізатор економічного зростання, як інновації та прискорення диджиталізації усіх секторів економіки, особливо важливих для середнього та малого бізнесів, а також стартапів та усього суспільства в цілому.

Великі дані також змінюють сам спосіб наукового дослідження, а також, як розподіляються знання при переході до більш ефективної і відповідальної системи під назвою "Відкрита наука" (Open science). Відкрита наука – це рух, який спрямований на те, щоби зробити наукові дослідження, дані та їх розповсюдження можливими для всіх рівнів зацікавленого суспільства: чи це любителі, чи професіонали. Він підтримує такі практики, як публікацію відкритих досліджень, кампанії за відкритий доступ, надихає вчених на підтримку цих проектів і взагалі на те, щоби публікувати та обмінюватися науковим знанням було легше [5]. Звісно, рух «Відкрита наука» має як прихильників, так і опонентів у різних частинах світу. І перші, і другі мають свої переконливі «за» і «проти». Та в Євросоюзі вирішили ставити на «Відкриту науку». Заснований європейцями проект «Полегшення навчання завдяки відкритій науці для Європейських досліджень» (Facilitate Open Science Training for European Research), скорочено – (FOSTER), допомагає розвитку руху за відкриту науку та активно пропагує це в межах Євросоюзу.

За даними Європейської Комісії, використання великих даних 100 провідних європейських виробників може привести до збереження коштів у розмірі 425 млрд євро. Дослідження свідчать, що до 2020 року аналітики великих даних можуть підняти економічне зростання на додаткові 1,9 відсотка, що дорівнює зростанню ВВП на 206 млрд євро [2].

Фрагментований диджитальний ринок ЄС, яким він є зараз, не сприяє належному зростанню хмарних обчислень, операціям із великими даними, інтернетом-речей, щоби розкрити повний потенціал можливостей в Європі. Архітектори цього ринку вважають, що повинні зняти цілу низку технічних та юридичних бар'єрів. Наприклад, це бар'єри, що існують щодо збереження великих даних: кожна

держава-член Євросоюзу має свої сервіси для збереження великих даних і тримає їх всередині своєї території. Нестача відкритих та інтероперабельних систем між такими службами – ще один бар'єр між транскордонним переміщенням великих даних та розвитком нових послуг. Певні бар'єри існують також і в сфері юриспруденції.

Ще однією завадою на шляху до створення єдиного диджитального ринку є невпевненість громадян різних європейських країн у тому, що збереження даних у транскордонних «хмарах» є цілком безпечним. Водночас дослідження європейських економістів свідчать, якщо 2013 року в «хмарах» зберігалося 20 відсотків інформації, 2020-го її обсяг зросте вдвічі, дорівнюючи 40 відсоткам [3].

У 2010 році Європейською Комісією був прийнятий важливий документ під назвою "Європейська інтероперабельність". В умовах нової європейської стратегії ця постанова повинна неухильно і повсякчасно виконуватись. В диджитальній економіці інтероперабельність означає багато речей. Це й забезпечення ефективної комунікації між диджитальними компонентами і пристроями, мережами чи сховищами даних. Це й швидке і безперебійне з'єднання мереж постачання між виробництвом і секторами послуг. Це також кращі зв'язки через кордони між громадами, громадськими осередками та урядовими структурами. Ще – активне спілкування служб е-урядів різних країн-членів Євросоюзу.

Стандартизація, як ще одна умова виконання Стратегії, відіграє дуже важливо роль у посиленні інтероперабельності. Тому їй у цьому процесі теж приділяється велика увага. За повідомленням Європейської Комісії, буде розроблений інтегрований план стандартизації, щоби виявити і визначити головні пріоритети для стандартизації. Вони будуть націлені на технології та ареали, що вважаються критичними для диджитального єдиного ринку, включаючи основні секторальні стандарти та інтероперабельність в таких сферах як здоров'я (йдеться перед усім про телемедицину), транспорт (наприклад, планування подорожей), навколишнє середовище та енергетику.

Важливим моментом стратегії є підтримка інклюзивного диджитального єдиного ринку, в якому громадяни та бізнеси матимуть необхідні навички і процвітатимуть від того, що існують взаємопов'язані та багатомовні е-послуги: від е-уряду, е-здоров'я, е-енергії до е-транспорту.

Нагальною проблемою, що постає перед Євросоюзом, це зростання попиту на кваліфікованих робітників, які мають диджитальні уміння і навички. Попит на них зростає на 4 відсотка щорічно. В 2020 р. не вистачатиме 825 тис. кваліфікованих професіоналів у галузі ІКТ [3]. Водночас, як відзначається фахівцями з Євросоюзу, паралельно треба постійно працювати над покращенням базових диджитальних навичок не тільки у пересічних громадян, а й у фахівців у всіх економічних галузях у країнах ЄС. Це також необхідно й тим, хто шукає роботу, щоби покращити свої шанси на отримання сучасних вакансій. Це об'єктивно важливо, оскільки в найближчому майбутньому 90 відсотків різноманітних за своїм характером робіт будуть потребувати того чи іншого рівня диджитальних умінь і навичок.

Отже, минуло два роки з моменту прийняття «Стратегії диджитального єдиного ринку для Європи». Які зміни відбулися в Євросоюзі за цей час? Про це докладно розповідає розроблений європейськими економістами та статистиками "Індекс диджитальної економіки та суспільства" (Digital Economy and Society Index, скорочено – DESI). У цьому документі підбиваються підсумки різноманітних індикаторів, завдяки яким можна відстежити, як розвивається диджитальна економіка в Європі та побачити еволюцію кожної держави-члена Євросоюзу на цьому шляху. Відповідно до нього маємо нагоду для аналізу свіжих статистичних даних, які свідчать про різні аспекти просування різних країн ЄС щодо виконання Стратегії [6].

Тож, в цілому, на даний час найбільших успіхів на цьому шляху досягли Данія, Фінляндія, Швеція та Нідерланди. За ними йдуть Люксембург, Бельгія, Велика Британія та Ірландія. Найнижчі показники мають Румунія, Болгарія, Греція та Італія. У 2016 році найбільшого прогресу досягли Словакія і Словенія. Натомість знизили свої показники Португалія, Латвія та Німеччина.

Якщо розглядати окремі показники, досягнуті державами-членами ЄС, то вимальовуються наступні тенденції. Найбільший успіх у так званій «сфері пов'язаності», у 2016 році був зареєстрований в Нідерландах, Люксембурзі та Бельгії. Слабкішими результатами в цьому аспекті відзначилися Хорватія, Болгарія та Польща [6].

Що стосується такого показника, як «людський капітал або диджитальні вміння», то вийшли уперед Данія, Люксембург, Фінляндія, Швеція та Нідерланди, які набрали найвищі бали. Натомість Румунія, Болгарія, Греція та Італія мають найнижчі показники. Взагалі ж, 79 відсотків європейців регу-

лярно користуються інтернетом, тобто щонайменше 3 рази на тиждень.

Важливим показником є й те, що кількість студентів Євросоюзу, які закінчили факультети, пов'язані з наукою, технологіями, інженерними знаннями та математикою віком від 20 до 29 років, дещо підвищилася. Те саме невелике зростання можна відзначити і в сфері підготовки спеціалістів з інформаційно-комунікаційних технологій.

Найбільш розвиненою інтеграція технологій у виробництво виявилася у таких країнах-членах ЄС як Швеція, Ірландія та Фінляндія, а найменш розвиненими країнами в цій галузі виступають Румунія, Польща та Болгарія.

Не можна не відзначити активність європейців у поступовому використанні інтернету від простих дій, як-от покупка фільмів, комп'ютерних ігор онлайн, до таких досить складних операцій, як замовлення квитків для подорожей, банкінг тощо. Щодо використання інтернету громадянами різних країн, то в 2016 році найактивнішими були данці, шведи, люксембуржці та голландці. Меншу активність в онлайновій діяльності виявили румуни, болгари та італійці, які опинилися в кінці списку.

Що стосується диджитальних громадських послуг, то тут, передовсім, мається на увазі продуктивність праці е-урядів в європейських країнах. Найефективнішою вона була у Швеції, Фінляндії та Нідерландах, тоді як Румунія, Угорщина та Хорватія відстають.

Отже, можна дійти таких висновків:

1. Аналіз основних напрямів «Стратегії диджитального єдиного ринку для Європи» дає підстави говорити про добре продуману широкомасштабну стратегію сучасного інноваційного розвитку ЄС в усіх її напрямах: економічному, соціально-політичному і культурному. І хоча вона розрахована до 2020 року, її наслідки мають далекоглядні позитивні зрушення, які принесе диджиталізація, що зробить Європу не тільки взаємопов'язаним регіональним утворенням, а конкурентоспроможним геоекономічним та геополітичним феноменом у глобалізованому світі.
2. Статистичні дані свідчать про чималі здобутки переважної кількості європейських країн-членів ЄС у втіленні «Стратегії диджитального єдиного ринку для Європи». Причому очевидним є той факт, що перед ведуть такі країни, як Данія, Фінляндія, Швеція, Нідерланди. Люксембург, Бельгія, Велика Британія та Ірландія. Оскільки втілення цієї Стратегії розраховано до 2020 року, є можливості підтягнутися країнам, які зараз відстають, – як це зробили за 2016 рік, скажімо, Словакія і Словенія.
3. Оскільки Стратегія є інклюзивним планом для всіх європейців у всіх галузях їхньої життєдіяльності, можна екстраполювати, що вона стане своєрідним цивілізаційним проривом у сучасному світі, коли диджиталізація змінює спосіб життя європейців і картину світу багато в чому.
4. Єдина проблема, що не дозволяє нині робити обґрунтовані висновки – це вплив BREXIT на втілення цієї далекоглядної стратегії. Тож можна цю проблему тільки означити і спостерігати за тим, як загальний розвиток подій у Великій Британії вплине на «Стратегію диджитального єдиного ринку для Європи» – і в свою чергу, як рішення, що приймуть члени Євросоюзу, вплинуть на політику Великої Британії.

Список використаних джерел:

1.Communication from the Commission to the European Parliament, to the Council of Europe, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. A Digital Single Market Strategy for Europe [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://g8fip1kplyr33r3krzx5b97d1.wpengine.netdna-cdn.com/wp-content/uploads/2015/04/Digital-Single-Market-Strategy.pdf

2. Digital Single Market [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://ec.europa.eu/priorities/digital-single-market/en

3. Why we need a Digital Single Market // [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://ec.europa.eu/digital-single-market/sites/digital-agenda/files/digital_single_market_factsheet_final_20150504.pdf

4. Investir dans la créativité: célébration des 25 ans du programme MEDIA au Festival du film de Cannes // [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-1708_fr.htm?locale=FR

5. Open science // [Електронний ресурс] – [Режим доступу]: https://en.wikipedia.org/wiki/Open_science

6. Digital Economy and Society Index. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/desi

Ольга ЗЕРНЕЦЬКА
доктор політичних наук, професор, заввідділом глобальних і цивілізаційних процесів ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України»

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена «Стратегії диджитального єдиного ринку для Європи». Вона розглядається як велика інновація, що змінить не тільки європейську економіку, але й все європейське суспільство. Досліджуються та аналізуються головні напрями цієї Стратегії. Спеціальна увага приділяється позитивним здобутками у цьому напрямі.

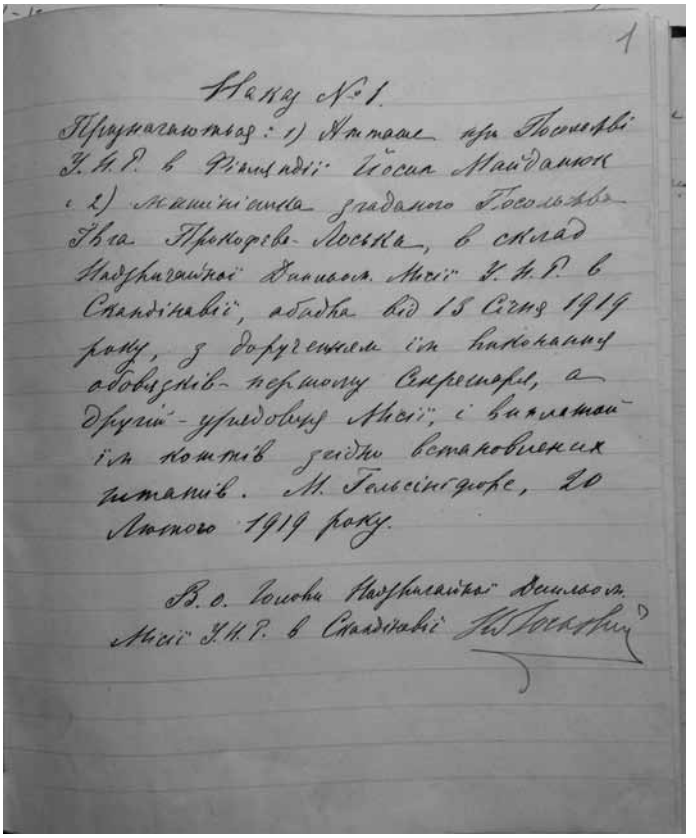
Ключові слова: Європа, стратегія, диджитальний ринок, інновації.

АННОТАЦИЯ

Статья посвящается «Стратегии диджитального единого рынка в Европе». Она рассматривается как большая инновация, которая изменит не только европейскую экономику, но и все европейское общество. Исследуются и анализируются основные направления этой Стратегии. Особое внимание обращается на позитивные результаты в этом направлении.

Ключевые слова: Европа, стратегия, диджитальный рынок, инновации.

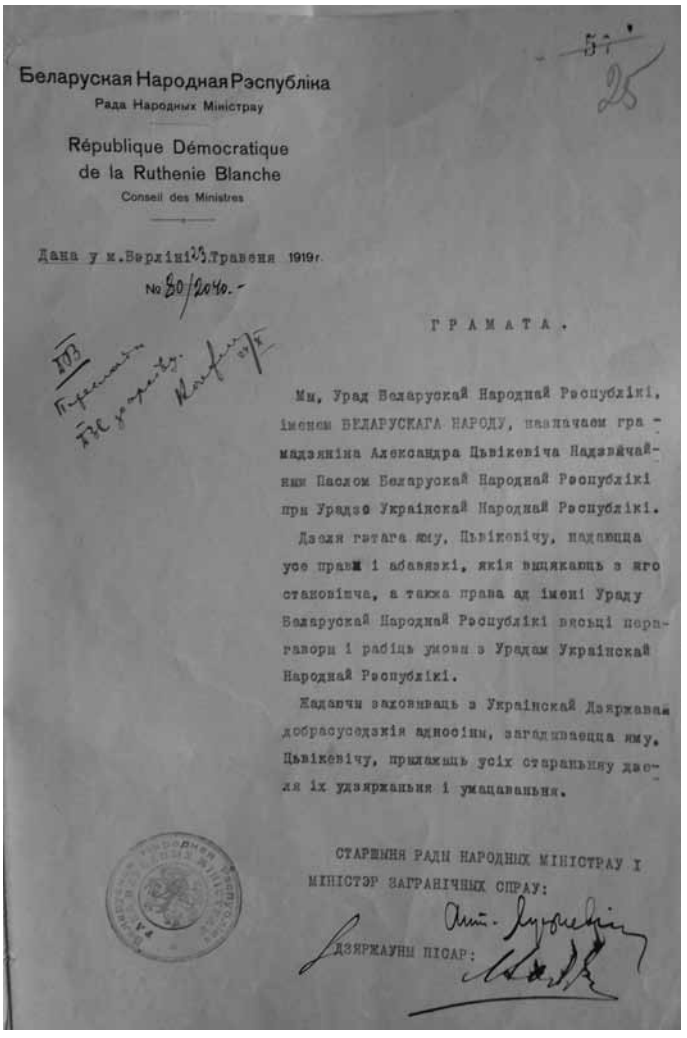
З фондів Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України і Державного архіву м. Києва

Наказ № 1.

Призначаю пана: 1) Аптаєв при Посольстві У.Н.Р. в Німеччині Йосип Майданюк
2) Машиністка згадано Посольства Ева Прокорєва-Лоська, в склад Надзвичайної Дипломат. Місії У.Н.Р. в Скандінавії, згідно від 15 Січня 1919 року, з дорученням їм виконання обовязків - першому Секретаря, а другий - урядовця Місії; і виплатити їм коштів згідно встановлених штатів. М. Гельсінгфорс, 20 Лютого 1919 року.

В.о. голови Надзвичайної Дипломат. Місії У.Н.Р. в Скандінавії

Беларуская Народная Рэспубліка
Рада Народных Міністрау

République Démocratique
de la Ruthenie Blanche
Conseil des Ministres

Дана у м.Берліні 25.Травеня 1919г.
№ 80/2040.-

ГРАМАТА.

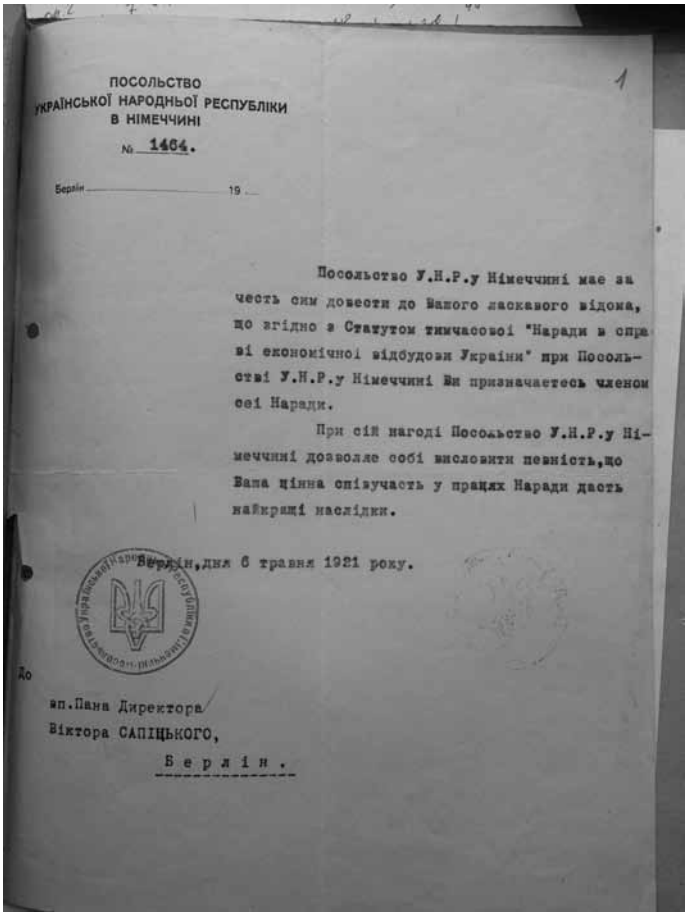
Мы, Урад Беларускай Народнай Рэспублікі, іменем БЕЛАРУСКАГА НАРОДУ, назначаем грамадзяніна Александра Цывікевіча Надзвычайным Паслом Беларускай Народнай Рэспублікі пры Урадзе Украінскай Народнай Рэспублікі.

Дзеля гэтага яму, Цывікевічу, надаюцца усе правы і абавязкі, якія вынікаюць з яго становішча, а таксама права ад імені Урада Беларускай Народнай Рэспублікі весьці перагаворы і рабіць умовы з Урадам Украінскай Народнай Рэспублікі.

Жадаючы заховываць з Украінскай Дзяржавай добрасуседзкія адносіны, загадываецца яму, Цывікевічу, прыкладаць усіх стараньняў дзеля іх удзяржаньня і умацаваньня.

СТАРШЫНЯ РАДЫ НАРОДНЫХ МІНІСТРАУ І МІНІСТЭР ЗАГРАНІЧНЫХ СПРАУ:

ДЗЯРЖАЎНЫ ПІСАР:

ПОСОЛЬСТВО
УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНЬОЇ РЕСПУБЛІКИ
В НІМЕЧЧИНІ
№ 1464.

Берлін 19

Посольство У.Н.Р.у Німеччині має за честь сим довести до Вашого ласкавого відома, що згідно з Статутом тимчасової "Наради в справі економічної відбудови України" при Посольстві У.Н.Р.у Німеччині Ви призначаетесь членом сеї Наради.

При сій нагоді Посольство У.Н.Р.у Німеччині дозволяє собі висловити певність,що Ваша цінна співучасть у працях Наради дасть найкращі наслідки.

Берлін,дня 6 травня 1921 року.

До
вп.Пана Директора
Віктора САПІЦЬКОГО,
Берлін.

Чому не професура в Одесі? (Архівні документи до біографії міністра Г.О. Афанасьєва)

УДК 94(477):929Афанасьєв "1848/1925"

Summary
The article provides documental confirmation of the little-known facts regards the biography of the Minister of Foreign Affairs of the Ukrainian State (Hetmanate) George (Georgii) Omelyanovich Afanas'ev (1848–1925). Archival materials refine and add new facts to the information presented in historiography about his scientific and teaching activities in Odessa. The sources allow to establish the causes and course of events related to the moving the scientist to Kiev and his further work in the financial and diplomatic spheres.
Key words: **George O. Afanas'ev, history of the Ukrainian diplomacy, history of science and education, Novorossiyskiy University, Odessa**

Відзначення ювілею Української Революції об'єктивно потребує всебічного вивчення процесу державотворення, однією з найважливіших складових якого, безперечно, є формування системи дипломатичної служби. В цьому сенсі актуальним завданням є пошук інформації до біографій дипломатів – адже постаті багатьох з них все ще потребують належного висвітлення. Серед таких імен своє місце посідає Георгій Омелянович Афанасьєв (1848–1925) – вчений і педагог, публіцист і фінансист, благодійник і громадський діяч, який обіймав посади державного контролера (з травня 1918) і міністра закордонних справ (14.11–14.12.1918) Української Держави.

Майбутній міністр народився в Уфі (28.02.1848) у сім'ї вихідця з Малоросії полковника Омеляна Єгоровича Афанасьєва та дочки генерал-лейтенанта Гладишева. Після смерті батька юнак переїхав до Одеси (1865), де навчався на історико-філологічному факультеті Новоросійського університету, який закінчив з дипломом кандидата (дисертація «Об административной деятельности Тюрго во время интендантства», 1869). Г.О. Афанасьєв був стипендіатом при кафедрі всесвітньої історії (1870–1872), працював у середніх навчальних закладах,

займався просвітницькою і публіцистичною діяльністю. Його головний науковий доробок втілився у дві фундаментальні праці – магістерську («Главные моменты министерской деятельности Тюрго и их значение», 1884) та докторську («Условия хлебной торговли во Франции в XVIII веке», 1892) дисертації. Він мав приват-доцентуру (1885/90, 1892/95), але «за обставин, не зовсім від нього залежних» [1, арк. 205], залишив університет.

Призначений директором Київської контори Державного банку (1895), Г.О. Афанасьєв отримав авторитет визнаного спеціаліста у фінансовій сфері та повагу громади благодійництвом і участю у суспільному житті, але не припиняв наукових штудій, виступав з публічними лекціями і співпрацював з періодичними виданнями. Не дивно, що це ім'я знаходилося у складі «київської сільськогосподарської та промислової групи» на виборах до Установчих зборів; до цього списку також увійшов П.П. Скоропадський, який згодом залучив «поважну людину» до свого уряду. Сучасники звинувачували Г.О. Афанасьєва в «російському походженні» та «антиукраїнській позиції» у мовному питанні, в тому, що він намагався встановити «дружні стосунки» з державами Антанти і керівництвом Білого Руху та навіть наполягав на «федерації с Росією», але... ці його починання, на жаль, так і не були втілені, а сам міністр був змушений останні роки свого життя провести в еміграції, займаючись викладанням у Белградському університеті (помер 15.12.1925).

Аналіз історіографії дозволяє дістатися висновку, що принаймні два моменти у життєписах потребують уточнення: встановлення перебігу подій, що призвели до переїзду Г.О. Афанасьєва до Києва, та підтвердження факту його перебування в Одесі після повалення Гетьманату.

В радянських виданнях причиною звільнення вченого з університету зазначалася «політична неблагонадійність» – адже ще за часів його навчання «ліберальний гурток Афанасьєва» збирався в студентській кухмістерській, разом з представниками першої «політичної групи» А.І. Желябова [2, с. 47; 10, с. 17–18, 27]. До того ж, саме він «роз'яснив суспільне значення» вимушеної відставки директора Рішельєвської гімназії В.І. Стратонова після конфлікту з попечителем С.П. Голубцовим (1870): промова юнака під час банкету на честь опального педагога отримала широкий розголос і з усіма подробицями була доведена до відома керівника навчального округу [3, с. V].

Як свідчать архівні документи, до того С.П. Голубцов вже дізнався про існування в університеті «студентської каси», завідувачем якої був... той саме Афанасьєв! Матеріали слідства (20.12.1869–03.03.1870) вказували на його неабиякий талант фінансиста та організаційні здібності (сума складала

понад 3000 рублів), але розгляд цієї справи мав для посадовців значення для встановлення меж судової юрисдикції університету – тому до «скарбничого» одразу не було застосовано прямих санкцій [4].

Залишений при університеті на два роки стипендіатом (з 1.01.1870) [13; 24], Г.О. Афанасьєв успішно склав магістерські іспити (21.12.1871, 29.03.1872) і був рекомендований професором О.Г. Брікнером на «виконування обов'язків доцента» (04.04.1872) [18, арк. 16-20 зв., 56, 58]. До того ж рада університету ухвалила відрядження молодого вченого на два роки за кордон (07.04.1872), однак міністерство народної освіти «не знайшло можливим» це дозволити (24.05.1872). Більш того, повторне клопотання (29.05.1872) також було відхилене (28.06.1872), а розпочаті на засіданні ради «дебати» з цього приводу були припинені ректором Ф.І. Леонтовичем (18.08.1872) [4, арк. 9–16].

Секретні документи свідчать, що ректор «цілком таємно» інформував декана (05.07.1872) про лист попечителя з викладенням його конфіденційного листування з міністром (28.06.1872): «...приймаючи до уваги, що Афанасьєв чи не найбільш активно брав участь у складанні студентської каси, ставлячи собі на честь бути її касиром, його ясновельможність, за такого змісту думок Афанасьєва, визнав повністю неможливим, аби Афанасьєву була надана викладацька посада в університеті» [4, арк. 36–36 зв.]. За таких обставин він продовжив вчителювати в Маріїнській жіночій гімназії, де працював раніше (з 17.06.1870). Звідти «за власним проханням» був переведений до Комерційного училища (28.06.1874) та отримав посаду в Реальному училищі (24.08.1874), але «за станом здоров'я» залишив роботу в цих закладах (08.05, 16.05.1879) [4, арк. 53 зв.–56; 4, арк. 13 зв.–14].

Як згодом з'ясувалося, попечитель «сприяв» його звільненню з гімназії, а потім, посилаючись нібито на розпорядження генерал-губернатора Е.І. Тотлебена, запропонував Г.О. Афанасьєву впродовж 24-х годин подати у відставку. Останній так і зробив, але «довів», що такої вказівки не було, тому в жовтні 1879 року С.П. Голубцов був вимушений повернути йому право викладати. Поки ситуація з'ясовувалася, Г.О. Афанасьєв отримав підтримку громади, яка обрала історика (!) головою Одеського товариства взаємного кредиту. Про все вищевказане та роботу над дисертацією в архівах Франції за власний кошт Г.О. Афанасьєв надав пояснення наступному попечителю – П.А. Лавровському (19.12.1880), який порушив клопотання (20.01.1881), і новий міністр А.О. Сабуров дозволив вченому повернутися до університету (06.02.1881) [4]. В наступні роки він працював в жіночій гімназії О.В. Піллер (01.09.1882/ 22.08.1883) і був нагороджений сербським орденом Такова IV ст. (1883) [4, арк. 53 зв.–56]. Після читання «пробних» лекцій факультет визнав його гідним бути приват-доцентом (08.02.1885) [4, арк. 77–82]; вже за «офіційного зарахування» (13.02.1885) вчений отримав від Університету Св. Володимира диплом магістра (15.03.1885) [4, арк. 53 зв.–56].

Коли університет порушив клопотання про відрядження Г.О. Афанасьєва за кордон на рік, за поданням нового міністра І.Д. Делянова височайшим наказом вчений його отримав (1.05.1888); монаршим повелінням воно навіть було продовжено (до 1.09.1890) [4, арк. 257–299]. Але, ще до його завершення, міністр надіслав наступному керівнику навчального округу, Х.П. Сольському, листа про «сумнівну благонадійність» приват-доцента (30.11.1889) і невдовзі – телеграму з наказом про звільнення (25.01.1890) [4, арк. 2–3]. Згодом Г.О. Афанасьєв згадував: коли він дізнався, що «паризький агент» П.І. Рачковський повідомив про «звичку» приват-доцента «спілкуватися з емігрантами» (що нібито надало привід для наказу), він вирішив особисто з'ясувати обставини справи – мав розмови з «агентом», з міністерським діячем М.М. Анічковим та навіть «знайшов хід» до міністра внутрішніх справ П.М. Дурново [4, арк. 7–9 зв.]. Отримавши свідоцтво від цього відомства та прийнявши до уваги особливе клопотання колишнього генерал-губернатора Х.Х. Роопа, І.Д. Делянов визнав за можливе знов допустити приват-доцента до педагогічної діяльності (25.03.1892) [4, арк. 58–62].

За півроку Санкт-Петербурзький університет надав вченому ступінь доктора (12.09.1892) [4, арк. 56-58 зв.], і відтак він відповідав усім формальним вимогам на отримання професури. Така нагода з'явилася після смерті професора В.К. Надлера (31.03.1894), але бажання зайняти вакантну посаду також виявив «московський магістрант» Р.Ю. Віппер (22.04.1894), який невдовзі отримав за свою магістерську дисертацію одразу докторський диплом (31.05.1894) [4, арк. 405 зв.–411 зв.]. Констатуючи, що інтереси викладання на кафедрі задовольнить призначення одного з кандидатів, декан Ф.І. Успенський повідомив ректора, що Г.О. Афанасьєв «педагогічну діяльність поєднує зі службою в фінансовій

установі» і, відповідно, «не має можливості присвячувати багато часу науці». Отже, рекомендував на цю посаду молодшого за віком Р.Ю. Віппера, і міністр з цим погодився (27.06.1894), про що попечитель повідомив ректора (07.07.1894) [4, арк. 83–84 зв., 138]. Дізнавшись про таке рішення, вчений констатував: «Після двадцяти років наполегливого прагнення до професури я вирішив здатися <...> я пішов туди, куди багато років мене тягнула доля так наполегливо і лагідно» [4, с. VIII].

Тобто архівні джерела вказують, що саме «образа за професуру» стала для Г.О. Афанасьєва головним чинником прийняття рішення про звільнення, і після доповіді міністра фінансів С.Ю. Вітте імператору історик отримав призначення на посаду управляючого Київською конторою Державного банку (10.02.1895) [4, арк. 14–26, 47, 53, 57–58 зв.]. Така «протекція» не була випадковою: С.Ю. Вітте навчався в університеті разом з Г.О. Афанасьєвим і був добре обізнаний щодо здібностей колишнього «студентського скарбничого» (до того ж додамо, що саме завдяки їхнім дружнім стосункам було вирішено питання про будівництво нового приміщення для Державного банку).

Наступний період біографії Г.О. Афанасьєва потребує ретельного вивчення матеріалів, що знаходяться у фондах київських архівів та ймовірно стануть підґрунтям для іншого дослідження. Виявлені в Одесі та Москві документи дозволяють підтвердити «історіографічні припущення» про місцезнаходження колишнього міністра після повалення Гетьманату. Цей факт відображено в листах Г.О. Афанасьєва до В.Г. Короленка [5]. В першому з них (24.04/07.05.1919) зазначається, що «...рятуючись від арешту, який вирішили здійснити Винниченко і Директорія», вчений «в половині січня виїхав до Одеси», залишивши рідних в Києві. «Більшовики підселили до моєї квартири трьох постояльців та взяли для них п'ять кімнат, для моїх родичів залишили три <...> взяли мою друкарську машинку, а у мого сина письмовий стіл та стіл для креслень <...> і частину його одягу. Тепер погрожують моїм невісткам зовсім виселити їх та знов реквізувати одежу». Знаючи про знайомство адресата з Х.Г. Раковським, вчений прохав про заступництво, але було пізно – в наступному листі (22.07/9.08.1919) Г.О. Афанасьєв повідомив, що «... невісток з онуками викинули геть. <...> Через обмаль часу, наданого для виселення, та відсутність засобів для транспортування, взяли лише частину речей і мої книги залишилися напризволяще» (ймовірно, там також знаходився особистий архів, частина якого тепер зберігається в Інституті рукопису [6]).

Після взяття Одеси військами збройних сил півдня Росії (23.08.1919) Г.О. Афанасьєв ще раз повернувся до своєї Alma Mater: рада Новоросійського університету затвердила «залучення» його як приват-доцента до читання лекцій у весняному семестрі (19.12.1919) [4, арк. 18–20]. Документально підтверджується присутність вченого на засіданні факультету (20.01.1920) [4, арк. 106], але після цього він мав лише два тижні для того, щоб врятуватися від «остаточного» встановлення радянської влади в місті (7.02.1920).

Таким чином, документальні джерела дозволили уточнити та навіть доповнити наведені в історіографії свідчення про «одеські періоди» в біографії Георгія Омеляновича Афанасьєва; в свою чергу, результати проведеної розвідки дають можливість стверджувати про перспективність подальшого пошуку в фондах архівних установ інформації про життя та діяльність одного з видатних представників вітчизняної інтелігенції.

Список використаних джерел:

1. Маркевич А.И. Двадцатипятилетие Новороссийского университета: историческая записка и академические списки / А.И. Маркевич. – Одесса, 1890. – С. 199, 204–206.

2. Історія Одеського університету за 100 років / Відп. ред. О.І. Юрженко. – Київ: Вид-во Київського університету, 1968. – 422 с.

3. [Б. а.] Вместо предисловия // Г.Е. Афанасьев. Исторические и экономические статьи. Издание почитателей и друзей. – Т. I. – Киев, 1908. – С. III–XII.

4. Державний архів Одеської області, ф. 42 (Канцелярія попечителя Одеського учбового округу), оп. 35, спр. 70, 20 арк., ф. 42, оп. 35, спр. 227, 6 арк ф. 45 (Новоросійський університет), оп. 4, спр. 1837, 79 арк. ф. 45, оп. 4, спр. 2547, 84 арк. ф. 45, оп. 4, спр. 2560, 132 арк. ф. 45, оп. 4, спр. 2562, 69 арк. ф. 45, оп. 7 (1887), спр. 29, 299 арк. ф. 45, оп. 8 (1892), спр. 10, 173 арк. ф. 45, оп. 8 (1894), спр. 16, 308 арк. , ф. 45, оп. 8 (1895), спр. 10, 185 арк. ф. 45, оп. 8 (1897), спр. 16, 477 арк. ф. 45, оп. 11 (1869), спр. 27, 14 арк. ф. 45, оп. 8 (1897), спр. 16, 477 арк. ф. 45, оп. 11 (1869), спр. 27, 14 арк. ф. 45, оп. 11 (1869), спр. 54, 39 арк. ф. 45, оп. 11 (1890), спр. 5, 6 арк. ф. 45, оп. 11 (1919), спр. 16, 24 арк. Там само, ф. 47 (Одеська Маріїнська жіноча гімназія), оп. 1, спр. 5821, 407 арк. ф. 153 (Линниченко І.А., особовий фонд), оп. 1, спр. 245, 9 арк.

5. Отдел рукописей Российской государственной библиотеки (Москва), ф. 135 (Короленко В.Г., личный фонд), р. II, к. 18, ед. 23, 4 л.

6. Зубкова Н.М. Афанасьєв Г.О. / Н.М. Зубкова // Особові архівні фонди Інституту рукопису: Путівник / Відп. ред. О.С. Онищенко. – К.: НАН України; Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського, 2002. – С. 25–26.

Сергій БЕРЕЗІН,
Державний архів Одеської області

АНОТАЦІЯ

В статті надаються документальні підтвердження маловідомих фактів біографії міністра закордонних справ Української Держави Георгія Омеляновича Афанасьєва (1848–1925). Архівні матеріали уточнюють і доповнюють наведені в історіографії відомості про його наукову та викладацьку діяльність в Одесі. Джерельна база дозволяє встановити причини і перебіг подій, пов'язаних з переїздом вченого до Києва та його подальшою роботою у фінансовій і дипломатичній сфері.

Ключові слова: Г.О. Афанасьєв, історія української дипломатії, історія науки та освіти, Новоросійський університет, Одеса.

АННОТАЦИЯ

В статье документально подтверждаются малоизвестные факты биографии министра иностранных дел Украинской Державы Георгия Емельяновича Афанасьева (1848–1925). Архивные материалы уточняют и дополняют представленные в историографии сведения о его научной и преподавательской деятельности в Одессе. Источниковая база позволяет установить причины и ход событий, связанных с переездом учёного в Киев и его дальнейшей работой в финансовой и дипломатической сфере.

Ключевые слова: Г. Е. Афанасьев, история украинской дипломатии, история науки и образования, Новороссийский университет, Одесса.

У Дипломатичній академії України при МЗС пройшов урочистий захід з нагоди XX випуску магістрів зовнішньої політики

Із вітальним словом до випускників, професорсько-викладацького складу та почесних гостей Дипломатичної академії України звернувся Державний секретар Міністерства закордонних справ України Андрій Заяць, який у своїй промові акцентував увагу на важливості реорганізації відомчого навчального закладу МЗС України в сучасний заклад підвищення кваліфікації співробітників дипломатичної служби України і висловив впевненість, що цьогорічні випускники академії гідно та професійно відстоюватимуть національні інтереси України на міжнародній арені.

До випускників академії також звернулися з вітальними словами Міністр закордонних справ України (1998–2000, 2005–2007), заступник голови Комітету у закордонних справах Верховної Ради України Борис Тарасюк, віце-прем'єр-міністр України (2012–2014), Міністр закордонних справ України (2003–2005, 2010–2012) Костянтин Грищенко, Міністр закордонних справ України (2007–2009) Володимир Огризко та ветеран вітчизняної дипломатичної служби, Надзвичайний і Повноважний Посол, Почесний доктор Дипломатичної академії України Юрій Кочубей.

Після вручення дипломів від імені випускників академії слово було надано старості курсу Наталії Бутирській.

Урочистий захід завершив заключним словом в.о. ректора Дипломатичної академії України Станіслав Прошко.

Відзвучали слова вдячності за отриману науку від учорашніх слухачів та щирі сподівання педагогів на те, що час, проведений у цих стінах, не виявиться марним і в недалекому майбутньому принесе родючі плоди як на дипломатичній, так і на інших нивах, що оброблятимуть новоспечені магістри зовнішньої політики. Для них прийшла пора торувати свою власну дорогу. Завжди в переливах останнього, навіть символічного, дзвоника можна почути сумні ноти. Але те, що для випускників Дипломатичної академії цьогоріч звучало як прощальна мелодія, для самого закладу стало фактичним стартом нової величезної роботи на шляху перетворення у Державний навчально-науковий заклад післядипломної освіти «Дипломатична академія України імені Геннадія Удовенка при Міністерстві закордонних справ України».

За повідомленням інформагентств

Дипломатична реформа

«Кожна велика реформа полягала не в тому, що б вводилося що-небудь нове, а в тому, що знищувалося що-небудь старе».

Генрі Бокль

«1 липня розпочала свою діяльність оновлена «Дипломатична академія України ім. Геннадія Удовенка при Міністерстві закордонних справ». Формується новий колектив, який ставить перед собою амбітну мету створити сучасну і динамічну установу, що стане не тільки центром професійної підготовки і підвищення кваліфікації співробітників дипломатичної служби, а й майданчиком для діалогу з актуальних питань зовнішньої політики, проведення аналітичних досліджень, семінарів і конференцій з українськими та зарубіжними партнерами», – написав 4 липня на своїй сторінці в Facebook керівник робочої групи з реорганізації Дипломатичної академії, Посол з Надзвичайних доручень МЗС України Сергій Корсунський. У тому ж пості він запропонував висококласним спеціалістам вакантні посади як для фахівців-міжнародників, так і для технічних, зокрема для спеціалістів з комп'ютерної техніки: «Ми шукаємо талановитих, амбітних, як молодих, так і досвідчених колег, які мають відповідну базову освіту, володіють іноземними мовами, а головне – готові до активної роботи на спільну мету».

Зазначену реорганізацію МЗС України здійснило на виконання Постанови Кабміну від 7 грудня 2016 року «Про реорганізацію Дипломатичної академії при Міністерстві закордонних справ України» з метою перетворення згаданого вищого навчального закладу в сучасний центр підвищення кваліфікації співробітників дипломатичної служби України шляхом організації низки актуальних навчальних програм, що мають відповідати сучасним вимогам.

Постановою Кабміну визначено назву «Дипломатична академія України імені Геннадія Удовенка при МЗС». До структури Академії входять три підрозділи, кожен із яких пройде своєрідну трансформацію. Йдеться про Центр підвищення кваліфікації, Центр вивчення іноземних мов та Центр міжнародних досліджень.

«ЗС»: Наскільки нова модель Дипакадемії відрізнятиметься від колишньої?

Сергій Корсунський: Для України це абсолютно нова конструкція освітньо-наукової установи – сучасніша. За її основу обрано американську модель. Звичайно, не в таких масштабах як в США, але це щось наближене до Інституту зовнішньої служби при Держдепі. Цей інститут, як і наша Дипакадемія, фінансується з держбюджету. Інша справа, що зміст підготовки і тривалість та її рівень, звичайно, відрізнятимуться. Тому що у нас немає таких масштабів як у США. Нам треба трохи інші аспекти ставити за мету. У них, наприклад, неймовірну увагу приділяють орієнтації на країну. Якщо американський дипломат їде в якусь країну, то він підготовку проходить лише по цій країні. Ми ж можемо зібрати групу дипломатів, які їдуть, наприклад, до Африки, і підготувати їх по Африці, бо у нас одне посольство «покриває» з десяток країн. Тобто ми будемо намагатися наблизитись до збалансованої конструкції з нашими можливостями, розраховуючи на наші кадри і наші потреби. В кожній з моделей в інших країнах я бачив цікаві нюанси, які ми будемо використовувати. У багатьох країнах, як Великобританія, Австралія, Туреччина, дипакадемії є частинами МЗС. У нас академія при МЗС. Наприклад, Естонська школа дипломатії – це окрема юридична особа, не при МЗС, але між ними існує договір.

«ЗС»: Напевно, існує необхідність в якісно підготовленій аналітиці по країнам, для яких ви готуватимете кадри?

С.К: Працюватиме дослідний центр, який залучатиме найкращих політологів для виконання таких короткотермінових замовлень. Ми залучатимемо до співпраці за договором кращих аналітиків, які займаються конкретною країною, що викликає зацікавленість. Можемо при цьому використовувати також іноземних фахівців. Упродовж року реалізовуватиметься система курсів підвищення кваліфікації, спеціальних навчальних програм і професійних тренінгів для тих, хто тільки хоче прийти на роботу до МЗС, хто вперше вирушає в закордонне відрядження, повертається з нього або готується зайняти відповідальну посаду в центральному апараті чи дипломатичному представництві. Слід підкреслити, що такі трансформації відбуваються в усьому світі, оскільки сучасні вимоги до динаміки і змісту зовнішніх зносин дуже відрізняються від класичних. Важливо вміти носити смокінг і краватку, але не менш важливо ефективно користуватися соціальними мережами. Фейсбук, Твіттер можуть бути важливим інструментом оперативного поширення інформації, але також можуть використовуватися і для проведення операцій спецслужб. Володіння іноземними мовами для співробітників МЗС більше не може перебувати на любительському рівні. У нас існувала певна прогалина зі східними мовами. А якщо ти хочеш працювати дипломатом на Сході, мати там автори-

тет, то треба знати мову країни: англійська – це так, для спілкування. Відсутність таких фахівців – це недолік, який треба виправляти. Потрібно так сформувати роботу кадрової служби МЗС, щоб готувати цільовим чином. Скажімо, вивчити китайську мову в університеті чи Дипакадемії раніше було майже неможливо. Тепер ми, у разі потреби, зможемо найняти викладача китайської, японської або івриту. Потім, обов'язково, і це світова практика, треба їхати до країни, де говорять тією мовою, а після повернення щось дошліфовувати, тоді може бути результат. І потім задля об'єктивної оцінки ситуації в новому Центрі вивчення іноземних мов Дипакадемії буде впроваджено сучасні системи як викладання, так й оцінки рівня знань. Тобто обов'язкове тестування, визначення рівня знання мови на основі сучасних методик. Планується підготувати й видати спеціальні навчальні посібники з іноземних мов для дипломатів, з урахуванням специфічної термінології та властивих цій професії завдань. Дипломатів навчатимуть не тільки нюансам роботи в тій чи іншій країні, а й правил протоколу, процедур безпеки, абсолютно конкретних практичних знань у сфері комунікації. Навчання проводитимуться значною мірою із залученням досвідчених старших дипломатів, чий досвід і практичні знання були задіяні не повною мірою. Це – колишні посли і навіть міністри, й інші, не менш відомі та поважні люди.

«ЗС»: Серйозні й амбітні плани. Чи забезпечені вони відповідними фінансами?

С.К: На щастя, з фінансуванням у нас проблем немає. Це той випадок, коли ми майже не вимагаємо додаткового фінансування. Бюджет МЗС на цей рік дозволяє здійснити заплановані кроки.

Також серед найбільш амбітних планів, на які гроші також є – організація навчальних курсів для іноземних дипломатів. Оновлена Дипломатична академія вже встановила найтісніші зв'язки з Програмою професійного розвитку НАТО, ведуться переговори про співпрацю з фондом Фрідріха Еберта, Європейським центром дослідження проблем безпеки Джорджа С. Маршалла, лондонським Центром міжнародних досліджень і дипломатії, низкою закордонних академій, освітніх і дослідницьких структур. Стажування й навчання за кордоном входять до числа обговорюваних проектів. Паралельно з реформуванням Дипломатичної академії відбувається реформування кадрової служби МЗС. Це буде одна система, департамент персоналу буде давати замовлення: стільки-то людей підготуйте з такого напрямку, і ми це маємо реалізовувати. Починаючи з другого півріччя, система працюватиме в тестовому режимі. В майбутньому її буде взято за основу, особливо після того, як буде прийнято новий «Закон про дипломатичну службу», що наразі опрацьовується. У новому Законі буде передбачено оновлення системи підготовки дипломатичних кадрів. Сьогодні вона є, але вже недосконала, бо чинний закон ухвалювали давно. Сучасний закон буде адаптовано до проблем і потреб сучасності та виписано уже зовсім на інших засадах. Також із 1 вересня ми запускаємо центр вивчення іноземних мов, так би мовити, «у новій редакції». І всі інші курси, про які я вам розповідав, стануть реальністю. Ми зараз працюємо над змістом і тим, хто буде викладати і як. З осені все це почне працювати.

«ЗС»: Розпочнеться підготовка «універсального дипломатичного солдата»?

С.К: Так, це можна так назвати. Взагалі, серед дипломатів завжди цінувалася хороша базова освіта. Її можна отримати, наприклад, у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, або в Одесі, у Львові, Харкові, Чернівцях. А оновлена «Дипломатична академія України ім. Г. Удовенка при Міністерстві закордонних справ» здійснюватиме практичну підготовку випускників вишів до роботи у системі МЗС. Лекції про становище в країні та світі дипломатам читатимуть кращі з кращих – колишні урядовці, професійні дипломати тощо. Так що, коли ви вже стали дипломатом, приготуйтеся вчитися все життя. У дипломатії є унікальна особливість – навіть на початкових щаблях кар'єри дипломати відповідають за дуже важливі питання, і вони мають бути готовими до будь-яких викликів. Так що можливість показати знання для тих, хто пройде у нас підготовку, не змусить на себе чекати. Причому на найвищому рівні.

Інтерв'ю підготувала Юлія Валєєва

Гуманітарна дипломатія:
інституційні та міжнародно-політичні аспекти захисту прав людини у XXI столітті

УДК 327:341(341.1):94

Рецензія на монографію: Белова-Ганева Г. Актуални тенденции в защитата правата на човека / Габриела Белова-Ганева– София: КЛАСИК ДИЗАЙН ЕООД, 2013. – 268 с. ISBN 978-954-91109-8-2 (мова видання – болгарська).

Монографія професора Габріели Бєлової-Ганєвої – оригінальне, сучасне й актуальне наукове дослідження, в якому проаналізовано міжнародно-політичні, міжнародно-правові, інституціональні та історичні особливості формування розвитку та реалізації механізмів захисту прав людини в зарубіжних країнах в умовах поліцентричного світу. Основні висновки праці зроблені болгарським науковцем в результаті залучення до наукового аналізу нових нормативно-правових актів, документів болгарських, українських і зарубіжних архівів, матеріалів вітчизняної та іноземної періодики, європейської та світової судової практики.

Рецензенти даної праці – відомі болгарські дипломати та юристи-міжнародники: Надзвичайний і Повноважний Посол, доктор юридичних наук, професор Мілан Міланов і доктор юридичних наук, доцент Ніколай Марін.

Габріела Бєлова-Ганєва – професор, доктор юридичних наук, декан правно(юридичного)-історичного факультету Югозападного університету «Неофіт Рилскі» (м. Благоєвград, Болгарія), де працює з майбутніми юристами-міжнародниками, істориками, журналістами, спеціалістами з питань захисту прав людини та європейського права. У науковому доробку Габріели Бєлової-Ганєвої шість монографій, три підручники і понад 300 наукових статей з проблем європейського права, європейської інтеграції, міжнародного публічного права і торговельного права. Чимало питань, порушених у монографії, стали предметом обговорення на заняттях зі студентами різних держав: Болгарії, України, Казахстану, США, Румунії, Македонії та ін.

Значимості рецензованій монографії додає актуальність дослідження. Для Болгарії, України та світової спільноти народів період XX – першої чверті XXI століття видався багатим на визначальні події, що кардинально змінювали їх подальший історичний розвиток на європейському континенті в умовах поліцентричного світу та в системі міжнародно-правових координат.

До рецензованої монографії увійшли наступні тематичні розділи (глави): розділ I «Поняття та історичний розвиток прав людини»; розділ II «Механізми захисту прав людини»; розділ III «Нові тенденції в контексті захисту прав людини в Європі» та розділ IV «Права людини в Європейському Союзі». Монографія завершується бібліографією та документальними додатками (С. 213-266).

На особливий інтерес заслуговує розділ (глава) IV «Права людини в Європейському Союзі» (С. 163-208), в якому авторка аналізує сучасний стан справ щодо захисту прав людини в Європейському Союзі, окреслює їх перспективи розвитку, а також акцентує увагу на інституціональних і процесуальних проблемах застосування міжнародно-правових механізмів реалізації захисту прав людини в поліцентричному світі та в окремих державах глобалізованого світу.

Процеси універсалізації у сфері права і держави – один із важливих аспектів загальної глобалізації в сучасному світі. Глобалізація здійснює суттєвий вплив на трансформацію, зміни й модернізацію державно-правових і міжнародно-правових інститутів, норм і відносин на світовому, макрорегіональному і внутрішньорегіональному рівнях. Стимулює, прискорює та оновлює процеси універсалізації в галузі права, організації та функціонування держави. Усе це визначає актуальність юридичного аналізу змісту і сенсу основних напрямів загальних процесів глобалізації на сьогодні та перспективи розвитку європейського права і Європейського Союзу з урахуванням світових тенденцій, зарубіжного досвіду і особливостей формування і розвитку державно-правової системи Болгарії в період до входження до Європейського Союзу цієї держави і вже у складі Європейського Союзу.

Наукова і практична значущість дослідження правових аспектів глобалізації посилюється тією обставиною, що в європейській, зокрема – болгарській юридичній літературі, ця проблема залишається недостатньо дослідженою.

Тематика юридичної (правової) глобалізації носить комплексний, багатогранний характер. Про позитивні й негативні процеси глобалізації сказано й написано досить багато. Принципово одне, що сучасна держава не повинна залишатися осто-

ронь від глобалізаційних процесів, оскільки ні відмінити, ні призупинити ці об'єктивні процеси неможливо. Важливо визначити принципи, за умови виконання яких підвищувалися б позитивні результати глобалізації та знижувалися б, мінімізувалися б її негативні наслідки для міжнародної спільноти.

Для цього варто виходити із одного основоположного принципу – особистісного (людського) виміру глобалізації, який повинен показати увесь спектр впливу глобалізації на людину, народи, їх інтереси, образ життя. Інструментом такого гуманітарного виміру саме і є права людини та права народів як головні ціннісні характеристики тих умов їх життєдіяльності, які визнані забезпечувати свободу, справедливість, гідність, ідентичність нації. Якщо окремі аспекти глобалізації не витримують перевірки правами людини, необхідно визнати їх антигуманними.

У системі процесів глобалізації, які є об'єктивно визначеними суспільним розвитком, варто виокремити універсалізацію прав людини, створення міжнародних-правових механізмів їх захисту, певне звуження суверенітету національних держав як умова глобальної дії стандартів прав людини, що розроблені міжнародним співтовариством, ефективності контрольних механізмів їх захисту.

Сьогодні на європейському та пострадянському просторі імплікуються нові гуманітарні проблеми. Кожній державі, у т. ч. – й Україні, необхідна своя гуманітарна політика

й гуманітарна дипломатія, здатна вирішувати існуючі проблеми та упереджувати нові гуманітарні катастрофи, забезпечити гуманітарну безпеку й гуманітарний суверенітет, надати необхідний дипломатичний захист жертвам воєнних конфліктів і гібридних воєн; нейтралізувати глобальні загрози й виклики постконфліктного розвитку сучасного поліцентричного світу XXI століття; підвищити гуманітарну ефективність взаємодії гуманітарної дипломатії із дипломатією прав людини, дипломатією розвитку й дипломатією милосердя і т. д.

У світі на сьогодні в результаті розвитку міжнародного гуманітарного права, гуманізації війни і миру, культури і демократизації міжнародних відносин відбуваються суттєві інституційні та політико-дипломатичні зміни. У цьому контексті велике значення належить саме гуманітарній дипломатії, перш за все у питаннях збереження необхідної рівноваги між цивілізацією та соціокультурою, силовими й мирними методами врегулювання конфліктів XXI століття.

Як і будь-яка науково-методична та творча праця, рецензована монографія не позбавлена певних недоліків. Зокрема хотілося б висловити зауваження-побажання авторці до наступних її перевидань, а саме – включити до книги в більшому обсязі матеріали з ефективності застосування механізмів захисту прав людини із застосуванням компаративного аналізу на прикладах держав інших міжнародно-політичних регіонів, що, безперечно, надасть виданню ще глибшої змістовності й внесе елемент компаративного (порівняльного) аналізу особливостей та національних надбань міжнародно-правових і політико-дипломатичних практик та моделей дипломатії.

У цілому ж, ми отримали у своє розпорядження доброякісну, змістовну, виважену в науково-теоретичному й методичному плані та видану на найсучаснішому поліграфічному рівні монографію.

Рекомендуємо нашим читачам це нове видання і сподіваємось, що ця книга зацікавить їх, а студентам-міжнародникам та слухачам Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України допоможе в засвоєнні навчальних курсів «Компаративна історія, теорія і практика дипломатії», «Світова дипломатія», «Дипломатія іноземних держав», «Політологія міжнародних відносин», «Зарубіжне регіонознавство, країнознавство і міжкультурна політико-дипломатична комунікація», «Міжнародне право», «Європейське право», «Міжнародно-правові механізми захисту прав людини» та ін.

Хочеться сподіватися, що ця монографія стане корисною знахідкою для юристів, політологів, майбутніх дипломатів і сучасних дипломатів-практиків, яким вона й адресована в першу чергу. А також тим, хто цікавиться сучасними підходами до дослідження міжнародного права, визначення місця особистості в міжнародно-правових координатах, до актуальних питань теорії, історії та практики дипломатії в її інституційному і глобалізаційному вимірі.

Рецензована праця, написана на достатньо високому теоретичному та методичному рівні, буде цікавою для науковців, правників-міжнародників, професійних політиків, дипломатів, аналітиків у сфері зовнішніх зносин, викладачів, аспірантів, студентів.

Вячеслав ЦІВАТИЙ,
перший проректор Дипломатичної академії України при МЗС, кандидат історичних наук, доцент кафедри дипломатичної та консульської служби, заслужений працівник освіти України

Культура і політика сімейних стосунків, виховання та захисту неповнолітніх як механізми стейкхолдерських відносин у суспільстві

Частина ІІ

У Норвегії дуже довговічні шлюби, а в багатьох сім'ях подружжя ще з дитинства знають один одного – їх батьки дружили або спілкувалися між собою ще до народження дітей. В країні укладення шлюбу відбувається двома способами: або державна реєстрація, або церковний шлюб (вінчання). Робити одночасно і те, й інше заборонено (Церква була відокремлена від держави тільки в 2012 р.). І при цьому характерно існування великої кількості багатодітних сімей, в яких батьки так і не узаконили свої цивільні відносини: реєстрація в Норвегії необов'язкова, а діти, народжені в цивільному шлюбі, мають ті ж права, що й діти від законного шлюбу.

У норвезьких сім'ях, як правило, діти з'являються, коли батьки досягають 30-річного віку та їх фінансове становище стає стійким, а відносини між подружжя – стабільними. Традиційно в норвезьких сім'ях до чотирьох дітей. Народження дитини підкріплюється від держави одноразовою матеріальною винагородою матері (їй же дається три тижні перед пологами і шість тижнів відпустки після). Потім мама або тато можуть оформити оплачувану декретну відпустку на 11 місяців (але не більше ніж на 57 тижнів). Причому, якщо це буде батько, то його заробітна плата (яка, в середньому, на 15% вище, ніж у матері) зберігається в розмірі 80–100% залежно від періоду такої відпустки. З першого місяця життя і до досягнення 18 років на дитину виділяється окрема допомога в межах 150 євро незалежно від матеріального становища сім'ї.

Після цього періоду дитину або відправляють в ясла, або хтось із батьків, можливо по черзі, доглядає за ним. Дитячих садків в Норвегії безліч – вони приймають малюків з чотиримісячного віку, забезпечуючи їм величезну кількість всіляких іграшок, розваг і навчальних ігор. Причому часто вихователями працюють чоловіки, які мають переваги при влаштуванні на цю роботу. Однак відвідування малюком дитячого саду обходиться норвезькій сім'ї недешево.

В державних загальноосвітніх школах все, починаючи зі шкільного приладдя та закінчуючи підручниками, безкоштовне, а шкільна форма відсутня – батькам необхідно тільки купити дитині портфель і спортивну форму. Першокласникам навіть видають спеціальні помаранчеві рюкзачки, щоб водіям було видно їх здалеку. Якщо дитина навчається в приватній школі, то 80% вартості навчання оплачує держава.

У школах уже з першого класу діє профільне навчання, тому батьки самі обирають предмети для своїх дітей. Однак батьків можуть викликати в школу і під загрозою покарання (від винесення осуду до позбавлення батьківських прав) змусити відмовитися від додаткових занять для їх дитини, мотивуючи тим, що, на думку викладачів, вони їй не подобаються.

Діти в школі не мають гарячого харчування (це належить до обов'язків батьків), а на перервах їх за будь-якої погоди відправляють гуляти на вулицю. Навчаються вони до кінця червня, не мають щоденників та оцінок (кожен вчитель на початку навчального року підписує документ про нерозголошення особистої інформації про розвиток дитини), вивчення релігії є факультативним. Батьківські збори проводяться на початку і в кінці навчального року виключно як організаційні заходи, а всі проблемні питання вирішуються тільки при особистій зустрічі вчителя з батьками. Після закінчення навчання в школі випускникам дається можливість на кілька днів відчути «свободу» – на всі їх бешкети та витівки в суспільстві дивляться «крізь пальці».

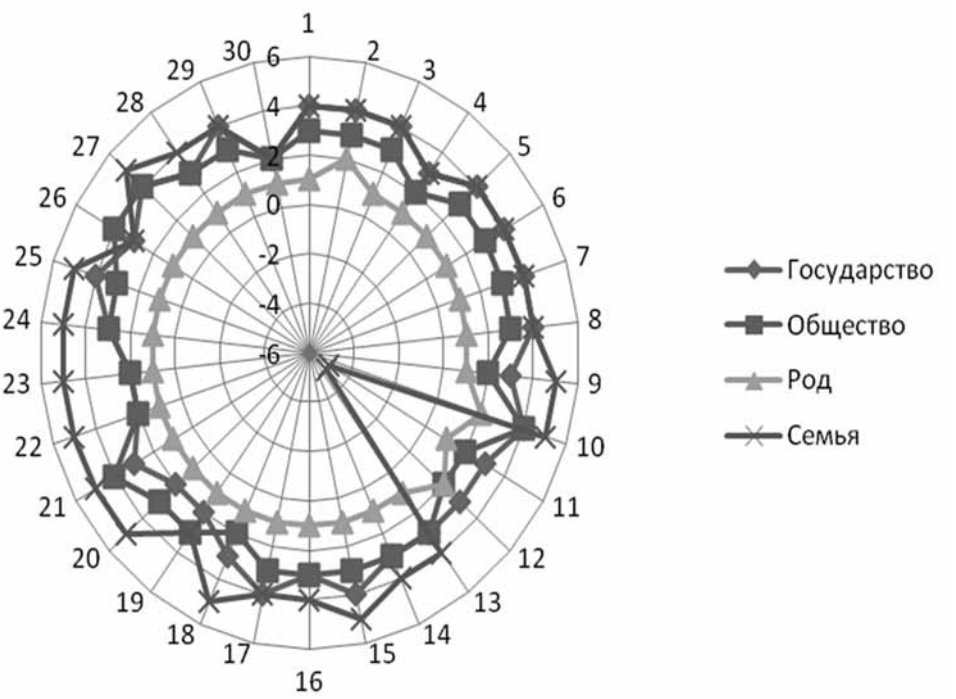
Тому в школі, як і в іншому норвезькому соціумі, виникає маса проблем етичного і кримінального характеру – надбанням громадськості раз у раз стають скандали, конфлікти і випадки цькування учнів [16]. Проблема низьких знань і мотивації учнів у багатьох школах Норвегії загальновідома, а якість роботи вчителів невисока – їм простіше відправити дитину до служби захисту дітей, завдавши їй та її батькам психологічної травми, ніж реально допомогти у вирішенні якогось конфлікту. Тому стандартна загальноосвітня норвезька школа стала просто місцем проведення часу дітей, поки їх батьки заробляють на життя.

У процесі виховання підростаючого покоління в норвезьких сім'ях немає поділу обов'язків між батьками за гендерною ознакою: обидва ходять (по черзі) на шкільні збори і намагаються знати життя своїх чад. Вихідні, свята, поїздки за місто прийнято проводити в сімейному колі. Карати дітей заборонено законом. Тому їх

виховують так, щоб не занадто нав'язуватися, а дитина мала трохи свободи для себе. Однак традиційно норвежці вважають, що дітям необхідні не тільки довіра і підтримка, а й постійний контроль за їхніми діями – це підтримує постійний дискурс між владою і населенням щодо меж і можливостей батьківського впливу на дітей. У разі розлучення 18% дітей в Норвегії живуть поперемінно то з татом, то з мамою.

У Норвегії старше покоління не бере участі у вихованні онуків – їх вихованням займаються батьки (по черзі, щоб не було конфліктів зі співробітниками і роботодавцями). Деяке полегшення в цьому їм дає заборона на рекламу, спрямовану на дітей у віці до 11 років. Підростаюче покоління в Норвегії дуже рано привчають до праці, виховуючи їх самостійність – батьки стимулюють дітей шукати роботу за своїми можливостями для заробітку невеликих грошей на кишенькові витрати. Молоді люди починають самостійне життя з 18 років, і батьки не беруть участі в їх становленні – підліткам надана повна свобода у виборі своєї професії та соціального статусу.

Більшість жителів Норвегії живуть в розстрочку. Однак майже у кожної сім'ї є власне житло, машина, а іноді і яхта. Для дитини обов'язково організовується особистий простір, аж до зовнішнього подвір'я: у багатьох сім'ях поруч з будинком ставляться невеликі будиночки для ігор або будуються затишні куточки, де дитина відчуває себе повновладним господарем. У родині завжди працюють обоє з подружжя

Мал. 1. Схема стейкхолдерських і соціальних відносин у сферах культури та політики сімейних стосунків, виховання дітей і підлітків, захисту прав та інтересів неповнолітніх у Норвегії (30 параметрів)

(домогосподарки – велика рідкість), адже необхідно платити за кредити.

Часто подружжя має окремі банківські рахунки, про стан яких не прийнято цікавитися. Зазвичай чоловік оплачує всі великі витрати, що стосуються кредитів, комунальних послуг, різних видів ремонту. Жінка витрачає свої гроші на продукти, покупку одягу, оплату за дитячий садок або школу (досить часто норвезькі сім'ї в кав'ярні або ресторані розраховуються окремо). Якщо в сім'ї кожен з подружжя має автомобіль, то всі витрати, пов'язані з ним, оплачує самостійно. За дитину батьки оплачують рахунок порівну. При цьому є й чимала кількість сімей, що мають загальний рахунок у банку і всі витрати оплачують порівну.

Норвегія займає своєрідне проміжне, ще до кінця не визначене, положення між Данією і Швецією за збудованою системою стейкхолдерських відносин – це країна в Північній Європі з найменш розвиненою національною системою соціальних відносин. Причиною цього є шлях її культурно-історичного розвитку. Норвежці – люди звичок і кланово-родового мислення, можливості яких різко обмежені умовами навколишнього природного середовища. Спочатку – довгий союз із Данією (що почався зі спільних походів вікінгів і закінчився Кільським договором 1814 р.), заснований на загальних торгових і загарбницьких інтересах. Потім – сто років світоглядного протистояння зі Швецією, країною хліборобів, що була з Норвегією в єдиній унії: від них, хоч і своїх недругів, через загальні сухопутні кордони, норвежці швидко перейняли багато соціальних і психологічних рис до свого національного характеру. І весь цей час не припинялася боротьба за свої вольності та власну незалежність. Адже спочатку і тривалий час у норвежців було тільки два, а не три соціальні прошарки – їх взаємодія і породила такі національні риси як волелюбність і демократичність. До того ж, за традицією, норвезька молодь здавна рано полишала свій будинок у пошуках слави і багатства в грабіжницьких походах.

В цьому аспекті Норвегія дуже нагадує Україну в її історичному розвитку. Однак норвежці зуміли краще за українців розпорядитися своїми національними ресурсними багатствами, в т. ч. і величезною вуглеводневою рентою. Тому їх очікують набагато менші труднощі пошуку місця в новому світовому порядку, ніж данців і шведів: норвежці зуміли зберегти сім'ю як основну ланку суспільства і повний цикл процесів інституту дитинства. Це і захищає їх рівною мірою і від космополітизму шведів, і від

спадкової олігархії данців. І гарантує певну незалежність національної економіки за рахунок стійкості внутрішніх стейкхолдерських відносин, на яких вона будується (див. мал. 1).

Фінляндія – перша у світі країна, де жінки отримали однакові права з чоловіками, і навіть одна з них стала її президентом. Але главою сім'ї, основним годувальником і опорою суспільства поки залишається чоловік, а жінки традиційно відрізняються вродженої терплячістю.

Однак нині, у зв'язку з впливом процесів глобалізації, національні сімейні традиції активно змінюються: сучасні фінки, особливо в містах, більше заклопотані кар'єрою і соціально-фінансовою самостійністю, ніж створенням сім'ї та народженням дітей. Тому середній вік наречених піднявся в країні до 30 років для чоловіків і 27 років для жінок. Набирає популярності цивільний шлюб (вже кожна п'ята сім'я), і тільки 30% сімей мають двоє або троє дітей, хоча традиційно фінські сім'ї завжди були набагато більшими.

І якщо в суспільному житті країни зміни, що відбуваються, не так помітні (хіба що з'явився в національних медіа стійкий тренд кепкувань над чоловіками), то в побуті зміна соціальних ролей проявляється дуже сильно. Особливо, коли подружжя залишаються наодинці: дружини, які мають більшу вагу в суспільстві та вищу зарплату за своїх чоловіків, активно показують свою значимість у сім'ї.

Свідками таких соціально-емоційних сплесків стають діти. І те, що вони бачать, сильно впливає на їх виховання і характер. Тому для зміцнення внутрішніх взаємин багато фінських сімей намагаються проводити разом більше вільного часу – виїжджають на природу у вихідні дні, влаштовують різні спільні заходи або сімейні перегляди фільмів вдома. Причому фіни вважають за краще мати свої будинки, бо оренда житла в країні, через тривале зростання дорожнечі життя, рентабельна тільки на короткий час.

Однак такі базові соціально-психологічні зміни в основних осередках суспільства не проходять безслідно. Кожен п'ятий фін або фінка проживають одні. Більше половини фінських сімей не мають дітей, а близько 13% мають неповний склад. У разі розлучення через загострення міжособистісних стосунків все частіше призначається «заборона на наближення». Природно у фінському суспільстві реплікативно спостерігається зростання екстремістських настроїв у вигляді ненависті та нетерпимості, в т. ч. на релігійному грунті. На побутовому рівні проявляються різні форми расизму, а на робочих місцях – дискримінації. Помітно зростаючий негатив з боку фінських підлітків (особливо віку другого ступеня навчання) у ставленні до іммігрантів. Тому уряд Фінляндії, бажаючи збити наростаючу хвилю агресії, з 2012 р. ввів завуальовану заборону на в'їзд до країну (для навчання) молоді з ряду країн, що розвиваються. А з 2013 р. зобов'язався працевлаштовувати або надавати місця для навчання всім молодим людям у віці до 25 років.

Сім'ї фінських фермерів (близько 30% населення) живуть за іншими правилами – це інший світ у тій же країні. Вони мають більше дітей, менталітет яких простіший і грунтовніший, психіка менш травмована, а здоров'я і фізична сила міцніші. Сільську дітвору з раннього віку привчають до праці і простих радощів життя, на відміну від міських підлітків, у яких поведінкові акценти зміщені на найменш витратні отримання матеріальних благ і розваг. У середовищі фермерів набагато серйозніше ставлення до культурних традицій, офіційного шлюбу та релігії (державні церкви у Фінляндії – лютеранська і православна – мають право на особливий церковний податок, що збирається державою). Тому фермерськими колами було не так неоднозначно сприйняте набрання сили (з 01.03.2017 р.) закону, що легалізує одностатеві шлюби і представляє право таким подружжям на спільне усиновлення дітей.

Прихована дискримінація за різними ознаками у фінському суспільстві підтверджується і великою різницею в кількості безробітних серед автохтонного населення та іммігрантів. Уряд Фінляндії ще намагається боротися з цим явищем закликами до фінських чоловіків активніше освоювати традиційно жіночі професії в соціальній сфері, освіті та медицині. Однак етап жорсткого поділу населення країни на соціальні та культурні страти (що й породив гендерні зміни у фінському суспільстві) вже закінчився, і попереду їх чекають різні форми протистояння і небажання змішуватися. Таким чином, серед жителів Фінляндії, особливо приїжджих, з'явилося «різносортування». Це підтверджується і різницею в зарплатах між фінськими чоловіками та жінками, що збільшується в країні з віком (до сорокарічного періоду їх життя – до 15–40%).

Такому стану речей Фінляндія зобов'язана не тільки природному середовищу свого існування та різним внутрішнім соціально-економічним і політичним факторам та проблемам, але й сусідству з Російською Федерацією (далі – РФ), яке створює сприятливі умови для слабо контрольованих фінським уря-

дом процесів транскордонного та кросскультурного перенесення традицій і соціально-психологічних поведінкових установок. Основою таких, негативних для Фінляндії процесів, стало перетікання в країну олігархічних капіталів з РФ з метою їх легітимізації і накопичення. Тому навіть національні програми індексації соціальних пільг і зниження податків не допомогли фінському уряду зменшити різницю в доходах своїх громадян, яка почала різко зростати в середині 1990-х рр. (з піком у 2007 році), і знову зростає у зв'язку з санкціями, накладеними світовим співтовариством на РФ. Транскордонні корупційно-олігархічні патернальні СВ руйнують фінські суспільство, економіку та державу.

На сьогодні у Фінляндії спостерігається деякий сплеск народжуваності, пов'язаний зі змінами економічних умов для батьків з боку держави. Тому зараз ця країна вважається однією з кращих у світі для матері і дитини. Однак безліч фінських дітей проживає в сім'ях з низькими доходами, через що різко обмежуються можливості їх всебічного розвитку.

Мама у пологовому будинку отримує все необхідне для догляду за новонародженим. На відпустку з догляду за дитиною (10 місяців при отриманні 80% зарплати) має право і батько. У разі необхідності декретну відпустку можна продовжити до трьох років, і при цьому скромно жити на допомогу за безробіттям. Є й інші програми для молодих батьків. Крім того, скрізь побудовані пандуси для колясок і збільшена ширина дверей у громадському транспорті, в якому, до речі, в містах мама чи батько з дитиною в колясці їздить безкоштовно. У всіх громадських закладах є дитячі куточки, в кав'ярнях і ресторанах – високі стільчики для малюків, в жіночих кімнатах – столики для сповивання немовлят. Майже всі витрати на лікування населення компенсуються з державного бюджету, а сама медицина є виключно доказовою. Проводиться серйозна боротьба з курінням тютюну. Фінляндія – перша у світі країна, де було введено поняття «право пацієнта»: приховування діагнозу від пацієнта вважається злочином.

Ще одним прикладом не найвдалішої кросскультурної і транскордонної передачі та інтродукції досвіду державного управління в Фінляндію (цього разу з боку Швеції) можна привести реакцію уряду країни на процеси старіння населення. При існуючій традиції спільного проживання з сім'єю старшого покоління в країні розроблена і впроваджена державна програма розвитку житла для людей похилого віку, які повинні проживати окремо, отримуючи послуги на дому. При тому, що з такими змінами пенсійне забезпечення фінів стає одним з кращих в світі (середній вік виходу на пенсію становить близько 61 року при тривалості життя пенсіонерів мінімум ще 15–20 років), а вивільнення часу у продуктивної частини населення дає поштовх зростанню національної економіки, ці дії викликали падіння ринку різних послуг у будинках і пансіонатах для престарілих, втрату пов'язаних з ними робочих місць. Хоча тільки за кожним двадцятим старим доглядає родич або опікун, а в 2016 р. на пенсію були відправлені всі довгострокові безробітні старші 60-ти років, які в цьому статусі провели більше ніж п'ять років. До того ж, незважаючи на плани фінського уряду довести віковий бар'єр при виході на пенсію до 65 років, в суспільстві зберігається тенденція скорочення загального трудового стажу. А це призведе в майбутньому до наявності в країні близько півмільйона пенсіонерів з мінімальною пенсією, забезпечення окремим житлом яких ляже важкою ношею на працюючий сегмент населення.

Знання, набуті фінами, вельми вибіркові: вони дуже високі в математиці та умінні користуватися комп'ютером, і різко знижуються щодо гуманітарних дисциплін. Загальна середня освіта є безкоштовною. Навчання починається з семирічного віку і триває дев'ять років. Однак кожна дитина має право на попередню початкову освіту за один рік до початку обов'язкової і можливість навчатися вдома. Навчальний рік триває 188 днів (з серпня до кінця травня), але муніципалітети самостійно розподіляють навчальні дні між осіннім і весняним півріччями. Діти зобов'язані ходити до найближчої школи, однак батьки вважають за краще відправляти їх до престижніших закладів. Якщо до школи більше двох з половиною кілометрів, то школярів до 6-го класу зобов'язані привозити туди і назад на таксі за рахунок муніципалітетів. Безпеці дітей в школах приділяється багато уваги, проте кожен десятий фінський школяр зазнає знущань за місцем навчання.

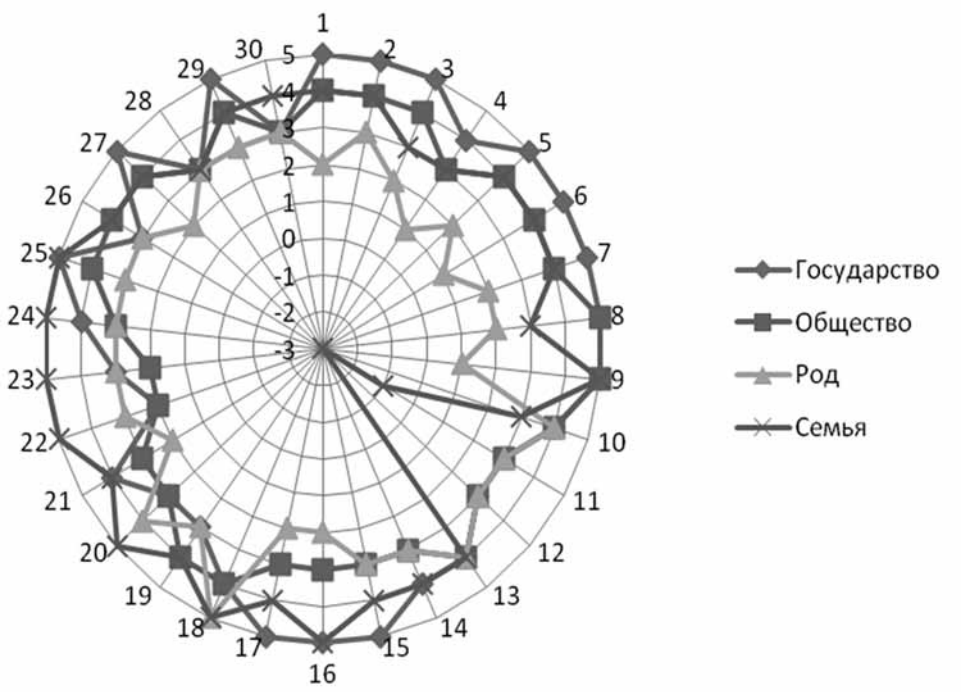
Підручники, зошити, канцелярія і харчування в школі безкоштовні. Полиці з бібліотечними книгами вільно стоять у коридорах. У молодших класах викладають фінську мову, математику, природознавство і домогосподарювання (навчання основам релігії лише за згодою батьків). Оцінки починають виставляти тільки з 4-го класу, включаючи позначки за поведінку (від 4 до 10 балів) – до цього використовується словесна градація: «відмінно», «добре», «мінливо» і «потрібне тренування». З 3-го класу вивчається англійська мова, з 5-го – німецька чи французька, з 7-го – шведська. Діти іммігрантів з першого класу вивчають рідну мову. У фінській школі багато пишуть з метою навчити дітей мати свою думку з різних питань і висловлювати її літературною мовою.

Після закінчення загальноосвітньої школи підліток може продовжувати безкоштовне навчання в ліцеї для отримання атестата зрілості і підготовки до подальшої освіти у ВНЗ (причому вступні абітурієнтські документи подаються ліцеїстами ще до закінчення навчання). Або вступити до професійно-технічної школи для отримання обраної професії і подальшої роботи за фахом (причому навчатися можна як в училищі, так і на виробництві за контрактом).

Вища освіта у Фінляндії безкоштовна для фінів, приїжджих з країн ЄС та Європейської економічної зони, студентів за обміном (оплачуються тільки навчальні матеріали та

щорічні внески за обов'язкове членство у студентських союзах). Для вступу до ВНЗ, на відміну від більшості інших країн Північної Європи, необхідна успішна здача вступних іспитів. Процес навчання здійснюється фінською мовою, але є ВНЗ, де можна отримувати знання англійською або шведською. Національна система вищої освіти розділена на університети, що надають академічні знання (бакалаврат, магістратура, аспірантура), і спеціалізовані політехнічні інститути та школи, що навчають студентів практичним навичкам у сферах економіки, бізнесу, технологій і мистецтва. ВНЗ розподілені за регіонами країни, що б можна було вчитися, не виїжджаючи далеко від дому. При цьому їх розташування сильно впливає на вибір спеціальностей серед студентів, адже практику вони проходять на різних, в основному місцевих, підприємствах, з якими у ВНЗ налагоджений тісний контакт.

Індекс освіти у Фінляндії один з найвищих у світі, але середній IQ в країні не росте з 1997 р. Це не дивно, адже при збільшенні квоти штатних навчальних місць в університетах їх фінансування було скорочено, що призвело до звільнення 5200 викладачів. До того ж було урізано кількість і диференційовано спеціалізацію загальноосвітніх шкіл, подовжено навчальний день і реструктуризовано дисципліни, що вивчаються. В результаті рівень безробіття серед людей з вищою освітою, особливо у сфері природничих наук і технологій, виріс приблизно на третину. Все це, в сумі з іншими маркерами, говорить про процеси погіршення якості підготовки та посилення відтоку «мізків» через зміну соціальних умов і рівня життя в країні.

Мал. 2. Спрощена схема стейкхолдерських і соціальних відносин у сферах культури та політики сімейних стосунків, виховання дітей і підлітків, захисту прав та інтересів неповнолітніх у Фінляндії (30 параметрів).

У Фінляндії з'являються нові види сімейно-соціальних СВ, що розділяють націю, 70% якої зараз проживає в містах або оточуючих їх муніципалітетах. Постіндустріальні суспільні відносини на основі сучасних технологій і культурно-глобалізаційних впливів створюють «нову» парадигму-фетиш для фінських батьків: їх дитина повинна отримати чудову освіту, створити сім'ю, отримати високе становище в суспільстві і стати шанованою людиною. Тому фінські батьки і не прагнуть до того, щоб мати велике потомство – на виховання одного чада в дусі «сучасних» вимог і так йде дуже багато коштів і ресурсів. До того ж зростанню населення заважає загальне стійке зниження доходів і прогалини виховання (причому державою планується ще і підвищення плати за послуги дитячого саду). Така кількість внутрішніх проблем і протиріч, що прийшли до патріархальної Суомі за рахунок процесів глобалізації і невдалої адаптації зарубіжного досвіду, насильно змінюють традиційну систему соціальних і стейкхолдерських відносин, руйнують національну самосвідомість, підвищують психологічне напруження і викликають поки ще приховане невдоволення населення країни (див. мал. 2).

Завершення публікації читайте у наступному номері «З.С.»

Владислав АКУЛОВ-МУРАТОВ,
кандидат наук державного управління, докторант Національної академії державного управління при Президентові України

Ольга БУДЬКО,
здобувач Дипломатичної академії України при МЗС

АНОТАЦІЯ

У статті подається міждисциплінарний аналіз різних систем і концептуальних підходів державної політики у сфері виховання і захисту неповнолітніх у різних культурних традиціях, регіонах і державах світу. Розглядаються можливості адаптації такого зарубіжного досвіду в Україні.

Ключові слова: державна політика і управління, захист і виховання дітей, стейкхолдерські відносини, міждисциплінарний аналіз.

АННОТАЦИЯ

В статье проводится междисциплинарный анализ различных систем и концептуальных подходов государственной политики в сфере воспитания и защиты несовершеннолетних в разных культурных традициях, регионах и государствах мира. Рассматриваются возможности адаптации такого зарубежного опыта в Украине.

Ключевые слова: государственная политика и управление, защита и воспитание детей, стейкхолдерские отношения, междисциплинарный анализ.

У Києві відкрили новий офіс представництва НАТО

Делегація Північноатлантичної ради у складі 29 послів країн-членів НАТО на чолі з генеральним секретарем Єнсом Столтенбергом взяла участь у засіданні комісії Україна–НАТО. У рамках зустрічі відбулося офіційне відкриття представництва НАТО в Україні.

Відповідно до статті 23 Угоди між Урядом України та Організацією Північно-Атлантичного договору про статус Представництва НАТО в Україні, українська сторона зобов'язалася забезпечити Офіс зв'язку НАТО в Україні та Центр інформації та документації НАТО в Україні офісними приміщеннями на постійній основі та без орендної плати.

Міністерством закордонних справ України, за погодженням з Державним управлінням справами, було запропоновано розмістити Офіс зв'язку НАТО в Україні та Центр інформації та документації НАТО в Україні в нежитлових приміщеннях 6-го і 7-го поверхів адміністративного будинку державного підприємства "Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв" (ДП «ГДІП») на вулиці авіаконструктора Ігоря Сікорського, 4-Л.

Під час офіційного відкриття віце-прем'єр з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України Іванна Климпуш-Цинцадзе зазначила: «Це унікальне дипломатичне представництво в країні, яка є партнером. У жодній іншій країні такого повномасштабного представництва немає».

І. Климпуш-Цинцадзе наголосила, що в українському суспільстві нині є консенсус щодо євроатлантичної інтеграції. «Вступ до Альянсу не вирішить усіх наших проблем у сфері безпеки, і на сьогодні про вступ не йдеться. Але якщо хтось може сприяти дотриманню суверенітету і територіальної цілісності України, то це члени НАТО. Процес вступу України до Альянсу є потужним стимулом для перетворень усередині України», – сказала віце-прем'єр.

У свою чергу генсек НАТО зазначив, що Альянс надає потужну підтримку офіційному Києву.

«Ми посилюватимемо і поглиблюватимемо нашу допомогу Україні в різних сферах. Нова будівля та поліпшені умови роботи представництва НАТО дадуть змогу нам працювати ефективніше в питанні підтримки України на шляху реформ і в посиленні її обороноздатності. Ми стоїмо пліч-о-пліч з Україною у її боротьбі за суверенітет і територіальну цілісність. Ми будемо продовжувати і поглиблювати свою підтримку та допомогу Україні в багатьох галузях. Саме в цьому контексті Офіс зв'язку НАТО та Центр інформації і документації НАТО в цій будівлі будуть відігравати важливу роль", – наголосив Є. Столтенберг.

Велокараван дружби Україна – Корея

З нагоди 25-ї річниці встановлення дипломатичних відносин між Республікою Корея та Україною, а також майбутніх XXIII Зимових Олімпійських ігор в місті Пьончанг, з 24 по 30 липня відбувся «Велокараван дружби Україна – Корея». Він пройшов під патронатом Посольства Республіки Корея в Україні. Напередодні старту у медіа-центрі Генеральної дирекції з обслуговування іноземних представництв цій події була присвячена прес-конференція за участі Надзвичайного і Повноважного Посла Республіки Корея в Україні Лі Янг-Гу, Міністра молоді та спорту України Ігоря Жданова, віце-президента Національного Олімпійського комітету України Валерія Борзова, президента Федерації велоспорту України Олександра Башенка та заступника генерального директора ДП «ГДІП» Дмитра Стасенка.

Як відзначили учасники прес-конференції, подібний захід організовано в Україні вперше. Велокараван простягся за маршрутом Немирів – Кропивницький – Миколаїв – Херсон – Одеса – Київ. У ньому взяли участь професійна команда велосипедистів з Кореї та команда Федерації велоспорту України.

У своєму виступі Посол Республіки Корея Лі Янг-Гу підкреслив, що, демонструючи красу України в Кореї, ознайомлюючи українців з корейською культурою, ми зміцнюємо взаєморозуміння між двома націями. За його словам, формат марафону був обраний через велику поширеність цього виду спорту серед населення. Близько 13 мільйонів корейців є любителями велоспорту. Велосипед також набуває великої популярності в Україні.

Міністр молоді та спорту Ігор Жданов розповів, що у травні Посольство республіки Корея звернулося із проханням підтримати ініціативу щодо проведення веломарафону, і міністерство із задоволенням долучилося до цієї роботи. Він висловив впевненість у тому, що місцеві адміністрації та органи місцевого самоврядування мають продемонструвати весь потенціал і гостинність, притаманні українському народові.

Віце-президент Національного Олімпійського комітету Валерій Борзов підкреслив, що з їхнього боку було докладено максимум зусиль, аби цей захід відбувся на високому громадсько-дипломатичному рівні.

Керівник Федерації велоспорту Олександр Башенко відзначив, що цей велопробіг має донести важливий меседж: розвиток велосипедної інфраструктури не є трендом, це – необхідність для суспільства.

Дмитро Стасенко від імені Генеральної дирекції ДП «ГДІП» привітав усіх присутніх з 25-ю річницею встановлення дипломатичних відносин між Республікою Корея та Україною і подякував пана Посла за ініціативу проведення велокараванну, який має селике політичне, економічне та культурне значення.

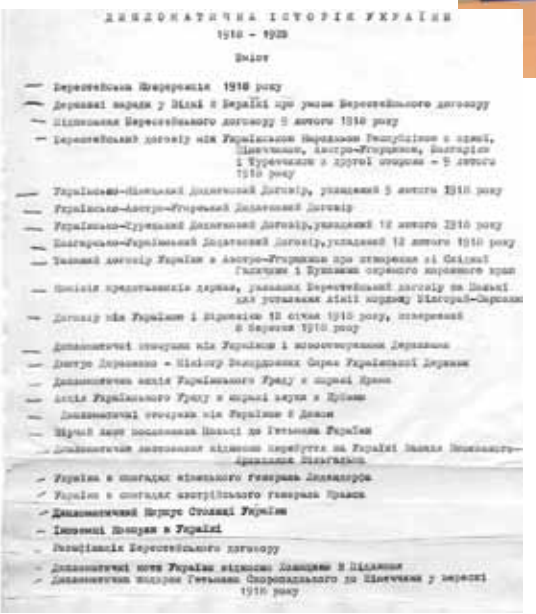
Маловідомий Ежен Деслав, французький кіномитець українського походження

У медіа-центрі Генеральної дирекції з обслуговування іноземних представництв відбулася творча зустріч дипломатів, науковців та представників ЗМІ. Її організаторами виступили Міністерство закордонних справ України, ГДІП та Наукове товариство історії дипломатії та міжнародних відносин.

Організатори поставили собі за мету привернути увагу дипломатичного корпусу й наукової громадськості до постаті Ежена Деслава (Євгена Слабченка), знаного у світі представника французького кіноавангарду, власника першого дипломатичного архіву за кордоном, автора «Дипломатичної історії України».

«Дипломатична історія України» Євгена Слабченка (Ежена Деслава), упорядкована доктором історичних наук, професором Іриною Матяш, побачила світ у вересні 2016 року. Вона ж підготувала археографічну передмову та біографічний нарис про Є.А. Слабченка, в якому представила сучасній аудиторії життєвий шлях митця і дослідника, подала ґрунтовний аналіз його діяльності як колекціонера української документальної спадщини та дослідника дипломатичної історії. Вступне слово до видання подали Надзвичайний і Повноважний Посол Канади в Україні Роман Ващук та Надзвичайний і Повноважний Посол України в Канаді Ігор Осташ.

ДИПЛОМАТИЧНА ІСТОРІЯ УКРАЇНИ
1916 – 1920
Зміст

Рецензентами книги «Дипломатична історія України» Євгена Слабченка (Ежена Деслава) виступили Почесний доктор Дипломатичної академії України при МЗС України Юрій Кочубей та заступник директора Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка Віктор Матвієнко. Книгу видано на замовлення Державного комітету телебачення і радіомовлення за програмою «Українська книга» 2016 р.

У праці знайшло висвітлення історії України як суверенної держави від Київської Русі до Української Народної Республіки через процес боротьби за незалежність шляхом як дипломатичних зусиль, так і збройної боротьби, її роль як регіонального і міжнародного гравця, налагодження контактів з іншими країнами та організацію дипломатичної служби. Особливість тексту полягає в популярному стилі викладу, підкресленій демонстрації відданості автора українській ідеї, героїзації подвигів козацтва, інтереси до питань дипломатичного протоколу, віддзеркалені української історії через призму дипломатичних акцій.

Активну участь в обговоренні цього унікального видання взяли державний секретар МЗС України Андрій Заєць, генеральний директор ГДІП Павло Кривонос, виконавчий директор Французького інституту в Україні Матьє Арден, доктор історичних наук, професор Ірина Матяш та заступник голови Національної спілки кінематографістів України Сергій Тримбач. Особливу увагу було приділено проблемі виходу у світ другого тому цієї праці, що зберігається в приватній колекції в Парижі, контакт із власником якої встановлено завдяки зусиллям Посольства України у Франції.

Київській презентації книги передували творчі зустрічі, що відбулися у Львові, Одесі, Києві, Білій Церкві, де ім'ям митця названо вулицю. Оригінал рукопису виявлено в архіві Осередку української освіти і культури в м. Вінніпег (Манітоба, Канада) під час стажування упорядника в Канадському інституті українських студій (2007 р.). Друга частина праці, присвячена добі Української революції 1917–1921 рр., зберігається в приватному зібранні професора Любомира Госейка в Парижі. Наразі за допомогою Посольства України у Франції ведуться переговори щодо отримання цього рукопису для поповнення експозиції Музею української дипломатії та виставки до століття української дипломатії.

Завершилася творча зустріч переглядом фільмів українського кіномитця, відомого у світі під іменем Ежена Деслава.

За повідомленням медіа-центру ГДІП та інформагентств

Дипломати відвідали фестиваль «Купальські роси»

З 6 на 7 липня 2017 року, вже вкотре, на Житомирщині у селі Немиринці Ружинського району відбувся Всеукраїнський фестиваль традиційної культури "Купальські роси". Головним організатором, ініціатором та господарем свята є Павло Жебрівський, голова Донецької обласної військово-цивільної адміністрації, який і цьогоріч особисто вітав гостей. Долучилися до заходу, завдяки організаційним зусиллям ГДІП, 70 гостей з 20 країн світу, серед них 9 Надзвичайних і Повноважних Послів іноземних держав, акредитованих в Україні.

Фестиваль має тривалу історію, адже цього року йому виповнилося 12 років. Програма свята складалася з трьох частин: конкурсної, концертної та обрядової.

В конкурсній частині відбувалося творче змагання колективів з областей. В концертній частині народні танцювальні, театральні та музичні колективи створили атмосферу справжнього свята. А надвечір гостям заходу було представлено "Магію купальської ночі" з традиційними обрядами, притаманними для свята. Підготовкою послідовного відтворення обряду Івана Купала професійно займається колектив Житомирського училища культури та мистецтв імені Івана

Огієнка та фольклорний ансамбль національного обряду «Родослав».

На фестиваль «Купальські роси» запрошують майстрів народних промислів та художників з різних куточків України для організації виставки-продажу своїх виробів.

Павло Жебрівський у вітальній промові до учасників наголосив: «Століттями ми, український народ, безупинно творили своє, лише нам властиве, духовне середовище, наповнюючи його своєрідними ритуалами. І завдяки фестивалю «Купальські роси» українці мають надзвичайний шанс повернутися до своїх правитоків, відродити національну свідомість через святкування Івана Купала, а іноземці – ближче пізнати українську культуру».

